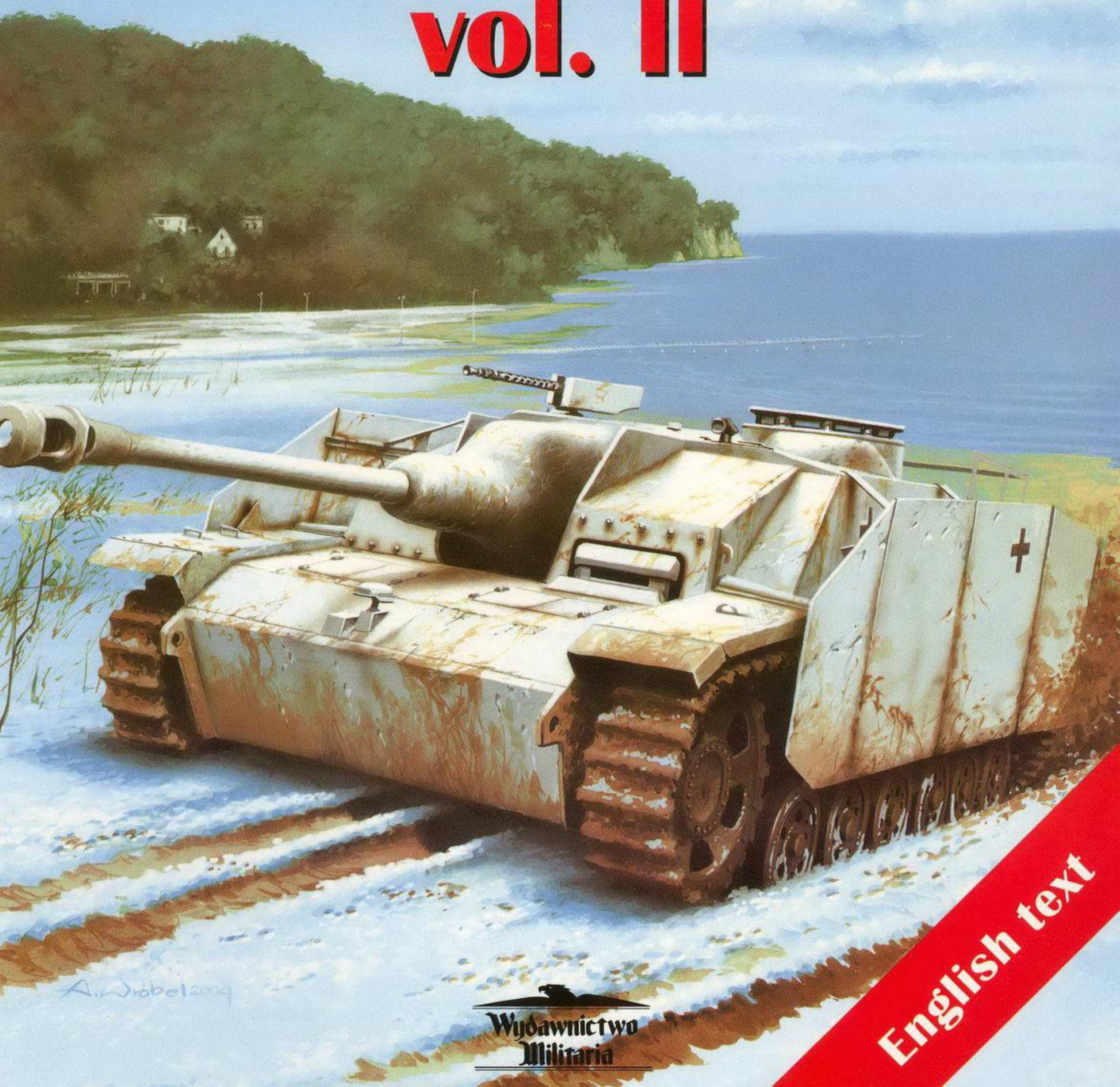

206

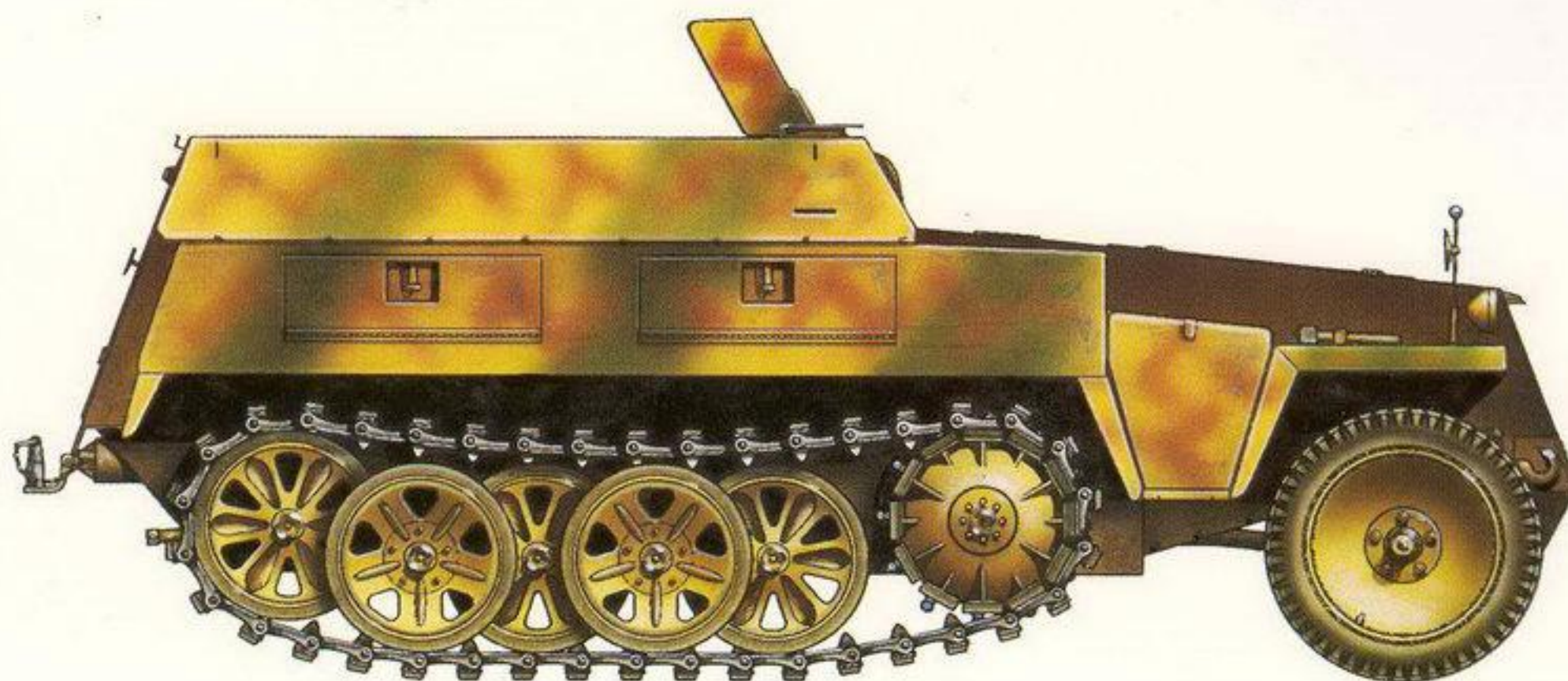
Panzerwaffe 1945

vol. II

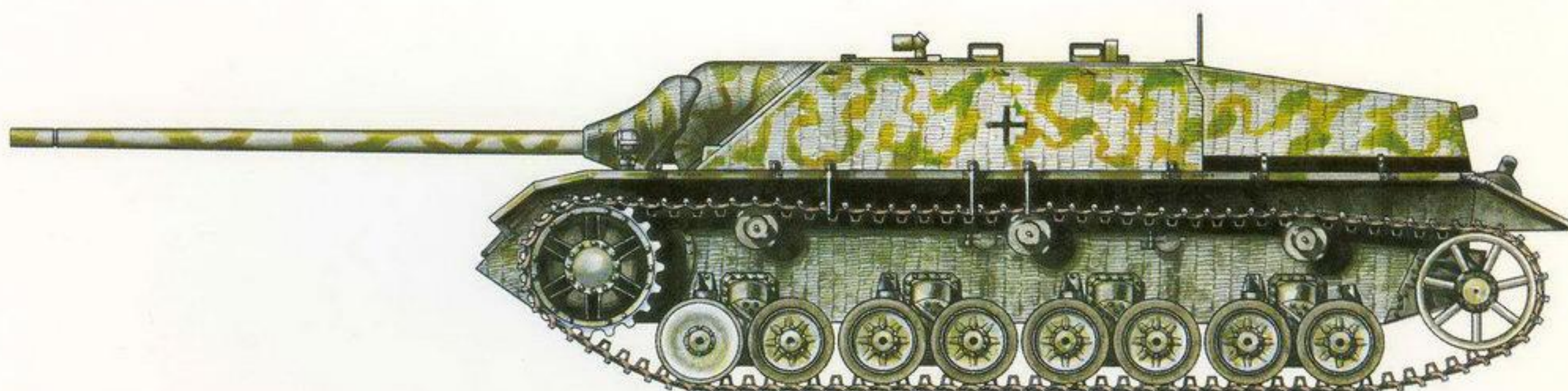

Wydawnictwo
Militaria

English text

Sd Kfz 250/1 (Neu) z 18. Dywizji Grenadierów Pancernych, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 250/1 (Neu) APC from the 18th Panzer Grenadiere Division, East Prussia, March 1945.

Panzer IV/70(V) z Bat. Niszczycieli Czołgów „Feldherrnhalle” Dywizji Pancерnej „Feldherrnhalle”, Budapeszt, styczeń 1945 roku.
Panzer IV/70(V) SP gun from the Panzerjäger Abt. Panzer Division “Feldherrnhalle”, Budapest, January 1945.

Panzerjäger für 8,8 c m Pak 43 auf Fgst PzKpfw V „Jagdpanther” Sd Kfz 173 z nieustalonej jednostki, Węgry, wiosna 1945 roku.
Panzerjäger für 8.8cm Pak 43 auf Fgst PzKpfw V “Jagdpanther” Sd Kfz 173 SP gun from unidentified unit, Hungary, Spring 1945.

**Maksym Kołomyjec
Ilja Moszczanskij**

Panzerwaffe 1945

vol. II

Warszawa 2004

Okładka – Arkadiusz Wróbel

Plansze barwne – Grzegorz Jackowski

Mapy – Jacek Solarz

Opracowanie redakcyjne – Artur Winiarski

Zdjęcia/Photo Credits: CAW, Warszawa, Polska

VHU, Praha, Republika Czeska,

Tank Museum, Bovington, Wlk. Brytania,

ASKM, Moskwa, Rosja,

RGAKFD, Moskwa, Rosja

MWP, Warszawa, Polska.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej książki nie może być kopiowana w żadnej formie ani żadnymi metodami mechanicznymi ani elektronicznymi, łącznie z wykorzystaniem systemów przechowywania i odtwarzania informacji bez pisemnej zgody właściciela praw autorskich. Układ graficzny strony tytułowej i liternictwo prawnie zastrzeżone. Znak wydawnictwa i nazwa prawnie zastrzeżona jako znak towarowy.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or any information storage and retrieval system without written permission from copyright owner.

© Copyright by Wydawnictwo „MILITARIA”™, Warszawa 2004

All rights reserved

Wydawnictwo „MILITARIA”™ – 00-961 Warszawa 42 skr. poczt. 106

telfax 48 22 845 14 27

e mail:militaria@supermedia.pl

actual offer/aktualna oferta **www:militaria.net.pl**

ISBN 83-7219-199-9

Koniec niemieckiej Panzerwaffe, wiosna 1945 roku. *The end of German Panzerwaffe, Spring 1945. [ASKM]*

Na początku 1945 roku wojska III Rzeszy znajdowały się w odwrocie na wszystkich frontach. Potęga militarna i ekonomiczna Niemiec, która miała pod swoją kontrolą praktycznie całą kontynentalną Europę, przegrała z ekonomiką i możliwościami mobilizacji zasobów ludzkich dwóch podstawowych przeciwników – Związkiem Sowieckim i Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej, które produkowały znacznie więcej uzbrojenia, niż wszystkie zakłady znajdujące się pod kontrolą Niemiec i były w stanie wystawić do walki wciąż odnawialne rezerwy żołnierzy. Należy stwierdzić, że kierownictwo niemieckiego przemysłu wojennego (Speer) i rząd oceniali prawidłowo sytuację w dziedzinie zbrojeń. Już w 1943 roku stwierdzili, że w ilościowym współzawodnictwie nie mają szansy na zwycięstwo i zmienili program zbrojeniowy III Rzeszy – postanowili skonstruować nowe wzory uzbrojenia o parametrach taktyczno-technicznych znacznie przewyższających analogiczne wzory produkowane przez Związek Sowiecki, Stany Zjednoczone i Anglię. Szeroko wprowadzano nowe technologie.

Ze względu na ograniczenia okresu wojennego (surowce) oraz ciągłe naloty bombowe na teren Niemiec, plan ten został zrealizowany tylko częściowo. Na początku 1945 roku

niemiecki przemysł pancerny był częściowo rozśrodkowany do małych zakładów naprawczych i z dużym trudem zaspokajał potrzeby sił zbrojnych Niemiec w produkcji czołgów i dział samobieżnych. Ilość produkowanych pojazdów pancernych malała. Pomimo katastrofalnej sytuacji na frontach, biura konstrukcyjne wciąż jednak z wielkim uporem kontynuowały prace nad konstrukcją nowych modeli broni i uruchomieniem ich produkcji oraz sprawdzeniem ich przydatności w warunkach pola walki.

Niniejsze opracowanie jest poświęcone dywizjom pancernym i zmotoryzowanym Wehrmachtu, które razem z dywizjami Waffen SS były podstawą wojsk III Rzeszy w 1945 roku.

Nowe typy jednostek: samodzielne brygady, bataliony czołgów i dział szturmowych pojawiły się na froncie w drugiej połowie wojny, gdy ze względów kadrowych oraz w wyniku braku możliwości odtworzenia stanów ilościowych posiadanego sprzętu pancernego zaczęło brakować na froncie wielkich jednostek pancernych. Niemcy nie byli już w stanie, w krótkim czasie, odtworzyć zniszczonych jednostek, zastępowali je więc jednostkami mniejszymi, wciąż jednak stanowiącymi poważną siłę militarną.

ORGANIZACJA I UZBROJENIE

Pierwszymi niemieckimi korpusami, o nowej strukturze organizacyjnej, które składały się z jednostek grenadierów pancernych i pancernych były: Korpus Pancerny „Großdeutschland” i „Feldherrnhalle” oraz spadochronowo-pancerny korpus *Luftwaffe* „Hermann Göring”. Opisując organizację i działania bojowe dywizji pancernych, należy omówić także wykorzystanie jednostek korpusów pancernych, brygad pancernych i dział szturmowych, samodzielnych batalionów czołgów ciężkich i dywizjonów dział szturmowych.

Niemieckie dywizje pancerne (*Panzer Division*), z którymi zetknęły się wojska sowieckie w 1945 roku były zorganizowane i uzbrojone według etatów z 1944 lub 1945 roku.

Struktura *Panzer Division 44* została zatwierdzona dla dywizji pancernej wojsk lądowych (*Heer*) 3 sierpnia 1944 roku i bazowała na strukturze pułku pancernego zatwierdzonego 1 kwietnia 1944 roku etatem K.St.N. Nr 1103. Podstawowym uzbrojeniem dwubatalionowego pułku pancernego dywizji były czołgi **PzKpfw V „Panther”** lub **PzKpfw IV** różnych modyfikacji. Sztab i kompania sztabowa pułku pancernego stanowiły 3 czołgi **PzKpfw V „Panther” Sd Kfz 171** i 5 czołgów **PzKpfw IV Sd Kfz 161/1** lub **161/2**. Pluton pułkowych dział przeciwlotniczych składał się z 8 samobieżnych dział na podwoziach czołgów.

Kompania sztabowa każdego batalionu mogła składać się z 8 **PzKpfw V** lub **PzKpfw IV**. W ten sposób pułk pancerny *Panzer Division „44”* składał się ze 156 czołgów i 8 samobieżnych dział przeciwlotniczych.

Jednak już 1 listopada 1944 roku etat pułku pancernego *Panzer Division „44”* został ponownie zmieniony. Różnica polegała na możliwości formowania kompanii pancernych nie

tylko z czołgów **PzKpfw IV** lub **PzKpfw V „Panther”**, lecz również dział samobieżnych **Panzer IV/70(A)** lub **Panzer IV/70 (V)**. Ilość czołgów mogła wynosić: 17 czołgów lub dział samobieżnych (po 5 pojazdów w plutonie), 14 czołgów lub dział samobieżnych (po 4 w plutonie), lub 10 czołgów lub dział samobieżnych (po trzy w każdym plutonie). Dodatkowo w skład jednostki wchodziły 1–2 pojazdy należące do dowódców. Etaty przewidywały również sformowanie kompanii składających się z czterech plutonów (22 czołgi w kompanii), lecz taką strukturę otrzymały tylko niektóre jednostki *Waffen SS*. Oprócz właściwego pułku pancernego w *Panzer Division „44”* znajdowały się 2 pułki grenadierów pancernych, pułk artylerii pancernej (20 dział samobieżnych) oraz dywizjon niszczycieli czołgów (w nim mogło znajdować się od 31 do 45 dział samobieżnych), dywizjon przeciwlotniczy oraz inne jednostki logistyczne.

Dywizja grenadierów pancernych to wzmocniona czołgami dywizja piechoty zmotoryzowanej. Jednostki tego typu po raz pierwszy sformowano w 1942 roku. Dywizja grenadierów pancernych jako środek wzmocnienia miała w swoim składzie batalion (dywizjon) dział szturmowych **StuG 40**. Zgodnie z etatem z 1 maja 1944 roku batalion pancerny dywizji był mieszany i składał się z trzech czołgów dowodzenia **PzBfWg III** oraz trzech baterii dział szturmowych **StuG 40 Sd Kfz 142/1** kalibru 75 mm po 14 pojazdów w każdym: 2 działa samobieżne w dowództwie i 3 plutony po 4 działa, w tym jedno dział samobieżne **StuH 42**.

20 sierpnia 1944 roku zostały zatwierdzone nowe etaty dywizji grenadierów pancernych (za wyjątkiem elitarnych dywizji grenadierów pancernych „Großdeutschland” i „Feldherrnhalle”). Liczebność dział samobieżnych batalionu pozostawała na poprzednim poziomie i wynosiła 45 dział

Porzucone uszkodzone działo szturmowe StuG 40 Ausf. G ze 185. Brygady Dział Szturmowych, Prusy Wschodnie, wiosna 1945 roku.
The abandoned StuG 40 Ausf. G assault gun from the 185th Sturmgeschütze Brigade, East Prussia, Spring 1945. [ASKM]

Porzucone uszkodzony czołg PzKpfw V Ausf. G „Panther“ z nieustalonej jednostki, Węgry, wiosna 1945 roku. *An abandoned damaged PzKpfw V „Panther“ Ausf. G tank from unidentified unit, Hungary, Spring 1945. [ASKM]*

samobieżnych **StuG 40**. Według nowych etatów z 1 listopada 1944 roku pluton dowodzenia *Sturmgeschütz Abteilung* składał się z trzech dział samobieżnych **StuG 40** zamiast czołgów **PzBfwg III**. Liczebność trzech baterii dywizjonu (do 14 **StuG 40** w każdym) pozostała na poprzednim poziomie, łącznie 45 dział samobieżnych (plus trzy w plutonie dowodzenia). Jednak faktycznie większość dywizji grenadierów pancernych i dywizje pancerne formowane jesienią 1944 roku otrzymały pododdziały wcześniej sformowanych brygad pancernych. I tak w październiku 1944 roku jednostki 101. Brygady zostały włączone do 20. Dywizji Pancernej, 109. Brygada Pancerna weszła w skład Dywizji Grenadierów Pancernych „*Feldherrnhalle*”, w listopadzie 1944 roku czołgi 102. Brygady Pancernej wzmocniły 7. Dywizję Pancerną, 103., 104., 107. i 110. brygady weszły w skład odpowiednio 5. i 25. Dywizji Pancernej, 25 Dywizji Grenadierów Pancernych i 13. Dywizji Pancernej.

W 101., 102., 103., 104. Brygadach Pancernych znajdowało się po jednym batalionie czołgów **PzKpfw V „Panther“**, w składzie trzech kompanii (36 czołgów) i pluton samobieżnych dział przeciwlotniczych np. **Flakpanzer IV**, natomiast w 107. i 110. *Panzer Brigade* znajdowały się trzy kompanie czołgów „**Panther**” (36 czołgów), bateria niszczycieli czołgów **Panzer IV/70(V)** (11 dział samobieżnych) i pluton przeciwlotniczych dział samobieżnych (4 działa samobieżne). 18. Dywizja Grenadierów Pancernych pod koniec 1944 roku miała w swoim składzie 45 dział samobieżnych **StuG 40**.

Te wszystkie dywizje, oprócz 25. Dywizji Grenadierów Pancernych, która początkowo została skierowana na Front Zachodni, a następnie na Front Wschodni, po przeformowaniu w 1945 roku walczyły na froncie sowiecko-niemieckim.

Podczas formowania dywizji grenadierów pancernych etat *Panzer Sturmgeschütz Abteilung* był także podstawą do formowania samodzielnych brygad dział szturmowych.

Większość samodzielnych dywizjonów dział szturmowych bez zwiększenia ilości dział samobieżnych, została przeformowana w brygady dział szturmowych (*Sturmgeschütz Brigade*) lub w armijne brygady artylerii szturmowej (*Heeres Sturmartillerie Brigade*). Pod koniec wojny można było wydzielić przynajmniej sześć rodzajów brygad szturmowych różniących się etatami: *Sturmgeschütz Brigade* – Brygada Dział Szturmowych, *Heeres Sturmgeschütz Brigade* – Brygada Dział Szturmowych, *Heeres Sturmartillerie Brigade* – Samodzielna Brygada Artylerii Szturmowej, *Fallschirm Sturmgeschütz Brigade* – Spadochronowa Brygada Dział Szturmowych (zostały sformowane dwie takie brygady XI. i XII. – obydwie walczyły na Zachodzie, lecz trafiły do niewoli sowieckiej), *Leichte Sturmgeschütz Brigade 190* – lekka brygada dział szturmowych (autorzy znają tylko jedną taką brygadę Nr 190) *Sturmgeschütz Lehr Brigade* – Instruktorska Brygada Dział Szturmowych (najbardziej są znane 111. i 920. Instruktorskie Brygady Dział Szturmowych i *Lehr Brigade „von Schill“*). W 1945 roku większość samodzielnych batalionów dział samobieżnych została przeformowana w bataliony niszczycieli czołgów *Panzer Jäger Abteilung*. *Sturmgeschütz Abteilung* walczyły na froncie sowiecko-niemieckim w 1945 roku nadzwyczaj rzadko. Niekiedy były formowane *Sturmgeschütz Ersatz Abteilung* – Zapasowe Bataliony Dział Szturmowych, które w zasadzie stanowiły grupę bojową dział szturmowych. Etatowa struktura samodzielnych brygad dział szturmowych *Wehrmachtu* określona została warunkami taktycznymi. Dowództwo wojsk pancernych, któremu od 1943 roku opera-

Zniszczone działo szturmowe StuG 40 Ausf. G oznaczone „133” z nieustalonej jednostki, Węgry, wiosna 1945 roku.
A destroyed StuG 40 Ausf. G coded “133” assault gun from unidentified unit, Hungary, Spring 1945. [ASKM]

cyjnie podlegały jednostki dział szturmowych, początkowo traktowały te brygady głównie jako środek do zwalczania czołgów przeciwnika, lub jako dodatkowe wzmocnienie dywizji pancernych i grenadierów pancernych, gdyż brakowało etatowych jednostek artylerii samobieżnej.

Jednak już w połowie 1944 roku w *Wehrmachcie* odczuwano wyraźnie brak jednostek pancernych, które mogłyby wykonywać wszystkie przewidziane przez regulamin walki dywizji pancerniej zadania bojowe, czyli walczyć z czołgami i piechotą przeciwnika, wspierać swoją piechotę oraz wykonywać samodzielne zadania.

Pod koniec 1944 roku rozpoczęło się formowanie brygad artylerii szturmowej według nowego etatu: *Heeres Sturmartillerie Brigade* mających w wyposażeniu 45 dział szturmowych i *Heeres Sturmgeschütz Brigade*, posiadających w swoim składzie 31 dział szturmowych. Od poprzedniej *Sturmgeschütz Brigade* różniła się istnieniem, oprócz baterii sztabowej i trzech baterii liniowych, dodatkowego batalionu piechoty osłony w składzie trzech kompanii (*Infanterie Begleit Batterie* lub *Begleit Grenadier Batterie*), które w różnych źródłach noszą różne nazewnictwo oraz plutonu saperów uzbrojonego także w najnowsze karabiny szturmowe *Sturmgewehr 44*.

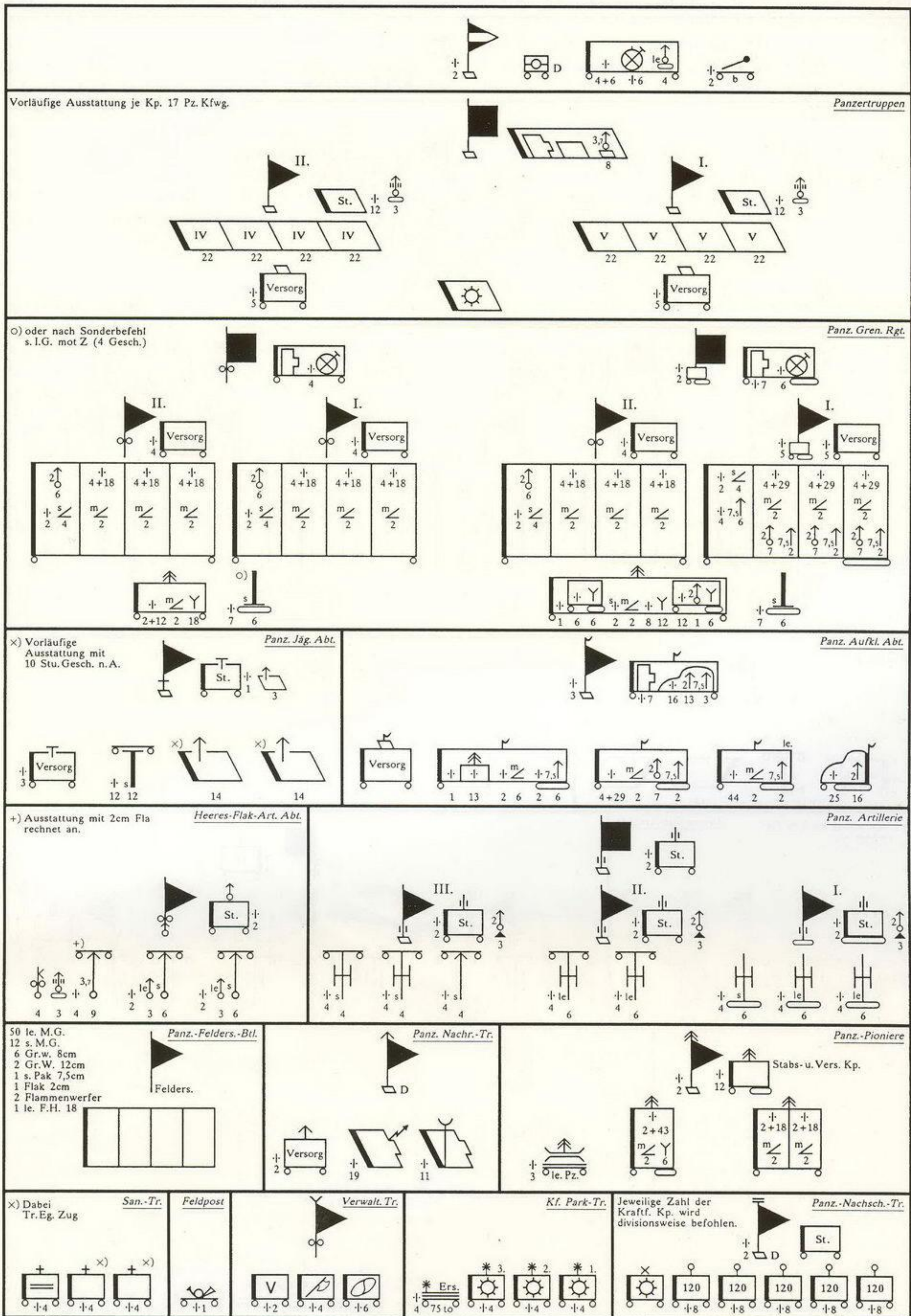
Jednak nie wszystkie jednostki podlegały przeformowaniu i spora ilość *Sturmgeschütz Brigade* zorganizowanych według starego etatu walczyła do końca wojny.

Na początku 1945 roku około 60% wszystkich brygad stanowiły *Heeres Sturmartillerie Brigade*, 35% to *Sturmgeschütz Brigade*, zaś pozostałe były brygady dział szturmowych lotnictwa, brygadami instruktorskimi oraz sporadycznie były formowane z innych pododdziałów. Uzbrojenie jednostek dział szturmowych było realizowane wg zasady: brygady dział szturmowych były uzbrojone w działa szturmowe **StuG III/40** i **IV** i

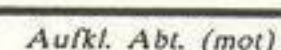
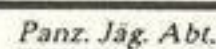
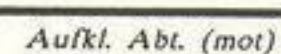
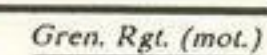
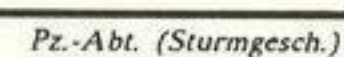
StuH 42, a od 1945 roku większość brygad otrzymała po kilka baterii dział samobieżnych **Panzer IV/70(A/V)**, a w warunkach bojowych w ich skład były włączane doraźnie różnorodne czołgi i działa samobieżne. Niszczyciele czołgów **Panzer IV/70(V)**, jako standardowe uzbrojenie były dostarczane do dywizjonów niszczycieli czołgów wchodzących w skład (batalionów pancernych) w jednostkach pancernych i grenadierów pancernych.

Etat dywizji pancerniej i grenadierów pancernych wzór 1944 przewidywał włączenie w jej skład dywizjonu niszczycieli czołgów, w składzie dwubaterijnym (14 lub 10 pojazdów w każdym i 3 działa samobieżne w plutonie dowodzenia). W składzie dywizji pancerniej lub grenadierów pancernych formowano też samodzielne dywizjony niszczycieli czołgów *Heeres Panzerjäger Abteilung* i kompanie o podobnej strukturze (*Panzerjäger Kompanie*). Baterie niszczycieli czołgów wyposażone były w niszczyciele czołgów **Jagdpanzer IV** oraz **Jagdpanzer 38(t)** (w ilości 14 lub 10 pojazdów w każdej). Pod koniec 1944 roku takie jednostki istniały w wielu dywizjach piechoty, grenadierów, kawalerii i grenadierów ludowych. Samodzielne bataliony niszczycieli czołgów były natomiast formowane głównie w 1944 roku, i mogły być wyposażone w dwie do czterech baterii (od 31 do 45 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t)** „**Hetzer**”). Ciężkie dywizjony dział samobieżnych (niszczycieli czołgów) – *schwere Heeres Panzerjäger Abteilung* były również tworzone głównie w 1944 roku i były uzbrojone głównie w działa samobieżne **Panzer IV/70(V)**.

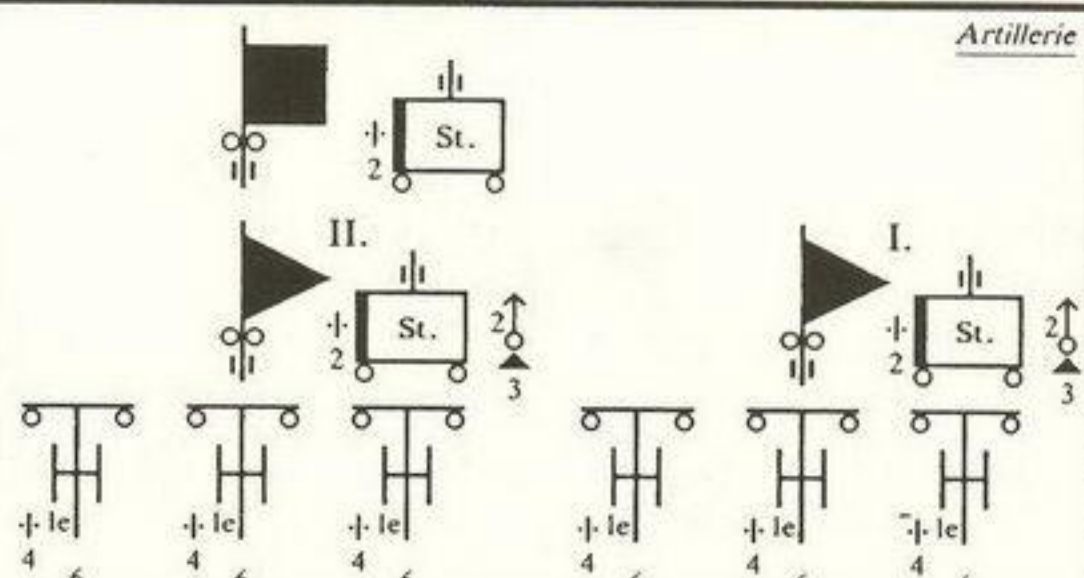
W 1945 roku zostały sformowane następujące jednostki niszczycieli czołgów, które następnie zostały skierowane na front sowiecko-niemiecki: samodzielna kompania niszczycieli czołgów 1. Armii Pancerniej (*Panzerjäger Kompanie*) w składzie 14 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t)** „**Hetzer**”, mieszany 510. Dywizjon Niszczycieli Czołgów (*Panzer Jäger Abteilung*

Panzer Division „1944“

Heeres-Flak-Art. Abt.

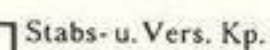
Pz. Gr.-Felders, Btl.

Nachr.-Tr.

Pioniere

San.-Tr.

Verwalt. Tr.

Kf. Park-Tr.

Nachsch.-Tr.

10

510) uzbrojony w 10 **Pz IV/70(V)** i 28 **Jagdpanzer 38(t)**, w styczniu 1945 roku sformowano 561., 743. i 744. Dywizjony Niszczycieli Czołgów (561., 743. i 744. *Heeres Panzerjäger Abteilung*,) w składzie odpowiednio 20, 31 i 31 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t)**, zaś w lutym–marcu 1945 roku, jedyny 563. Ciężki Dywizjon Niszczycieli Czołgów (*schwere Panzer Jäger Abteilung* 563) wyposażony w 31 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)**, który prawdopodobnie został skierowany na front sowiecko–niemiecki w styczniu 1945 roku. 24 stycznia 1945 roku w ramach *Wehrmachtu* przystąpiono do formowania 104. Brygady Niszczycieli Czołgów (*Jagdpanzer Brigade* 104) składającej się z sześciu dywizjonów niszczycieli czołgów (1., 2., 3., 4., 5. i 6.), które włączono m.in. do 111. Instruktorskiej Brygady Dział Szturmowych 115. Batalionu Pancernego, batalionu Dywizji Pancerniej „*Müncheberg*”, kompanii „*Kronprinz*” (każdy dywizjon miał mieć w uzbrojeniu 14 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t)** „*Hetzer*”, jednak brygada została wyposażona także w działa samobieżne **StuG IV** obok **Jagdpanzer 38(t)** „*Hetzer*”).

Początkowo jednostka była pomyślana jako baza do formowania pododdziałów niszczycieli czołgów przydzielonych do dywizji piechoty i dywizji grenadierów pancernych, jednak już w lutym 1945 roku 104. brygada znalazła się na froncie sowiecko–niemieckim w składzie Grupy Armii „*Wiśła*”.

Przy tłumaczeniu nazw jednostek zmotoryzowanych i pancernych *Wehrmachtu* należy zauważyć, że w niemieckiej terminologii wojskowej tylko pojęcia bateria i dywizjon są bezpośrednio związane z przynależnością do określonego rodzaju sił zbrojnych.

Niemcy używali jednej nazwy *Abteilung* dla określenia zarówno batalionu jak i dywizjonu, dlatego ta nazwa

oznaczała zarówno batalion pancerny (*Panzer Abteilung*), dywizjon niszczycieli czołgów (*Panzerjäger Abteilung*), dywizjon dział szturmowych (*Sturmgeschütz Abteilung*) czy dywizjon rozpoznawczy (*Aufklärungs Abteilung*) itd. Terminy te należy tłumaczyć jako batalion, natomiast w przypadku jednostek artyleryjskich, rozpoznawczych czy dział samobieżnych odpowiednikiem był dywizjon.

Podstawowa większość jednostek pancernych została sformowana według etatów z 1944 roku. W rzeczywistości w wyniku walk i ponoszonych strat stany osobowe i uzbrojenie w tych jednostkach było poniżej przewidzianych przez etat.

Dywizje faktycznie były grupami bojowymi, które w wyniku wspomnianych trudności nie były formowane w zgodzie z wymaganymi etatami oraz w ustalonych terminach.

25 marca 1945 roku gen. płk Guderian podpisał nowe etaty obowiązujące od 1 kwietnia 1945 roku. Zgodnie z nowymi etatami zlikwidowano dywizje grenadierów pancernych.

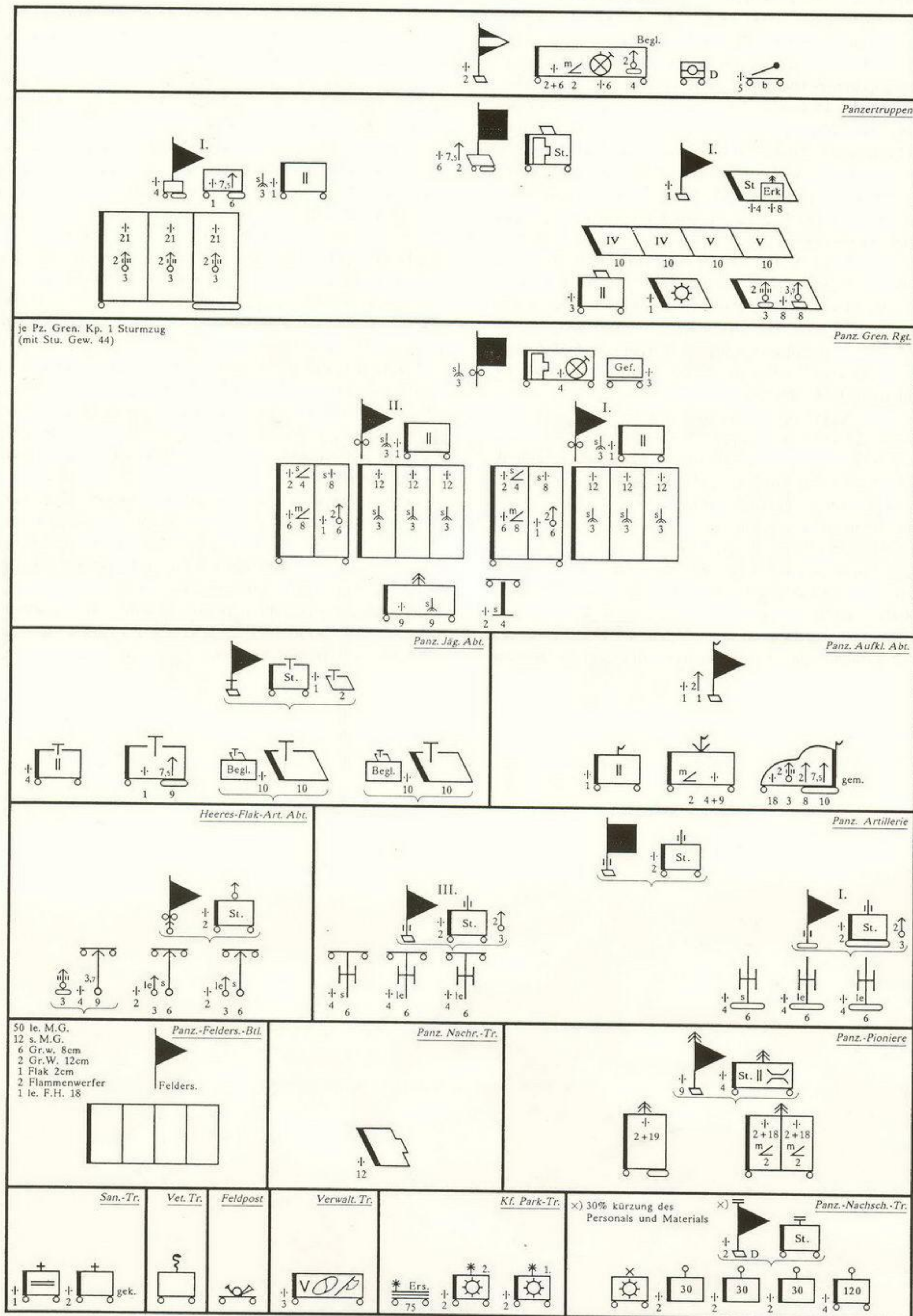
Przewidywano formowanie tylko dywizji pancernych wzór 1945 lub grup bojowych na ich bazie. Podstawą *Panzer Division* 45 i *Kampfgruppe Panzer Division* 45 były tylko dwubatalionowe pułki pancerne, w których tylko właściwie jeden batalion był w pełni pancerny, czyli uzbrojony w czołgi lub działa samobieżne.

Drugi batalion miał w uzbrojeniu transportery opancerzone i był *de facto* batalionem piechoty zmotoryzowanej. Podstawową różnicą pomiędzy dywizją pancerną a grupą bojową było posiadanie dwóch (dywizja pancerna) lub jednego (grupa bojowa) pułku grenadierów pancernych.

W praktyce jednostki pancerne sformowane wg etatu z 1944 roku nie były poddane reorganizacji. Po zatwierdzeniu etatów reorganizacji podlegały tylko nowe dywizje pancerne oraz

Zniszczone działo szturmowe StuG 40 Ausf. G z nieustalonej jednostki, Prusy Wschodnie, wiosna 1945 roku. *The destroyed StuG 40 Ausf. G assault gun from unidentified unit, East Prussia, Spring 1945.* [ASKM]

Panzer Division „1945“

Zniszczone działo szturmowe StuG 40 Ausf. G z nieustalonej jednostki, Prusy Wschodnie, wiosna 1945 roku. *A destroyed StuG 40 Ausf. G assault gun from unidentified unit, East Prussia, Spring 1945. [ASKM]*

samodzielne jednostki wyprowadzone do odwodów oraz samodzielne jednostki do przewidziane przeformowania.

Etat pułku pancernego *Panzer-Division „1945”* był następujący. Pułk składał się ze sztabu (2 czołgi **PzKpfw V „Panther”**), batalionu pancernego lub batalionu piechoty zmotoryzowanej. Mieszany batalion pancerny miał 2 kompanie czołgów **PzKpfw V „Panther”** i dwie kompanie czołgów **PzKpfw IV**. Zgodnie z etatem Nr 1107a (*freie Gliderung*) od 1 kwietnia 1945 roku batalion składał się z plutonu dowodzenia (2 czołgi **PzKpfw V „Panther”** lub **PzKpfw IV** i czterech kompanii po 10 czołgów w każdej (czołg dowodzenia oraz 3 plutony po 3 czołgi **PzKpfw IV** lub po 3 **PzKpfw V „Panther”** lub po 3 działa samobieżne **Panzer IV/70**).

Bateria dział przeciwlotniczych wyposażona była w samobieżne działa przeciwlotnicze **Flakpanzer IV** i czterolufowe holowane armaty *2 cm Flakvierling* 38 kalibru 20 mm i samobieżne działa przeciwlotnicze **Sd Kfz 7/1** lub **SdKfz 7/2**. Została zorganizowana w oparciu o etat *K.St.N. Nr 1192 (freie Gliderung)*, a od 1 kwietnia 1945 roku była uzbrojona w 8 samobieżnych dział przeciwlotniczych **Flakpanzer IV (37 mm)** znajdujących się w 1. plutonie. Mieszany pułk pancerny *Panzer Division „1945”* składał się ze sztabu i kompanii sztabowej, czterekompanijnego batalionu pancernego i mieszanej baterii przeciwlotniczej, i miał w swoim składzie od 22 do 24 czołgów **PzKpfw V „Panther”** lub od 22 do 24 czołgów **PzKpfw IV** oraz 8 samobieżnych dział przeciwlotniczych **Flakpanzer IV**. Samodzielne brygady pancerne zgodnie ze swoim przeznaczeniem, początkowo nie były przewidziane do samodzielnej walki na froncie w charakterze jednostki bojowej. Zadanie brygady zostało sprowadzone do współdziałania jednostki pancerniej z innymi jednostkami tego

typu. W miarę osiągania gotowości, przeszkolenia i zapoznania się ze sprzętem brygady pancerne były włączane w skład przeformowywanych dywizji pancernych.

Jednak od lata 1944 roku sytuacja Niemiec na froncie systematycznie pogarszała się, co powodowało, że system przygotowania kadr w wojskach pancernych okazał się niewłaściwy. W niektórych przypadkach (dotychczas znany był tylko jeden przykład wykorzystania bojowego brygady pancerniej – 10. Brygady Pancernej uzbrojonej w nowe czołgi **PzKpfw V „Panther”** na Łuku Kurskim), instruktorskie brygady pancerne lub grupy bojowe zorganizowane na bazie brygad pancernych były bezpośrednio wysyłane na front. Etat samodzielnej brygady pancerniej już latem–jesienią 1944 roku został skorygowany w ten sposób, aby uwzględnić trudności istniejące na froncie. Tak, aby było możliwe wykorzystanie brygady zarówno jako bazy do szkolenia kadr, jak również jako samodzielnej jednostki w działaniach bojowych na froncie.

Nową koncepcję wykorzystania brygad pancernych w walce zreferował 2 lipca 1944 roku Hitler na naradzie poświęconej krytycznej sytuacji wojsk niemieckich na Białorusi. Zaproponował, aby na ich bazie formować grupy bojowe (*Kampfgruppe*) posiadające 30–40 czołgów (lub dział samobieżnych), batalion piechoty zmotoryzowanej, batalion czołgów i kilka samobieżnych dział przeciwlotniczych. Już 3 lipca 1944 roku rozkazem *Oberkommando des Heeres* zostało zorganizowanych 12 *Kampfgruppe*, które były przeznaczone do wsparcia sześciu dywizji pancernych (6., 9., 11., 19., 25. i 116. Dywizji Pancernej). Jednak już 6 lipca 1944 roku nowy rozkaz *Führera* nakazał przeformowanie grup bojowych... w samodzielne brygady pancerne utworzone według nowego etatu.

Każda taka brygada w swym składzie miała batalion czołgów z trzema kompaniami po 11 czołgów **PzKpfw V „Panther”** w każdym i baterię dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)**. Dodatkowo w sztabie batalionu znajdowały się 3 czołgi **PzKpfw V „Panther”** i cztery samobieżne działa przeciwlotnicze. Planowano zakończenie formowania 10 brygad pancernych: w tym 101. 102. 103. i 104. Brygady Pancernej do 15 sierpnia 1944 roku, 105. i 106. Brygady Pancernej do 31 sierpnia, 107. i 108. do 15 września, 109. i 110. Brygady Pancernej do 25 września 1944 roku.

Jednak w okresie od września do listopada 1944 roku większość samodzielnych brygad pancernych została włączona w skład, lub została operacyjnie podporządkowana dywizjom pancernym, lub dywizjom grenadierów pancernych.

Operacyjne podporządkowanie brygady uwzględniało możliwość wykorzystania tej jednostki w składzie dywizji pancernej lub jako samodzielnej jednostki bojowej bez konieczności rozformowania dowództwa brygady, co było stosowane w czasie walk we Francji we wrześniu i październiku 1944 roku

Brygadą pancerną była też *Führer Grenadier Brigade*, natomiast III. batalion tej jednostki został zorganizowany jako pododdział pancerny zgodnie z etatem samodzielnej brygady pancernej. Sformowana 10 sierpnia 1944 roku brygada miała w uzbrojeniu 36 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, 11 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)** i cztery przeciwlotnicze działa samobieżne. W latach 1944–1945 roku była wykorzystywana jako samodzielna jednostka pancerna zarówno na froncie wschodnim, jak i na froncie zachodnim.

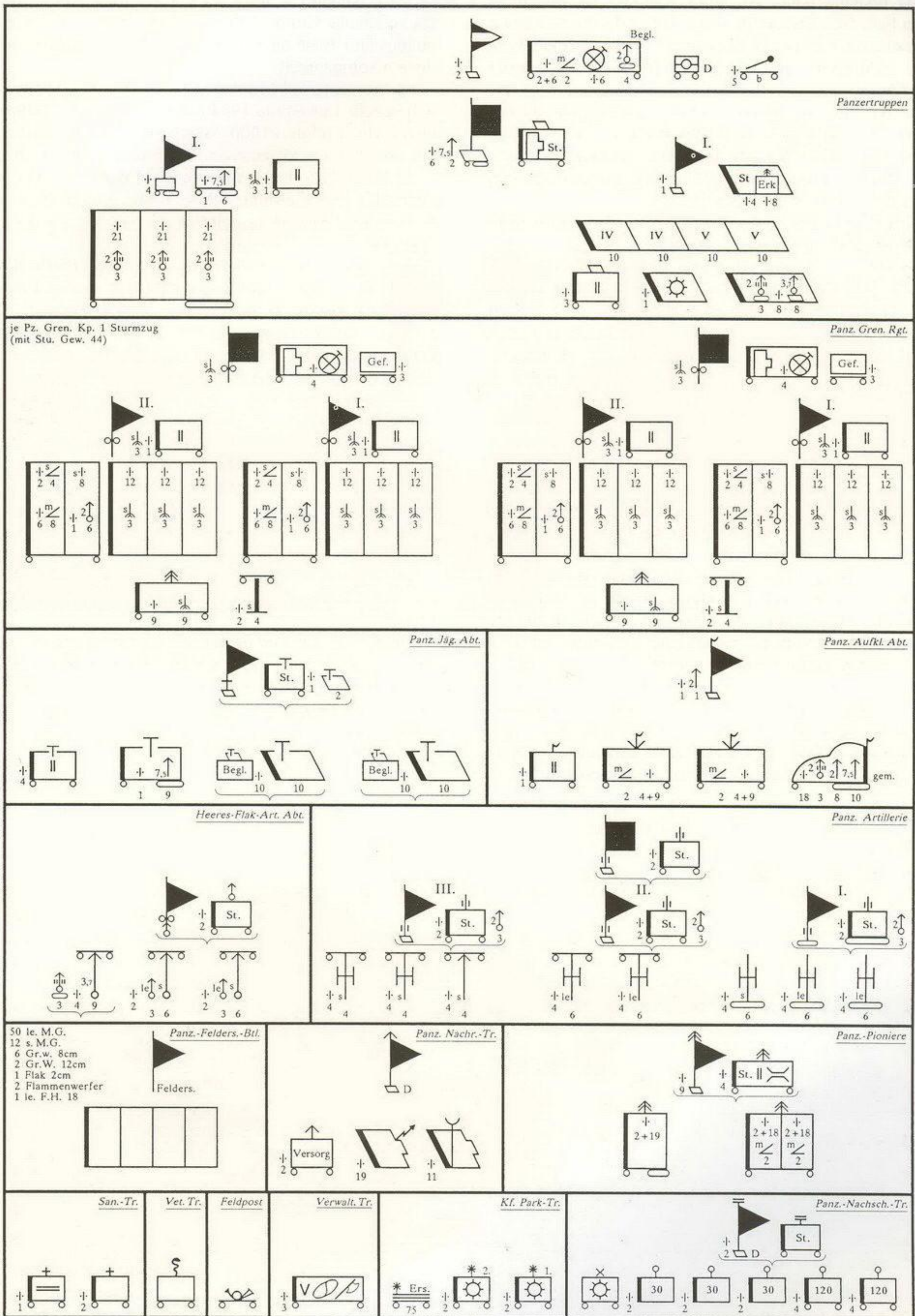
4 listopada 1944 roku, w okresie przygotowań do niemieckiego przeciwnatarcia w Ardenach, została sformowana 150.

Brygada Pancerna Specjalnego Przeznaczenia (*Panzer Brigade zum Besonderer Vervendung*). Jej żołnierze nosili amerykańskie mundury i posiadali amerykańskie uzbrojenie i wyposażenie. Sama brygada była przeznaczona do działalności dywersyjnej na tyłach wojsk alianckich. Ponieważ brakowało amerykańskiego uzbrojenia, m.in. czołgów i transporterów do wyposażenia brygady użyto zmodyfikowanych niemieckich czołgów upodobnionych do amerykańskich pojazdów. Pomimo, że 150. brygada nazywała się pancerną, jej organizacja nie odpowiadała etatowi brygady pancernej, bowiem w tej jednostce znajdowała się tylko jedna kompania czołgów sformowana na bazie 1. Batalionu 11. Pułku Pancernego. W składzie specjalnie sformowanego *Kampf Abteilung* 2150 znajdowała się 1. kompania (5 **PzKpfw V „Panther”** udających amerykańskie działa samobieżne **M10** oraz kilka zdobycznych amerykańskich czołgów **M4** różnych wersji) i 9. kompania (5 **StuG 40**).

28 listopada 1944 roku została sformowana grupa bojowa ze składu *Führer Begleit Brigade* mająca za zadanie wsparcie ogniowe *Führer Begleit Brigade*. Czołgi tej jednostki zostały zebrane z innych dywizji i włączone do grupy bojowej, dlatego też *Kampfgruppe* nie miała ustalonej etatami struktury organizacyjnej. Organem dowodzenia był sztab ze 103. Brygady Pancernej. Natomiast grupa bojowa składała się z 5 kompanii, I. Batalionu *Führer Begleit Brigade*, brygady utworzonej na bazie Dywizji Pancernej „*Großdeutschland*” (uzbrojenie 7 **PzKpfw IV** i 36 **Panzer IV/70(A)**, 4 przeciwlotnicze działa samobieżne **Flakpanzer IV (37 mm)**). Jednostka w takim składzie była wykorzystywana na froncie pod koniec 1944 roku, zaś na początku 1945 roku została przeformowana w dywizję pancerną.

Zniszczony czołg **PzKpfw V Ausf. G „Panther”** z nieustalonej jednostki, Węgry, wiosna 1945 roku. *The knocked out PzKpfw V „Panther” Ausf. G tank from unidentified unit, Hungary, Spring 1945. [ASKM]*

Kampfgruppe „1945“

Ostatnią brygadą pancerną, która walczyła na froncie w 1945 roku była 103. Brygada Pancerna. Została sformowana z trzech batalionów różnych pułków pancernych. I dlatego była znacznie silniejsza niż typowa, dywizja pancerna *Wehrmachtu*.

Oprócz dywizji pancernych, brygad i dywizji grenadierów pancernych strukturę ustaloną w dokumentach dotyczących nowych etatów otrzymał także bataliony czołgów ciężkich, dywizjony dział szturmowych i niektóre specjalne pododdziały wojsk pancernych *Wehrmachtu*.

Etat z 1 listopada 1944 roku *K.St.N Nr 1107 (fG)* wariant D określał skład batalionu czołgów ciężkich.

Schwere Heeres Panzer Abteilung obejmował kompanię sztabową – składającą się z trzech czołgów „*König Tiger*”. Kompania liniowa obejmowała sztab składający się z dwóch czołgów oraz 12 czołgów liniowych „*König Tiger*” w trzech plutonach. W każdym batalionie znajdowały się 3 kompanie czołgów (po 14 czołgów). W ten sposób ilość czołgów w *schwere Heeres Panzer Abteilung* wynosiła 45.

Oprócz batalionów czołgów ciężkich w *Wehrmachcie* zostały sformowane *schwere Heeres Panzerjäger Abteilung* – dywizjony dział samobieżnych–niszczycieli czołgów, uzbrojone m.in. w „*Jagdtigery*” z armatą kalibru 128 mm. Większość tych pojazdów znajdowała się na froncie zachodnim, natomiast dywizje pancerne walczyły się na froncie sowiecko-niemieckim.

W skład dywizji pancernych i brygad dział szturmowych, oprócz własnych etatowych pododdziałów, do wykonywania zadań specjalnych, zostały włączone samodzielne bataliony dział szturmowych *Sturmpanzer Abteilung* oraz kompanie dział szturmowych „*Sturmtiger*” z moździerzem raketowym kalibru 380 mm na podwoziu czołgu „*Tiger*” I. Etat *Sturmpanzer Abteilung* został zatwierdzony 1 listopada 1944 roku. Kompania zorganizowana zgodnie z *K.St.N Nr 1159 (B)* składała się z dwóch pojazdów w plutonie dowodzenia kompanii oraz trzech plutonów bojowych po 4 działa szturmowe „*Brummbär*”.

219. batalion w listopadzie 1944 roku został wysłany do wzmocnienia Grupy Armii „*Południe*” na froncie sowiecko-niemieckim miał na stanie tylko 28 dział szturmowych w dwóch kompaniach.

Formowanie samodzielnych kompanii „*Sturmtigerów*” rozpoczęło 13 sierpnia 1944 roku, kiedy to dwa „*Sturmtigery*” utworzyły 1. pluton 1000. kompanii biorącej udział w tłumieniu powstania w Warszawie. Drugi pluton został sformowany w okresie od 15 do 18 sierpnia 1944 roku i wysłany na front zachodni 25 sierpnia 1944 roku. Organizacja *Panzer Sturmörser Kompanie* opierała się na etacie z 15 września 1944 roku.

Własną organizację miały również samodzielne kompanie miotaczy ognia skonstruowane na bazie czołgu *PzKpfw III* i dział samobieżnych *Jagdpanzer 38(t)* „*Hetzer*”. Każda z *Panzer Flamm Kompanie* miała na stanie 10 czołgów *Flammpanzer III* lub działa samobieżne *Jagdpanzer 38(t)* „*Hetzer*”. 6 stycznia 1945 roku samodzielna kompania miotaczy ognia została skierowana na front sowiecko-niemiecki w rejon Budapesztu. 10 kwietnia w kompanii pozostały 4 sprawne czołgi, a jeden znajdował się w naprawie. 352. i 353. kompanie uzbrojone w *Flammpanzery 38(t)* zostały wysłane 26 grudnia 1944 roku na front zachodni. Do 15 marca 1945 roku w 352. kompanii pozostało 11 *Flammpanzerów 38(t)*.

Na froncie operowały też bataliony pojazdów szturmowych sterowanych drogą radiową.

Zgodnie z *K.St.N Nr 1171f* składały się z plutonu dowodzenia: dwa *Stug 40*, dwóch plutonów *StuG 40* (8 dział) i 9 pojazdów szturmowych *B IV*.

Działa samobieżne *Jagdpanzer 38(t)* „*Hetzer*” w ograniczonych ilościach – nie więcej jak 10–30 pojazdów, były przekazywane do dywizji piechoty, tworząc pododdziały niszczycieli czołgów.

Warto dodać, że często przyjęte etaty istniały tylko w teorii, bowiem niemiecki przemysł zbrojeniowy nie był w stanie dostarczyć odpowiedniej ilości czołgów.

Zniszczone czołgi *PzKpfw VI* „*Tiger*” Ausf. E z Dywizji Pancernej „*Großdeutschland*”, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku. Two knocked out *PzKpfw VI* „*Tiger*” Ausf. E tanks from the Panzer Division „*Großdeutschland*”, East Prussia, January 1945. [ASKM]

Bateria dział samobieżnych „Wespe” z Pułku Artylerii Pancernej „Großdeutschland” z Dywizji Pancernej „Großdeutschland”, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku. *The battery of “Wespe” SP gun from the Panzer Artillerie Regiment “Großdeutschland” Panzer Division “Großdeutschland”, East Prussia, January 1945. [ASKM]*

KORPUSY PANCERNE WEHRMACHTU

Pod koniec wojny Niemcy sformowali kilka nowych korpusów pancernych. Podobne jednostki istniały już wcześniej w armii niemieckiej, lecz dotychczasowe niemieckie korpusy pancerne zwykle nie były jednostkami typowo pancernymi lub przynajmniej zmotoryzowanymi, lecz kombinowanymi i ich skład był różny i tylko sporadycznie składały się wyłącznie z jednostek szybkich. Często były to korpusy pancerne tylko z nazwy, bowiem np. grupowały dywizje...piechoty.

Sowiecki korpus pancerny miał stałą strukturę organizacyjną i etat, dlatego stanowił jednolitą jednostkę bojową uzbrojoną w czołgi i działa samobieżne. Operował samodzielnie lub w składzie armii pancernych i posiadał dużą siłę uderzeniową.

Niemcy doceniając zalety organizacji korpusów pancernych przyjętą w armii sowieckiej zaczęli w 1944 roku i na początku 1945 roku tworzyć korpusy pancerne wojsk lądowych „Großdeutschland”, „Feldherrnhalle”. Powstał także korpus spadochronowo-pancerny „Hermann Göring”, który nominalnie podlegał *Luftwaffe*.

KORPUS PANCERNY „GROßDEUTSCHLAND”

Korpus pancerny „Großdeutschland” został sformowany 14 grudnia 1944 roku. Obejmował dwie dywizje: Dywizję Grenadierów Pancernych „Grossdeutschland” i Dywizję Grenadierów Pancernych „Brandenburg”.

Dywizja grenadierów pancernych (od 8 stycznia 1945 roku dywizja pancerna) „Großdeutschland” walczyła w Prusach Wschodnich. Dywizji Pancernej „Großdeutschland” faktycznie podlegały tylko dwa bataliony czołgów ze składu trój-

batalionowego Pułku Pancernego „Großdeutschland”: 1. batalion składał się z trzech kompanii czołgów **PzKpfw V „Panther”** po 17 czołgów w każdym, zaś 3. batalion *schwere Heeres Panzer Abteilung „Großdeutschland”*, który miał w uzbrojeniu czołgi **PzKpfw VI „Tiger”** bezpośrednio podlegał dowództwu korpusu, a dywizji „Großdeutschland” był podporządkowany tylko operacyjnie. W marcu 1945 roku batalion został przekształcony w 9. kompanię pułku pancernego „Großdeutschland”, zaś jego sprzęt został przekazany do 505. i 511. Batalionu Czołgów Ciężkich, także walczących w Prusach Wschodnich.

2. batalion pułku pancernego „Großdeutschland” znajdował się w składzie *Führer Begleit Brigade* i liczył 24 czołgi **PzKpfw IV**, 43 działa samobieżne **Panzer IV/70(A)** i 8 samobieżnych dział przeciwlotniczych. Batalion walczył na froncie zachodnim. Zgodnie z danymi sowieckimi, z 16 marca 1945 roku wzięty do niewoli dowódca plutonu przeciwpancernego z Dywizji Pancernej „Großdeutschland” podporucznik Egon Wardelmann zeznał, że pułk pancerny w połowie marca 1945 roku składał się z jednego do trzech batalionów pancernych. Bataliony zostały przeformowane w grupy bojowe. 1. Grupą Bojową dowodził porucznik Pohl. 3 marca 1945 roku osobiście rozmawiał z Wardemanem i oświadczył mu, że ma do dyspozycji 15 czołgów i dział samobieżnych oraz 12 transporterów. Drugą mieszaną grupą pancerną dowodził podporucznik Lieysing.

Pododdział zwiadowców z sowieckiej 11. Armii Gwardii wziął do niewoli 13 marca 1945 roku łącznościowca z Dywizji Pancernej „Großdeutschland” z książką kodów. Zgodnie z tym dokumentem w skład dywizji „Großdeutschland” walczącej wówczas w Prusach Wschodnich wchodziły następujące pododdziały:

- 1) Pułk Grenadierów Pancernych „Großdeutschland”.
- 2) Pułk Fizylierów (strzelców z bronią automatyczną) „Großdeutschland”.
- 3) Pułk piechoty zmotoryzowanej przydzielony do Dywizji Pancernej „Großdeutschland”.
- 4) Pułk „Krauss” składający się z batalionów „Brandenburg” i „Zabel”.
- 5) Pułk pancerny „Großdeutschland” składający się z grup dowodzonych przez Pohla i Lieysinga.
- 6) Pułk Artylerii Pancernej Dywizji Pancernej „Großdeutschland” składający się z 4 dywizjonów. Dodatkowo dywizja miała w swym składzie przydzielony do niej 1. Pułk Artylerii i 82. Pułk Artylerii Rakietowej.
- 7) Pułk Saperów Pancernych „Großdeutschland”.
- 8) Dywizjon Rozpoznawczy „Großdeutschland”.
- 9) Zmotoryzowany Dywizjon Przeciwpancerny „Großdeutschland”.
- 10) Dywizjon Przeciwlotniczy „Großdeutschland”.
- 11) Kompanię wsparcia (broni ciężkiej) „Großdeutschland”.
- 12) Oddział Żandarmerii „Großdeutschland”.
- 13) Dwie kompanie sanitarne i kompanię samochodową „Großdeutschland”.
- 14) Kompanię remontową „Großdeutschland”.
- 15) Kompanię administracyjno-gospodarczą „Großdeutschland”.
- 16) Batalion odwodowy (zapasowy) „Großdeutschland”.

Według sprawozdań sowieckiego wywiadu pułk pancerny liczył około 30 czołgów i dział samobieżnych. W natarciu na pozycje sowieckie 14 marca 1945 roku uczestniczyło 25 czołgów i dział samobieżnych.

Dywizja grenadierów pancernych „Brandenburg”, również wchodząca w skład Korpusu Pancernego „Großdeutschland”, w połowie stycznia 1945 roku została przerzucona z Prus Wschodnich i walczyła na centralnym odcinku frontu sowiecko-niemieckiego m.in. w okolicach Sieradza i Kalisza.

KORPUS PANCERNY „FELDHERRNHALLE”

10 marca 1945 roku w ramach Grupy Armii „Południe” przystąpiono do formowania Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle”, składającego się z Dywizji Pancernej „Feldherrnhalle” (przemianowanej z dywizji grenadierów pancernych noszącej tę samą nazwę) i 13. Dywizji Pancernej.

Obydwie dywizje pod koniec 1944 roku zostały otoczone (za wyjątkiem 93. Pułku Grenadierów Pancernych z 13. Dywizji Pancernej i jednostki artylerii samobieżnej z dywizji grenadierów pancernych, od 27 listopada 1944 roku, dywizji pancernej „Feldherrnhalle”) i rozbite w Budapeszcie.

Jednostki pancerne obydwu dywizji korpusu zostały sformowane według tego samego etatu: bataliony pancerne składały się z 4 kompanii czołgów **PzKpfw V „Panther”** oraz plutonu samobieżnej artylerii przeciwlotniczej, jednostki dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)** oraz plutonu samobieżnej artylerii przeciwlotniczej.

Dywizja Grenadierów Pancernych „Feldherrnhalle” i 13. Dywizja Pancerne otrzymały ze składu 109. i 110. Brygady Pancernej 2109. i 2110. Bataliony Pancerne. Jesienią 1944 roku bataliony liczyły po 36 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, 11 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)** i 4 samobieżne działa przeciwlotnicze **Flakpanzer IV(37)**. 2109. Batalion Pancerny przemianowano na Batalion Pancerny „Feldherrnhalle”, a 2110. batalion stał się jednym z batalionów 4. Pułku Pancernego 13. Dywizji Pancernej.

27 listopada 1944 roku Dywizja Grenadierów Pancernych „Feldherrnhalle” została przeformowana w dywizję pancerną.

W zgrupowaniu pancernym w Budapeszcie znalazły się nie tylko wymienione jednostki. W Pułku Artylerii Pancernej Dywizji Pancernej „Feldherrnhalle” w 1. i 3. dywizjonie znajdowała się bateria (6 sztuk) dział samobieżnych „**Hummel**”. Pułk artylerii pancernej 13. Dywizji Pancernej był uzbrojony także w różne typy dział samobieżnych.

Transportery opancerzone Sd Kfz 251/1 Ausf. D z Dywizji Pancernej „Großdeutschland”, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku. The Sd Kfz 251/1 Ausf. D APCs from the Panzer Division „Großdeutschland”, East Prussia, January 1945.

Działa szturmowe StuG 40 Ausf. G, ciągnik Steyr RSO i samochody ciężarowe z Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle“, Czechy, kwiecień–maj 1945 roku. *The StuG 40 Ausf. Gs assault guns, Steyr RSO tractor and trucks from the Panzer Corps „Feldherrnhalle“, Bohemia, April–May 1945. [VHU]*

W lutym 1945 roku ocalałe resztki dywizji „Feldherrnhalle” w sile pułku razem z 93. Pułkiem Grenadierów Pancernych utworzyły Grupę Bojową „Schenreich”, która wspierała działania 46. Dywizji Piechoty. Oba pułki liczyły tylko po jednym batalionie. Pod koniec lutego pozostałości dywizji zostały wycofane z frontu, po czym przystąpiono do ponownego formowania dywizji w składzie „nowego” Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle”.

Powstały wówczas dwa pułki pancerne. 1. batalion Pułku Pancernego „Feldherrnhalle” Dywizji Pancerniej „Feldherrnhalle” został sformowany na bazie 208. Batalionu Pancernego, który był wyposażony w czołgi **PzKpfw IV** i działa samobieżne **Panzer IV/70(A)**.

4. Pułk Pancerny pozostał w składzie 13. Dywizji Pancerniej (przemianowanej na Dywizję Pancerną „Feldherrnhalle 2”, a następnie, na prośbę weteranów, ponownie wrócił do nazwy 13. Dywizja Pancerna). Obydwa pułki pancerne miały strukturę dwubatalionową, jednak tylko pierwszy batalion pułku miał cztery kompanie czołgów, bowiem drugi batalion był batalionem grenadierów pancernych na transporterach opancerzonych.

Od 9 do 12 marca 1945 roku do Dywizji Pancerniej „Feldherrnhalle” skierowano 19 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i 5 czołgów **PzKpfw IV**. Z kolei 21 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i 20 **PzKpfw IV** otrzymała 13. Dywizja Pancerna. Jednak w dniu 15 marca 1945 roku w *Panzer Division* „Feldherrnhalle 1” znajdowało się tylko 18 czołgów **PzKpfw IV** (z tego 16 sprawnych), 3 działa samobieżne **Panzer IV/70(A)** (2 sprawne) i 19 **PzKpfw V „Panther”** (z tego 18 sprawnych). W 13. *Panzer Division* znajdowało się 18 **PzKpfw IV** (wszystkie wymagały napraw), samobieżne dział przeciwlotnicze **Flakpanzer IV** i 5 sprawnych **PzKpfw V „Panther”**.

Pod koniec marca 1945 roku Korpus Pancerny „Feldherrnhalle” otrzymał nowy sprzęt. Dywizja pancerna „Feldherrnhalle 1” otrzymała 21 marca 1945 roku 41 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”**, a 13. Dywizja Pancerna przejęła 8 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)**.

Oprócz dwóch dywizji pancernych w skład korpusu został włączony Batalion Czołgów Ciężkich „Feldherrnhalle” (były 503. Batalion Czołgów Ciężkich *Wehrmachtu*). 15 marca 1945 roku batalion liczył 26 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i **PzKpfw VI „König Tiger”** (z tego 19 sprawnych) i 7 samobieżnych dział przeciwlotniczych **Flakpanzer IV** (z tego 2 sprawne). Dodatkowo 26 kwietnia 1945 roku do Batalionu Czołgów Ciężkich „Feldherrnhalle” włączono 3. kompanię 219. Batalionu Szturmowego (*Sturmpanzer Abteilung*) uzbrojoną w działa szturmowe **Sturmpanzer IV „Brummbär”**.

Korpus Pancerny „Feldherrnhalle” od początku kwietnia 1945 roku do kapitulacji wojsk niemieckich w maju 1945 roku, walczył w strefie działania sowieckiego 2. Frontu Ukraińskiego.

1 kwietnia 1945 roku 13. Dywizja Pancerna broniła się na odcinku Standendorf–Komersdorf. Dywizja Pancerna „Feldherrnhalle” znajdowała się w rejonie Wrasatice. Razem z korpusem walczył 229. Pułk Piechoty ze 101. Dywizji Lekkiej. Od 1 kwietnia jednostki Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle” i XXXIII. Korpusu Armijnego, osłonięte silną ariergardą, składającą się z piechoty, czołgów i transporterów, rozpoczęły odwrót na wschódnie zbocza Małej Fatry, na wschód od Bratysławy. Jednak już 4 kwietnia Bratysławę zajęły szturmowe wojska sowieckie, które z terenu Austrii nacierały w kierunku przemysłowego centrum Moraw – Brna. W drugiej połowie kwietnia Korpus Pancerny „Feldherrnhalle” znajdował się w rejonie Valtice, Mikulov, Breclav. Niemcy prowadząc walki obronne wycofywali się za rzekę Die (Thaya). 25 kwietnia

NAZWA JEDNOSTKI/NAME OF THE UNIT	TYP JEDNOSTKI/ TYPE OF THE UNIT	UZBROJENIE/EQUIPMENT			UWAGI/NOTES
		01.1945	02.–03.1945	04.–05.1945	
PRUSY WSCHODNIE/EAST PRUSSIA					
Panzer Division „Großdeutschland”	dywizja pancerna/armored division	45 PzKpfw V 12.01.1945	20–25 PzKpfw V, PzKpfw VI ? StuG 40/StuG IV	–	zniszczona w Królewcu/destroyed in Königsberg
schwere Heeres Panzer Abteilung „Großdeutschland”	batalion czołgów ciężkich/heavy tank battalion	15 PzKpfw VI 12.01.1945			zniszczony w Królewcu/destroyed in Königsberg
POLSKA/POLAND					
Panzergranadiere Division „Brandenburg”	dywizja grenadierów pancernych/grenadier- armored division	45 PzKpfw V 20.01.1945	17 (9) StuG 40 PzKpfw IV	?	Polska/Poland
Sturmgeschütze Brigade „Großdeutschland”	brygada dział szturmowych/assault gun brigade	35 StuG 40 Panzer IV/70(A)	31 Panzer IV/70(A) (uzupełnienia/ replacement AFVs)	40 Panzer IV/70(A) Panzer IV/70(V)	włączona do dywizji „Brandenburg”/attached to the “Brandenburg” Division
NIEMCY/GERMANY					
II. Abt. Panzer Regiment „Großdeutschland”	batalion pancerny/armored battalion	15 PzKpfw IV 23 Panzer IV/70(A) 20.01.1945	20 (10) PzKpfw V 7 (7) PzKpfw V 15.03.1945	?	Führer Begleit Brigade
I. Abt. Panzer Regiment „Großdeutschland”	batalion pancerny/armored battalion	2 PzKpfw VI	3 (2) PzKpfw IV 38 (26) PzKpfw V PzKpfw VI 15.03.1945	20 PzKpfw V 15.04.1945	Panzergranadiere Division „Kurmark”

() gotowe do akcji/combat ready

Uzbrojenie Korpusu Pancernego „Großdeutschland”, styczeń–maj 1945.
The equipment of the Armored Corps “Großdeutschland” – January–May 1945.

główne siły Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle” znajdowały się w rejonie osiedla Laya. 13. Dywizja Pancerna została przetrzucona w rejon Vatisze. Taka dyslokacja wojsk niemieckich została przeprowadzona, by zapobiec ich oskrzydleniu, a w konsekwencji umożliwić najdłuższą obronę na rubieży rzeki Die.

W pierwszych dniach maja 1945 roku Korpus Pancerny „Feldherrnhalle”, razem z 6. i 25. Dywizją Pancerną (ta ostatnia została przetransportowana z okolic Schwedt i Szczecina), opierając się na uprzednio przygotowanych rubieżach obronnych na dawnej granicy austriacko–czeskosłowackiej, prowadził zażarte walki obronne, kontratakując siłami batalionu lub pułku piechoty, przy wsparciu 10–20 czołgów lub dział samobieżnych. Korpus starał się powstrzymać natarcie sowieckie i nie dopuścić, aby nieprzyjaciół przerwał się w kierunku miasta Znojmo.

W walce aktywnie wykorzystywano nie tylko działa samobieżne „Hetzer” z Dywizji Pancerniej „Feldherrnhalle”, lecz również dostarczone „Königtigery”. 13 kwietnia 1945 roku pod Zistendorfem 2 PzKpfw VI trafiły 16 sowieckich czołgów, a po kilku dniach jeszcze 13! 21 kwietnia grupa bojowa złożona z dwóch, a później, czterech czołgów ciężkich broniła sztabu 13. Dywizji Pancerniej. Resztki batalionu prowadziły działania bojowe do kapitulacji. Ostatni ciężko uszkodzony czołg PzKpfw VI „König Tiger” został wysadzony przez własną załogę 10 maja 1945 roku.

8 maja 1945 roku jednostki Korpusu „Feldherrnhalle” pozostawiły miasto Znojmo i wycofały się na zachód w kierunku miasta Tabor.

10 maja rozpoznanie sowieckie stwierdziło, że w kierunku miasta Tabor, z rejonu Piska, wycofuje się niemiecka kolumna o długości 20 km (koniec kolumny znajdował się w miejscowości Drezice). Żołnierze z kolumny odmawiali kapitulacji i złożenia broni.

W celu rozbicia przeciwnika dowództwo 27. Brygady Pancerniej Armii Czerwonej wydzieliło specjalny oddział w składzie 2 czołgów, baterii dział przeciwpancernych, dwóch kompanii samochodów pancernych i oddziału zwiadowczego. Nie wiadomo, jakie środki „perswazji” zastosowali sowieccy zwiadowcy, lecz 11 maja 1945 roku sowiecki oddział zwiadowczy rozbili na przedmieściach Tabora 6000 niemieckich żołnierzy, zdobył 200 samochodów i transporterów. Korpus Pancerny „Feldherrnhalle” skapitulował.

KORPUS PANCERNO–SPADOCHRONOWY „HERMANN GÖRING”

Korpus Spadochronowo–Pancerny „Hermann Göring” (Fallshirm–Panzer Korps „Hermann Göring”) został sformowany w listopadzie 1944 roku i składał się z dwóch dywizji: Spadochronowo–Pancerniej, „Hermann Göring 1” i Spadochronowej Dywizji Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2”.

Jednostki początkowo brały udział w odpieraniu sowieckiego natarcia w Prusach Wschodnich, następnie dywizja pancerna „Hermann Göring 1” została przetrzucona do centralnej Polski i dalej na Śląsk i do Saksonii.

Dywizja pancerno–spadochronowa „Hermann Göring 1” została wyprowadzona z frontu włoskiego w lipcu 1944 roku. Przed transportem na front niemiecko–sowiecki pułk pancerny dywizji składał się tylko z dwóch batalionów pancernych. W czterech kompaniach i dowództwie batalionu (po 14 czołgów w każdej kompanii) znajdowały się tylko 64 czołgi PzKpfw IV i 8 przeciwlotniczych dział samobieżnych Flakpanzer 38(t) „Gepard”. W trzecim batalionie znajdowały się działa samobieżne Jagdpanzer IV i StuG 40.

Dywizja grenadierów pancernych (w niektórych opracowaniach była nazywana nieprawidłowo dywizją pancerną)

NAZWA JEDNOSTKI/NAME OF THE UNIT	TYP JEDNOSTKI/ TYPE OF THE UNIT	UZBROJENIE/EQUIPMENT			UWAGI/NOTES
		01.–15.03.1945	15.03–30.04.1945	05.1945	
„Feldherrnhalle 1”	dywizja pancerna/armored division	18 (16) PzKpfw IV 3 (2) Panzer IV/70(A) 19 (18) PzKpfw V 15.03.1945	41 Jagdpanzer 38(t) 21.03.1945	?	Powtórnie sformowana/ Re-created 10.03.1945
„Feldherrnhalle 2” ex-13. Panzer Division	dywizja pancerna/armored division	18 (18) PzKpfw IV 5 (5) PzKpfw V Flakpanzer IV 15.03.1945	8 Panzer IV/70(V) 21.03.1945	?	Powtórnie sformowana Re-created 10.03.1945
schwere Heeres Panzer Abteilung „Feldherrnhalle”	batalion czołgów ciężkich/ heavy tank battalion	26 (19) PzKpfw VI 7 Flakpanzer IV	4 PzKpfw VI 10 Sturmpanzer IV	PzKpfw VI 3 Sturmpanzer IV	ex-503. schwere Heeres Panzer Abteilung

Organizacja i uzbrojenie Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle”, marzec–maj 1945.
The organisation and weapons of the Armored Corps “Feldherrnhalle” – March–May 1945.

NAZWA JEDNOSTKI/NAME OF THE UNIT	TYP JEDNOSTKI/ TYPE OF THE UNIT	UZBROJENIE/EQUIPMENT			UWAGI/NOTES
		01.–02.1945	02.–03.1945	04.–05.1945	
PRUSY WSCHODNIE/EAST PRUSSIA					
„Hermann Göring 1”	batalion dział szturmowych/ <i>assault gun battalion</i>	10–15 Jagdpanzer IV 12.01.1945	?	Załogi z dywizji „Hermann Göring” zostały ewakuowane do Niemiec. <i>Crews from the "Hermann Göring 2" division were evacuated to Germany</i>	Powtórnie sformowana/ <i>Re-created</i> 10.03.1945
„Hermann Göring 2”	dywizja spadochronowo- grenadierów pancernych/ <i>paratroops- armored grenadiers division</i>	15 PzKpfw V 12.01.1945	?		Powtórnie sformowana <i>Re-created</i> 10.03.1945
POLSKA/POLAND					
„Hermann Göring 1”	dywizja spadochronowo- pancerna/ <i>paratroops- armored division</i>	40 PzKpfw V 12.01.1945	20 (19) PzKpfw IV 20 (12) PzKpfw V PzKpfw VI 15.03.1945	30 PzKpfw IV, PzKpfw V PzKpfw VI Panzer IV/70 StuG 40 02.05.1945	

() gotowe do akcji/combat ready

Organizacja i uzbrojenie Korpusu Spadochronowo-Pancernego „Hermann Göring”, styczeń–maj 1945.
The organisation and weapons of the Paratroop-Armored Corps “Hermann Göring” – January–May 1945.

„Hermann Göring 2”, według danych sowieckich miała w swoim składzie brygadę dział szturmowych. Być może, sowieccy zwiadowcy traktowali jako brygadę istniejącą, zgodnie z etatem, dywizjon dział szturmowych wchodzący w skład dywizji grenadierów pancernych? W listopadzie 1944 roku został przebrojony jeden z batalionów pułku pancernego Dywizji Spadochronowo-Pancernej „Hermann Göring”, składający się teraz z czterech kompanii czołgów **PzKpfw V „Panther”** łącznie 60 czołgów. Główne siły Korpusu Spadochronowego-Pancernego na początku stycznia 1945 roku zostały skoncentrowane na drugiej linii obronnej w pobliżu miasta Gumbinnen (obecnie Gusiew) w strefie działania 3. Frontu Białoruskiego. W pierwszej połowie lutego korpus „Hermann Göring” walczył w Prusach Wschodnich siłami dywizji „Hermann Göring 2” (dowódca płk Walter), zaś dywizja „Hermann Göring 1” po rozpoczęciu natarcia 1. Frontu Białoruskiego została przerzucona do centralnej Polski. W styczniu samodzielne pododdziały (jednak bez czołgów), zostały zaobserwowane w walkach z wojskami 1. Frontu Ukraińskiego o w rejonie Częstochowy, a następnie z jednostkami 1. Frontu Białoruskiego na południe od Poznania. Po dotarciu głównych sił dywizji do środkowych Niemiec Dywizja Spadochronowo-Pancerna „Hermann Göring 1” została przerzucona do Saksonii do składu Grupy Armii „Środek”.

15 marca 1945 roku w Dywizji Pancernej „Hermann Göring 1” znajdowało się 20 czołgów **PzKpfw IV** (z tego 19 sprawnych), 20 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (12 sprawnych) i jeden niesprawny ciężki czołg **PzKpfw VI „Tiger”**.

W ciągu marca i kwietnia 1945 roku dywizja prowadziła intensywne walki z wojskami sowieckimi i polskimi. Ostatnimi z większych starć dywizji z jednostkami koalicji były walki zgrupowania porucznika Wallnibera, w składzie 17 „Panter”,

2 „Tigerów” i 4 samobieżnych dział przeciwlotniczych z jednostkami 1. Korpusu Pancernego 2. Armii Wojska Polskiego w rejonie Ebersbach. Zgodnie z danymi niemieckimi zniszczono 43 i zdobyto 12 polskich czołgów. Na początku maja 1945 roku do Dywizji Spadochronowo-Pancernej „Hermann Göring 1” została włączona 311. Brygada Dział Szturmowych, uzbrojona w działa **StuG 40** i **Panzer IV/70(A)**. Brygada walczyła na północ od Drezna w rejonie Rengersdorfu. Dywizja „Hermann Göring 1” kapitulowała przed wojskami sowieckimi w rejonie Bautzen (Budziszyn).

Dywizja „Hermann Göring 2” do kwietnia 1945 roku walczyła w Prusach Wschodnich.

NA POŁUDNIOWYM SKRZYDLE OBRONY

Na południowej flance obrony Rzeszy przeciwko wojskom 2. i 3. Frontu Ukraińskiego zostało skoncentrowane największe niemieckie zgrupowanie sił pancernych, którego jądrem była 6. Armia Pancerna SS. Oprócz dywizji pancernych SS, na tym teatrze działań wojennych znajdowało się także wiele jednostek *Wehrmachtu*. Główne działania wojenne toczyły się na terenie Węgier. 26 grudnia 1944 roku wojska 2. Frontu Ukraińskiego całkowicie zablokowały stolicę tego kraju – Budapeszt i przystąpiły do likwidacji otoczonych tam sił, zaś wojska 3. Frontu Ukraińskiego zajęły pozycje obronne na zewnętrznym obwodzie okrążenia. W dniu 1 stycznia 1945 roku w składzie niemieckiego zgrupowania pancernego walczącego na terenie Węgier znajdowały się: 1., 13. i 23. Dywizje Pancerne, 203. Brygada Dział Szturmowych, 239. Brygada Artylerii Szturmowej, 219. *Sturmpanzer Abteilung*, Dywizja Grenadierów Pancernych „*Feldherrnhalle*” i szereg jednostek piechoty, grenadierów ludowych i jednostek kawa-

Czołg **PzKpfw V Ausf. G „Panther”** z Dywizji Spadochronowo-Pancernej „Hermann Göring 1”, Prusy Wschodnie, koniec 1944 roku.
A **PzKpfw V „Panther” Ausf. G** tank from the Fallschirm-Panzer Division „Hermann Göring 1”, East Prussia, end of 1944.

Unieruchomione działo szturmowe StuG 40 Sd Kfz 142/1 Ausf. G, wiosna 1945 roku. *An immobilized StuG 40 Sd Kfz 142/1 Ausf. G assault gun, Hungary, Spring 1945. [ASKM]*

lerii uzbrojonych w czołgi i działa samobieżne. Od grudnia 1944 do marca 1945 roku następujące dywizje piechoty i strzelców górskich *Wehrmachtu* walczące na Węgrzech otrzymały w formie wzmocnienia, dodatkowe pododdziały pancerne: 44. Dywizja Grenadierów – 4 działa samobieżne **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”** pod koniec grudnia 1944 roku, wcześniej 14 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t)** otrzymała w listopadzie 1944 roku, 271. Dywizja Grenadierów Ludowych – 28 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”** pod koniec grudnia 1944 roku i w styczniu 1945 roku; 181. Dywizja Piechoty – 10 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”** w styczniu 1945 roku; 71. Dywizja Piechoty 10 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”** w marcu 1945 roku; 1. Dywizja Strzelców Górskich 10 dział samobieżnych **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”** w marcu 1945 roku. Jednostki kawalerii także otrzymały wzmocnienie przekazano im samodzielne brygady lub dywizjony dział szturmowych. 177. Brygada Dział Szturmowych została przemianowana w 69. Dywizjon Niszczycieli Czołgów, który został włączony do 3. Brygady Kawalerii *Wehrmachtu*, broniącej się w rejonie Budapesztu. W okresie od stycznia do marca 1945 roku na terenie Węgier kolejno następowały natarcia i kontrnatarcia wojsk sowieckich i niemieckich, w których po stronie niemieckiej główną rolę odgrywały dywizje pancerne *Waffen SS*. Jednak siła zgrupowań pancernych *Wehrmachtu* w składzie Grupy Armii „Południe” była też bardzo znacząca. W pierwszym styczniowym natarciu wojsk niemieckich na zgrupowania 3. Frontu Ukraińskiego przeprowadzonym w celu odblokowania Budapesztu, uczestniczyły głównie jednostki pancerne *Wehrmachtu*. Operacja była realizowana przez 1., 3., 6., 8. i 28. Dywizje Pancerne wzmocnione tylko dwiema dywizjami *Waffen SS*: 3. Dywizją Pancerną *SS „Totenkopf”* i 5. Dywizją Pancerną *SS „Wiking”*.

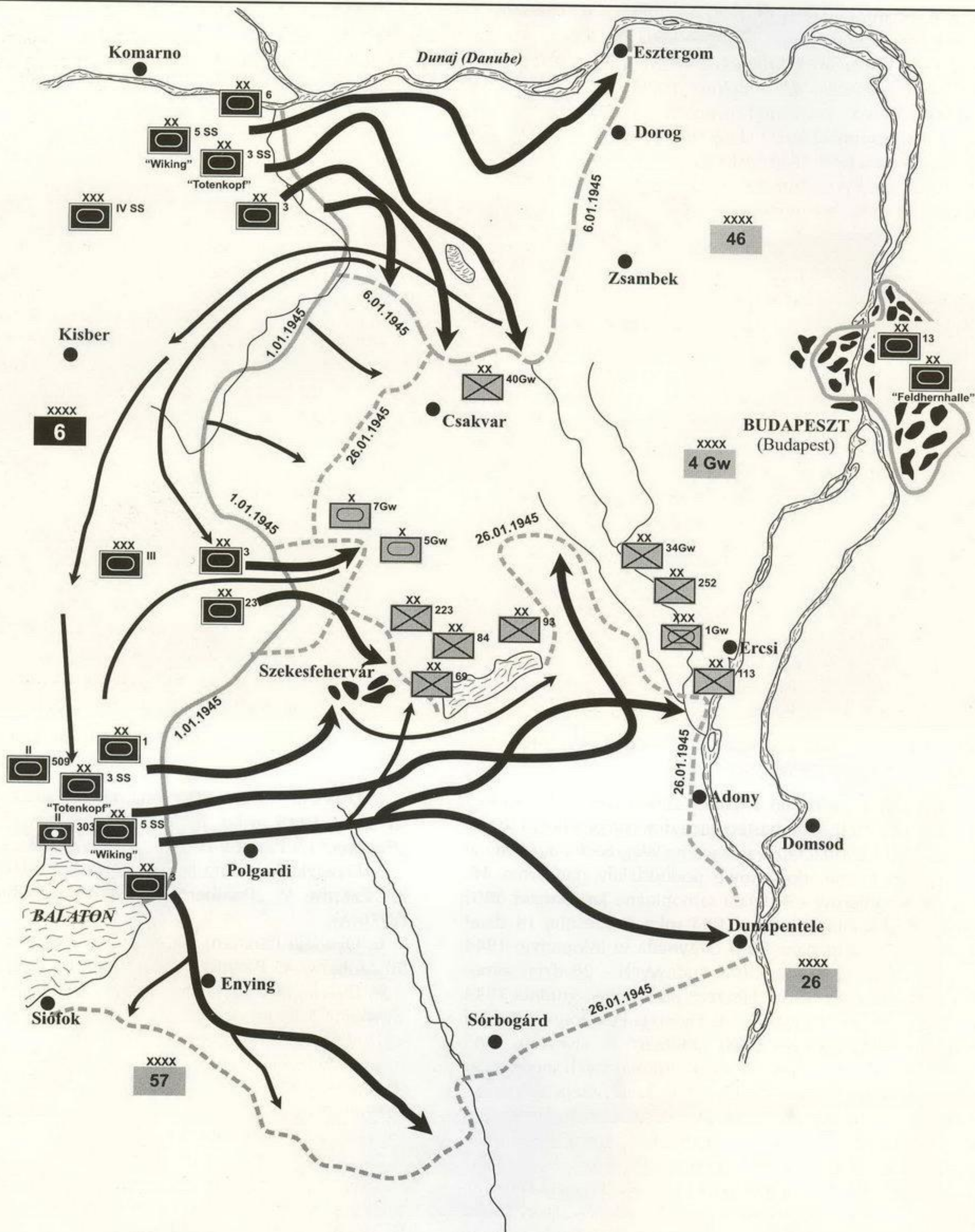
1. Dywizja Pancerna (według danych sowieckich) w dniu 2 stycznia 1945 roku liczyła 19 czołgów: 10 **PzKpfw V „Panther”** i 9 **PzKpfw IV**.

3. Dywizja Pancerna liczyła 32 czołgi i działa samobieżne: 25 **PzKpfw V „Panther”** i 7 dział samobieżnych **Panzer IV/70(A)**.

6. Dywizja Pancerna na początku stycznia miała na stanie 50 czołgów: 45 **PzKpfw V „Panther”** i 5 **PzKpfw IV**.

8. Dywizja Pancerna prowadziła walki obronne przeciwko wojskom 3. Frontu Ukraińskiego tylko przez krótki okres, od stycznia do początku lutego 1945 roku. 2 stycznia zgodnie z oceną sowieckiego rozpoznania w 8. Dywizji Pancernej znajdowało się 17 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i cztery czołgi **PzKpfw IV** oraz 8 dział samobieżnych, głównie **Jagdpanzer IV**. Razem 29 czołgów i dział samobieżnych.

23. Dywizja Pancerna, zgodnie ze sprawozdaniami Armii Czerwonej, w dniu 2 stycznia 1945 roku miała w swoim składzie: 46 czołgów i dział samobieżnych, 32 czołgi **PzKpfw V „Panther”**, 5 czołgów **PzKpfw IV** i 8 dział samobieżnych **Jagdpanzer IV**. Na odcinku 23. Dywizji Pancernej do końca marca 1945 roku walczył dodatkowo 219. *Sturmpanzer Abteilung* wyposażony w 28 dział szturmowych **Sturmpanzer IV „Brummbär”**, w składzie dwóch baterii. Dowódcą batalionu był major Schaupensteiner. Zgodnie z danymi sowieckiego rozpoznania, bezpośrednio przed natarciem dodatkowo został przekazany w skład dywizji 5. Batalion Pancerny (38 czołgów **PzKpfw V „Panther”**), później włączony do 25. Dywizji Grenadierów Pancernych, 1. Batalion 24. Pułku Pancernego (43 czołgi **PzKpfw V „Panther”**) i jednostki 1. Batalionu 130. *Panzer Lehr Regiment* (Instruktorski Pułk Pancerny) – 34 czołgi **PzKpfw V „Panther”** oraz 208. Batalion Pancerny (31 czołgów **PzKpfw IV** i 14 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)**).

LEGENDA:

JEDNOSTKI RADZIECKIE Soviet Units

- 3** - Armia / Army
- - Jednostka Pancerna / Tank Armored
- - Piechota / Infantry
- - Piech. Zmot. / Motorised Infantry

JEDNOSTKI NIEMIECKIE German Units

- 7** - Armia / Army
- II** - Korpus / Corps
- - Jednostka Pancerna / Tank Armored
- - Działa szturmowe / Armored Artillery

- XXXX - Armia / Army
- XXX - Korpus / Corps
- XX - Dywizja / Division
- X - Brygada / Brigade
- III - Pułk / Regiment
- II - Batalion / Battalion
- I - Kompania / Company

Odsiecz Budapesztu – styczeń 1945 roku.
The relief of Budapest – January 1945.

Bataliony zostały sformowane w grudniu 1944 roku. Etatowo posiadały po 60 czołgów i były przeznaczone do wspierania jednostek pancernych. Przykładowo – 1 batalion 24. Pułku Pancernego uczestniczył w styczniowym natarciu wojsk niemieckich i był wtedy przydzielony do 1. Dywizji Pancernej *Wehrmachtu*. Jego macierzysta 24. Dywizja Pancerna walczyła wówczas w Prusach Wschodnich.

Pierwsze niemieckie przeciwnatarcie w celu odblokowania wojsk okrążonych w Budapeszcie rozpoczęło się 2 stycznia 1945 roku siłami 3., 6., i części 23. Dywizji Pancernej *Wehrmachtu* oraz wojsk pancernych *Waffen SS* i 130. *Panzer Lehr Regiment* z odwodów OKW i zostało wyprowadzone z rejonu Komárom i Tatabánya.

1. Dywizja Pancerna i 23. Dywizja Pancerna (bez pułku pancernego walczącego w rejonie Banchida oraz 219. *Sturmpanzer Abteilung* zostały skoncentrowane na północny-zachód od Szekesfeheru w celu wykonania pomocniczego uderzenia w kierunku Bicske i z późniejszym wyjściem w kierunku Budapesztu. Główne uderzenie przeprowadziły 3., 5. Dywizje Pancerne *Waffen SS*. Pomimo, że niemieckie jednostki 3 stycznia 1945 roku przerwały sowiecką obronę, to po tygodniu jednak niemieckie natarcie załamało się.

W Budapeszcie razem z wojskami węgierskimi została otoczona Dywizja Grenadierów Pancernych „*Feldherrnhalle*” (od 27 listopada 1944 roku przemianowana na dywizję pancerną) i jednostki 13. Dywizji Pancernej. Rozbicie tych sił w okresie styczeń-luty 1945 roku zmusiły niemieckie dowództwo do ich ponownego przeformowania w nowo formowanym Korpusie Pancernym „*Feldherrnhalle*”.

14 stycznia 1945 roku Niemcy ponownie zaczęli przegrupowywać swe wojska. Nie osiągnąwszy sukcesu w natarciu na Budapeszt z rejonu południowo-wschodniego z kierunku

Komarno (Gran), niemieckie dowództwo przerzuciło jednostki z rejonu Bicske, w rejon Szekesfeheru w celu wykonania nowego natarcia na Budapeszt. Na północy i na zachód od Bicske do obrony szerokim frontem przeszła 6. Dywizja Pancerna, natomiast jednostki 3. i 23. Dywizji Pancernej broniące miasta, Mor zluzowały węgierską 2. Dywizję Pancerną i 4. Brygadę Kawalerii. Skoncentrowane do powtórnego natarcia niemieckie zgrupowanie pancerne składało się z IV. Korpusu Pancernego SS (1. i 3. Dywizje Pancerne *Wehrmachtu*, 3. i 5. Dywizje Pancerne SS), 23. Dywizji Pancernej, III. Korpusu Pancernego *Wehrmachtu*, 303. Brygady Dział Szturmowych i 509. Batalionu Czołgów Ciężkich.

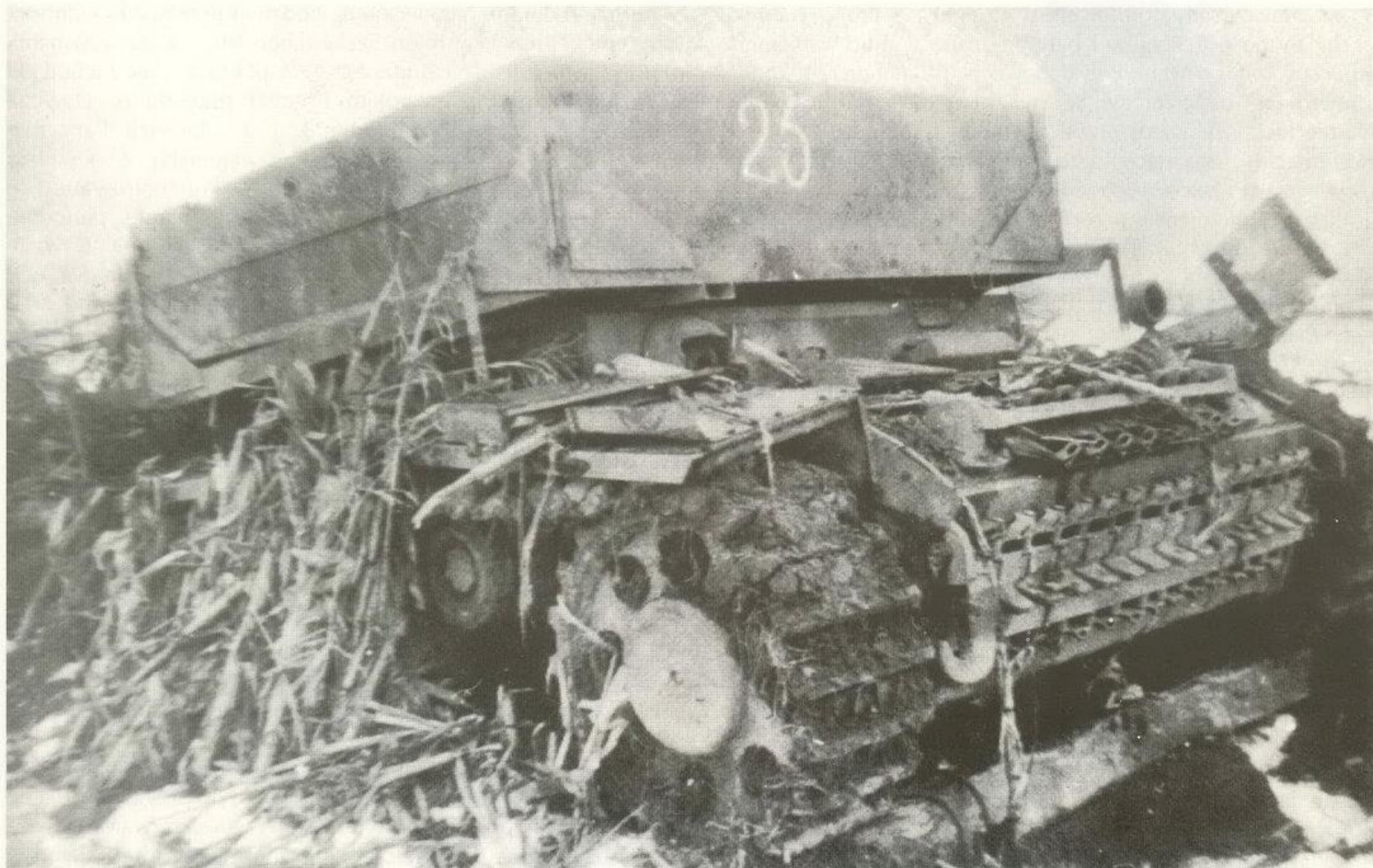
Przed rozpoczęciem natarcia 15 stycznia 1945 roku 303. *Heeres Sturmartillerie Brigade* miała na stanie 30 dział samobieżnych *StuG 40*, 509. *schwere Heeres Panzer Abteilung* w dniu 15 stycznia 1945 roku liczył 45 czołgów *PzKpfw VI „König Tiger”* i 8 samobieżnych dział przeciwlotniczych *Flakpanzer IV*.

18 stycznia 1945 roku niemieckie zgrupowanie 110 czołgów i dział samobieżnych przerwało sowiecką obronę na odcinku Polgardi i mijając punkty oporu wyszło w rejon Sakerestur. 19 stycznia Niemcy zajęli osadę Dunapentele znajdującą się nad Dunajem. Jednak wkrótce, w wyniku nieustępliwej obrony wojsk sowieckich, niemieckie natarcie załamało się.

W drugiej połowie lutego 1945 roku dowództwo niemieckie na tym samym odcinku frontu przystąpiło do przygotowania do znacznie silniejszego natarcia. Zamierzało przerwać sowiecką obronę na kilku odcinkach, na wschód od jeziora Balaton w kierunku południowo-wschodnim oraz z rejonów Nagykanisa, Dolni Micholec–Osiek. Planowane natarcie miało

Wrak czołgu PzKpfw III (Fl) Sd Kfz 141/3 nr „022” z 23. Pułku Pancernego 23. Dywizji Pancernej, Węgry, marzec 1945 roku. A wreck of PzKpfw III (Fl) Sd Kfz 141/3 no “022” flame-thrower tank from the 23rd Panzer Regiment 23rd Panzer Division, Hungary, March 1945. [ASKM]

Zniszczony pojazd ewakuacyjny Bergepanzer III Ausf. G z nieustalonej jednostki, Węgry, marzec 1945 roku. A destroyed recovery vehicle Bergepanzer III Ausf. G from unidentified unit, Hungary, March 1945. [ASKM]

rozczłonkować wojska sowieckie, zlikwidować poszczególne oddziały i wyjść na lewy brzeg rzeki Dunaj. Otoczenie wojsk sowieckich w rejonie Budapesztu oraz połączenie nacierających sił z Grupą Armii „Środek” miało być według niemieckich planów wstępem do zniszczenia wojsk sowieckich na terenie Węgier i Czechosłowacji.

Na początku natarcia, podjętego 6 marca 1945 roku niemieckie dowództwo zgromadziło na wąskim odcinku przełamania obrony 3. Frontu Ukraińskiego, w rejonie miasta Szekesfehervar i jeziora Balaton, 11 dywizji pancernych, co stanowiło połowę wszystkich jednostek pancernych walczących na froncie sowiecko-niemieckim. Główną rolę w natarciu miała odegrać 6. Armia Pancerna SS, która oprócz dwóch korpusów pancernych SS posiadała III. Korpus Pancerny *Wehrmachtu* dowodzony przez generała wojsk pancernych Brandta. Ten zaś składał się z 1., 3. i 23. Dywizji Pancernej. 1. Dywizją Pancerną dowodził generał major Turnest, 3. Dywizją Pancerną generał major Seidt, zaś 23. Dywizją Pancerną generał porucznik von Ragovitz. Dodatkowo I. Korpus Pancerny *Wehrmachtu* wspierały 3. i 4. Brygady Kawalerii *Wehrmachtu* oraz 191. Brygada Dział Szturmowych, a II. Korpus Pancerny SS 44. i 356. Dywizja Piechoty, w których znajdowały się działa samobieżne. 6. Dywizja Pancerna *Wehrmachtu* pozostawała w odwodzie. Według oceny wywiadu sowieckiego 6 marca 1945 roku w 1. Dywizji Pancernej było 20 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, 30 czołgów **PzKpfw IV**, 40 dział samobieżnych i 25 transporterów. W 3. Dywizji Pancernej 30 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, 20 czołgów **PzKpfw IV**, 60 dział szturmowych oraz około 30 transporterów opancerzonych. W 23. Dywizji Pancernej znajdowało się 20 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, 30 czołgów **PzKpfw IV**, 30 dział szturmowych i 20 transporterów. Jest oczywiste, że są to dane przybliżone i nie

Zniszczony pojazd rozpoznawczy Aufklärungspanzer 38(t) z Dywizji Pancernej „Feldherrnhalle”, Budapeszt, luty 1945 roku. A destroyed Aufklärungspanzer 38(t) reconnaissance vehicle from the Panzer Division „Feldherrnhalle”, Hungary, Budapest, February 1945. [ASKM]

Działo samobieżne 7,5 cm Pak 40/2 Sf auf Fgst PzKpfw 38(t) Sd Kfz 138 Ausf. H „Marder” III z nieustalonej jednostki, Węgry, marzec 1945 roku. *An 7.5 cm Pak 40/2 Sf auf Fgst PzKpfw 38(t) Sd Kfz 138 Ausf. H “Marder” III SP AT gun from unidentified unit, Hungary, March 1945. [ASKM]*

Porzucony czołg PzKpfw V Sd Kfz 171 „Panther” Ausf. G z I. Batalionu 24. Pulku Pancernego, Węgry, styczeń 1945 roku. *The abandoned PzKpfw V Sd Kfz 171 “Panther” Ausf. G tank of Ist Battalion 24th Panzer Regiment, Hungary, January 1945. [AFOT]*

Transporter amunicji jednostek dział samobieżnych Munitonsschlepper auf Fgst PzKpfw II, z tyłu rozbity czołg M4A2(76) z 1. Korpusu Zmech. Gwardii. *A Munitonsschlepper auf Fgst PzKpfw II and in the background a Soviet destroyed M4A2(76) tank.* [AFOT]

uwzględniają sprzętu pancernego przydzielonych do dywizji doraźnie jednostek i pododdziałów oraz pojazdów znajdujących się w warsztatach naprawczych. Natarcie wojsk niemieckich rozpoczęło się 6 marca 1945 roku, najpierw na odcinku bułgarskiej 1. Armii i jugosłowiańskiej 3. Armii, a następnie na kierunku głównego uderzenia pomiędzy jeziorami Valence a Balatonem, gdzie broniły się jednostki 4. Armii Gwardii i 26. Armii. W tym dniu Niemcy wklinowali się w sowiecką obronę na 2–4 km. Rano 7 marca i w następnych dniach, pomimo dużych strat, Niemcy poszerzali i pogłębiali wyłom. Pomiędzy Valence i Balatonem równocześnie nacierało od 170 do 450 czołgów i dział szturmowych oraz niewielkie siły piechoty zmotoryzowanej na transporterach opancerzonych.

Pomimo szeregu taktycznych sukcesów (niektóre sowieckie jednostki przez kilka dni walczyły w okrążeniu), siłom niemieckim nie udało się osiągnąć planowanego celu operacji – przerwania zasadniczej linii obrony, mającej znaczenie strategiczne. Niemieckie wojska kontynuowały natarcia dużymi siłami pancernymi, nie przerywając ich również nocą, co zgodnie z sowieckimi meldunkami nie było typowe dla niemieckich czołgistów zwłaszcza, że czołgi dostarczone armii niemieckiej nie miały przyrządów umożliwiających prowadzenie walki w nocy (noktowizorów). W okresie od 9 do 14 marca 6. Armia Pancerna SS i III. Korpus Pancerny *Wehrmachtu* kontynuowały zażarte ataki na pozycje wojsk sowieckich, koncentrując swe wysiłki pomiędzy jeziorem Valence i Balatonem. 14 marca niemieckie dowództwo wprowadziło do walki ostatnie odwody – 6. Dywizję Pancerną *Wehrmachtu*, lecz niemieckie natarcie, po wstępnych sukcesach, zatrzymało się. Przez 10 dni zażartych walk niemieckie wojska przerwały pierwszą i drugą linię obrony na odcinku pomiędzy jeziorem Valence i Balatonem i wdarły się na głębokość 20–30 km. Niemieckim dywizjom nie udało się jednak dojść do Dunaju. 15 marca

1945 roku wykrwawione i zmęczone zgrupowanie wojsk niemieckich przeszło do obrony. Na południowym odcinku frontu broniłym przez jednostki bułgarskie i jugosłowiańskie Niemcy przesunęli się o 6–8 km. Na tym próby przerwania obrony 57., 1. bułgarskiej i 3. jugosłowiańskiej armii zakończyły się. Od 15 do 26 marca wojska niemieckie na różnych odcinkach podejmowały jeszcze natarcia, lecz nie miało to żadnego wpływu na przebieg operacji.

W dniu 15 marca 1945 roku w składzie 1. Dywizji Pancerniej *Wehrmachtu* pozostawały: 2 działa szturmowe **StuG 40** (z tego jedno sprawne), 5 czołgów **PzKpfw IV** (z tego dwa sprawne) i 59 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (z tego tylko 10 sprawnych).

3. Dywizja Pancerna miała w swoim składzie 7 **StuG 40** (z tego 2 sprawne), 14 czołgów **PzKpfw IV** (z tego 4 sprawne), 11 niszczycieli czołgów **Panzer IV/70(A)** (z tego dwa działa sprawne) i 39 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (13 sprawnych).

6. Dywizja Pancerna liczyła 22 czołgi **PzKpfw IV** (z tego 4 sprawne), 5 samobieżnych dział przeciwlotniczych (z tego 3 sprawne) i 68 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (z czego 19 sprawnych).

23. Dywizja Pancerna miała 10 dział szturmowych **StuG 40** (z tego 7 sprawnych), 16 czołgów **PzKpfw IV** (z czego 6 sprawnych), 8 dział samobieżnych głównie **Jagdpanzer IV** (wszystkie niesprawne), jedno sprawne samobieżne dział przeciwlotnicze i 33 czołgi **PzKpfw V „Panther”** (z czego 7 sprawnych).

1. Batalion 24. Pułku Pancernego operacyjnie podporządkowany III. Korpusowi Pancernemu w dniu 15 marca 1945 roku miał w swoim składzie 32 czołgi **PzKpfw V „Panther”** (w tym tylko 3 sprawne).

Na Słowacji wojska pancerne Grupy Armii „Południe” walczyły z wojskami 2. i 3. Frontu Ukraińskiego. Wśród nich znajdowała się 232. Dywizja Pancerna „Tatra”, Korpus Pancerny

„Feldherrnhalle” oraz 509. Batalion Czołgów Ciężkich a także wiele drobnych pododdziałów pancernych. W marcu 1945 roku na Węgrzech i w południowej Słowacji walczyły 1., 3., 6. i 23. Dywizje Pancerne, 232. Dywizja Pancerna „Tatra”, Korpus Pancerny „Feldherrnhalle” (13. Dywizja Grenadierów Pancernych „Feldherrnhalle”, Batalion Czołgów Ciężkich „Feldherrnhalle”), 191., 239., 303. Brygady Dział Szturmowych, 509. Batalion Czołgów Ciężkich, samodzielne kompanie pancerne i baterie pancerne pochodzące z oddziałów piechoty grenadierów ludowych i dywizji kawalerii *Wehrmachtu*.

Warto w tym miejscu poświęcić kilka słów mało znanej jednostce pancernej: 232. Rezerwowej Dywizji Pancernej, która została sformowana 29 stycznia 1945 roku z *Panzer Feldausbildung Division „Tatra”*, czyli z jednostki szkoleniowej z Grupy Armii „Południe”. Już w styczniu 1945 roku 83. Rezerwowy Pułk Grenadierów Pancernych z dywizji pancernej „Tatra” prowadził działania bojowe walcząc z jednostkami 7. Armii Gwardii na odcinku Kazarowce–Maruszowa. 21 lutego dywizja stała się jednostką bojową pod nazwą 232. *Reserve Panzer Division „Tatra”*. Jednak praktycznie dywizja nie miała czołgów. W dniu 15 marca na stanie dywizji były 2 czołgi **PzKpfw IV** i dział samobieżne **StuG 40** oraz dywizjon niszczycieli czołgów artylerii holowanej w składzie dwóch baterii i kilku transporterów opancerzonych. O walkach pododdziałów dywizji w okresie kwiecień–maj 1945 roku źródła zarówno sowieckie jak również niemieckie dostępne autorom, nic nie wspominają.

191. Brygada Dział Szturmowych w okresie od stycznia do maja 1945 roku walczyła na terytorium Węgier (rejon Becerk, rzeka Sic, jezioro Balaton, Kaposvar), a następnie wycofała się

do Austrii wzdłuż rzeki Mura. Bateria sztabowa brygady została zniszczona przez partyzantów jugosłowiańskich w rejonie Marburga. W maju resztki brygady kapitulowały w rejonie Manerkirhen i Tamsweg w Austrii.

239. Armijna Brygada Artylerii Szturmowej, w odróżnieniu od większości pancernych dywizji *Wehrmachtu*, walczyła na terytorium Węgier rozczłonkowana na baterie.

Przykładowo 3. bateria w okresie od stycznia do lutego 1945 roku współpracowała z 357. Dywizją Piechoty i broniła się na południu Węgier w rejonie rzeki Gron. Od lutego do końca wojny brygada walczyła na terenie Węgier i Austrii.

W 509. Batalionie Czołgów Ciężkich w marcu 1945 roku (dane z 15 marca 1945 roku) pozostawało 35 czołgów **PzKpfw VI**, z których tylko 8 było sprawnych i 8 samobieżnych dział przeciwlotniczych **Flakpanzer IV** z czego tylko dwa były sprawne. Jeszcze 6 marca 1945 roku, w batalionie znajdowały się jeszcze 32 sprawne czołgi, które brały udział w natarciu na Seregelyes, gdzie „**König Tigery**” zostały ostrzelane przez sowieckie działa samobieżne **ISU-122**, w wyniku czego trzy zostały trafione. Jednak pozostałe czołgi znalazły przejście w polu minowym i zniszczyły większą część pułku sowieckiej artylerii samobieżnej. Grupy bojowe 509. batalionu nie wzięły udziału w natarciu 6. Armii Pancernej SS.

W kwietniu i maju 6. Armia Pancerna SS wraz z przydzielonymi jej wojskami *Wehrmachtu* prowadziła walki obronne na terenie Węgier i Austrii.

W kwietniu 1945 roku wojska niemieckie osłaniały dostęp do Wiednia i Grazu, walcząc w małych grupach pancernych (około 15–20 czołgów), wykorzystując czołgi do walki z zasadzek. W obronie Wiednia uczestniczyły 1., 3., 6. i 23. Dywizja Pancerna *Wehrmachtu*.

Unieruchomione dział samobieżne Panzer IV L/70(V), rejon Komarno, zima 1945 roku. *An immobilized German Panzer IV L/70(V) SP AT gun in Gran area, Winter 1945.* [ASKM]

JEDNOSTKA/UNIT	UZBROJENIE/EQUIPMENT			UWAGI/NOTES
	01.1945	02.–03.1945	04.–05.1945	
1. Panzer Division	9 PzKpfw IV 19 PzKpfw V 02.01.1945	20 PzKpfw V 30 PzKpfw IV, 40 StuG 40/IV 6.03.1945	8 x PzKpfw IV/ PzKpfw V, 5 StuG 40 1.04.1945	–
3. Panzer Division	25 PzKpfw IV 7 Panzer IV/70(A) 2.01.1945	30 PzKpfw V 20 PzKpfw IV 60 StuG 40 6.03.1945	9 PzKpfw IV/V 4 StuG 40 1.04.1945	7 (2) StuG 40 4 (2) PzKpfw IV 2 Panzer IV/70 39 PzKpfw V 15.03.1945
6. Panzer Division	5 PzKpfw IV 45 PzKpfw V 2.01.1945	22 (4) PzKpfw IV 68 (19) PzKpfw V 3 Flakpanzer IV 15.03.1945	?	22 (4) PzKpfw IV 5 (3) Flakpanzer IV 68 (19) PzKpfw V 15.03.1945
8. Panzer Division	17 PzKpfw V 4 PzKpfw IV 8 Jagdpanzer IV 2.01.1945	–	–	Przydzielona do Grupy Armii „Środek” <i>Attached to Army Group "Middle"</i>
13. Panzer Division	30 PzKpfw V 10 Panzer IV/70(V) 3 Flakpanzer IV 3.01.1945	18 (0) PzKpfw IV 5 (0) PzKpfw V Flakpanzer IV 15.03.1945	?	8 Panzer IV/70(V) 21.03.1945
23. Panzer Division	5 PzKpfw IV 32 PzKpfw V 8 Jagdpanzer IV 2.01.1945	30 PzKpfw IV 20 PzKpfw V 30 StuG ? 6.03.1945	5 PzKpfw ? 4 StuG 40? 1.04.1945	10 (7) StuG 40 16 (6) PzKpfw IV 33 (7) PzKpfw V 15.03.1945
25. Panzer Division	–	–	?	od/from 11.04.1945
Panzer Division „Feldherrnhalle“	30 PzKpfw V Panzer IV/70 2.01.1945	18 (16) PzKpfw IV 3 Panzer IV/70(A) 19 (18) PzKpfw IV 15.03.1945		41 Jagdpanzer 38(t) 21.03.1945
5. Panzer Abteilung	38 PzKpfw V 2.01.1945	–	–	włączona do/ <i>attached to</i> 25. Panzergrenadiere Division
208. Panzer Abteilung	31 PzKpfw IV 14 Panzer IV/70(V)	–	–	
509. schwere Heeres Panzer Abteilung	45 PzKpfw VI 8 Flakpanzer IV 2.01.1945	26 (8) PzKpfw VI 8 (2) Flakpanzer IV 15.03.1945	4 PzKpfw VI 10 Sturmpanzer IV ?.04.1945	od/from 9.01.1945 schwere Panzer Abteilung „Feldherrnhalle“
I. Abteilung 24. Panzer Regiment	43 PzKpfw V 2.01.1945	32 (3) PzKpfw V 15.03.1945	?	włączona do/ <i>attached to</i> 1. Panzer Division
I. Abt. 130. Panzer Lehr Regiment	34 PzKpfw V 2.01.1945	?	–	
232. Panzer Ausbildung Division „Tatra“	–	PzKpfw IV/StuG 40 15.03.1945	?	
191. Sturmgeschütz Brigade	?	?	?	
203. Sturmgeschütz Brigade	?			
239. Sturmgeschütz Artillerie Brigade	?	?	?	
286. Sturmgeschütz Brigade	?	?	?	
325. Sturmgeschütz Brigade	?	?	?	
219. Sturmpanzer Abteilung	28 Sturmpanzer IV 10.01.1945	15 Sturmpanzer IV 26.03.1945	10 Sturmpanzer IV 26.04.1945	włączona do/ <i>attached to</i> 23. Panzer Division, „Feldherrnhalle“
69. Panzerjäger Abteilung 3. Kavallerie Division	?	10 StuG 40 3.04.1945	?	ex 177. Sturmgeschütz Brigade

Jednostki pancerne Grupy Armii „Południe/Austria“ – styczeń–maj 1945 roku.
Armored units of the Army Group "South/Austria" – January–May 1945.

1 kwietnia 1945 roku w 1. Dywizji Pancernej pozostawało 8 czołgów, 5 dział samobieżnych, 10 transporterów opancerzonych, w 3. Dywizji Pancernej – 9 czołgów, 4 działa samobieżne i 13 transporterów opancerzonych, w 23. Dywizji Pancernej – 5 czołgów, 4 działa samobieżne i 8 transporterów opancerzonych, w dywizjonie dział szturmowych 2. Armii Pancernej – 8 dział samobieżnych.

Na kierunku Brod walczyły dywizje piechoty i kawalerii mające tylko 12 czołgów i 10 dział samobieżnych. 3. Dywizja Kawalerii (sformowana na bazie 3. Brygady Kawalerii) z przydzielonym do niej 69. Dywizjonem Niszczycieli Czołgów (wcześniej była to 177. Brygada Dział Szturmowych) posiadająca 10 dział samobieżnych **StuG 40**, na początku kwietnia 1945 roku, broniła miasta Nagykanizsa, a następnie wycofała się do Austrii, gdzie walczyła w rejonie: Steyrmarch, Leibnitz i Mürbrücke.

Oprócz wymienionych wyżej jednostek na Węgrzech, w Austrii i Czecho-Słowacji walczyły 228., 261. i 325. Brygady Dział Szturmowych oraz kilka dywizjonów niszczycieli czołgów. Szczególnie ubogie są informacje o 228. Brygadzie Dział Szturmowych. Dowódcą brygady był kapitan Kurt Teschke. W 1945 roku brygada walczyła na Węgrzech, a następnie wycofała się do Czecho-Słowacji. W sprawozdaniu bojowym 7. Armii Gwardii za luty 1945 roku odnotowano, że 228. Brygada Dział Szturmowych, razem z Instruktorskim Dywizjonem Artylerii Rakietowej, wspierała 221. Dywizję Piechoty, 2. batalion 979. Pułku Piechoty oraz 271. Dywizję Piechoty, które były rozmieszczone na rubieży rzeki Hron. 228. Brygada Dział Szturmowych wspierała też natarcie 1. Dywizji Pancernej SS „*Leibstandarte SS Adolf Hitler*” i 12. Dywizji Pancernej SS „*Hitlerjugend*”. Natarcie wojsk niemieckich rozpoczęło się 17 lutego 1945 roku, lecz od 22 lutego 1945 roku natarcie skierowano na Bart, a następnie na Binya i

Kamendin, niemieckie wojska zajęły te miejscowości i wyszły na rubież rzeki Hron. Jednak ze 100 niemieckich czołgów, które zaatakowały wojska sowieckie aż 52 dopały się na polu bitwy.

Przez cały marzec 1945 roku 228. Brygada Dział Szturmowych pozostawała na zajętych pozycjach, a następnie pod naciskiem Armii Czerwonej wycofała się z Węgier do Słowacji. Na początku kwietnia 1945 roku po przerwaniu się sowieckich wojsk w kierunku na Brno, 228. Brygada Dział Szturmowych, razem z 6. Brygadą Pancerną, została przerzucona w ten rejon. Prawdopodobnie w maju 1945 roku jednostka skapitulowała w centralnych Czechach. 261. Brygada Artylerii Szturmowej walczyła na terenie Węgier w okresie od stycznia do kwietnia 1945 roku.

325. Brygada Dział Szturmowych pod koniec grudnia 1944 roku prowadziła walki obronne w rejonie Bakonybel na Węgrzech. Następnie brygada wycofała się do Słowenii, a później do Austrii, gdzie zakończyła działania bojowe.

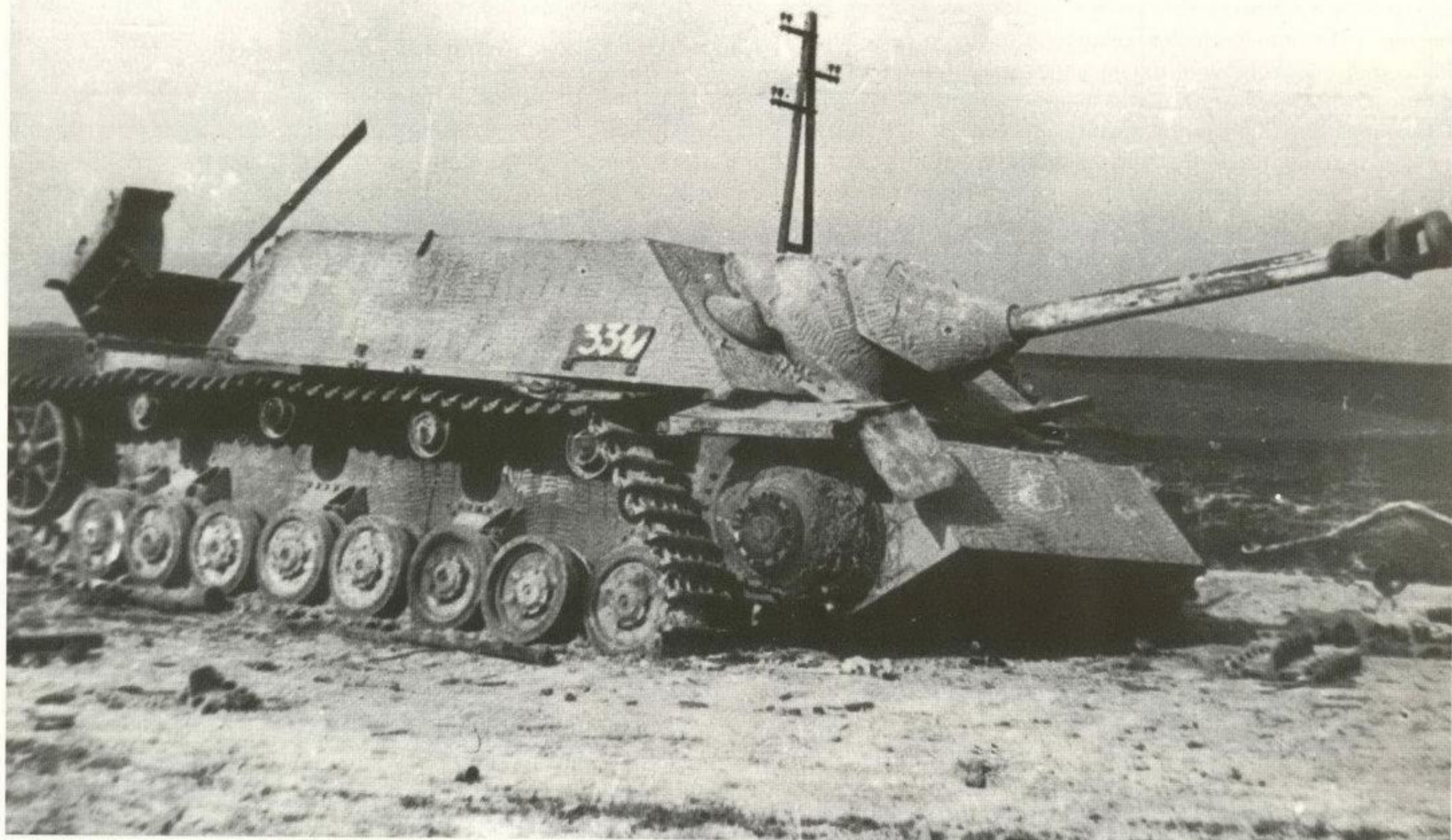
W końcu marca 1945 roku 219. *Sturmpanzer Abteilung* został wycofany z frontu w celu przeformowania w dywizjon niszczycieli czołgów uzbrojony w działa samobieżne **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”**. Nie wiadomo, czy otrzymał nowe uzbrojenie, lecz na bazie 219. *Sturmpanzer Abteilung* walczącego pod dowództwem kapitana Trumpa, 25 kwietnia została sformowana 123. *Panzerjäger Brigade*. Według danych niemieckich nie wzięła ona udziału w walkach. Pod koniec wojny brygada znajdowała się w rejonie miasta Freistadt. Nie jest znany jej dalszy los.

Po zajęciu Wiednia przez wojska sowieckie 13 kwietnia 1945 roku niemieckie jednostki pancerne wycofywały się na Zachód, kontratakując ścigające je jednostki Armii Czerwonej małymi grupami po 10–15 czołgów.

1. Dywizja Pancerna przeformowana w *Kampfgruppe „Thur”* poddała się Amerykanom w maju 1945 roku, a 3. i 23.

Zniszczony czołg PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H z nieustalonej jednostki, Węgry, marzec 1945 roku. A destroyed PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H tank from unidentified unit, Hungary, March 1945. [ASKM]

Zniszczone działo samobieżne Jagdpanzer IV L/48 Sd Kfz 162, Węgry, marzec 1945 roku. *A destroyed Jagdpanzer IV L/48 Sd Kfz 162 SP AT gun, Hungary, March 1945. [ASKM]*

Czołg PzKpfw V Sd Kfz 171 „Panther” Ausf. G prawdopodobnie z 6. Dywizji Pancерnej zniszczony przez artylerię sowiecką, Węgry, marzec 1945 roku. *A PzKpfw V Sd Kfz 171 “Panther” Ausf. G tank probably of 6th Panzer Division destroyed by Soviet artillery, Hungary, March 1945. [AFOT]*

Działo samobieżne 7,5 cm Pak 40/2 Sf auf Fgst PzKpfw II Sd Kfz 131 „Marder” II z 1. lub 3. Dywizji Pancерnej, Węgry, marzec 1945 roku. *An 7.5 cm Pak 40/2 Sf auf Fgst PzKpfw II Sd Kfz 131 "Marder" II SP gun from the 1st or 3rd Panzer Division, Hungary, March 1945. [ASKM]*

Dywizje Pancерne, które pod koniec kwietnia 1945 roku nie były już jednostkami bojowymi małymi grupkami poddawały się wojskom sowieckim i alianckim pod Rigersburgiem. Resztki tych dywizji poddały się Amerykanom 9 maja 1945 roku.

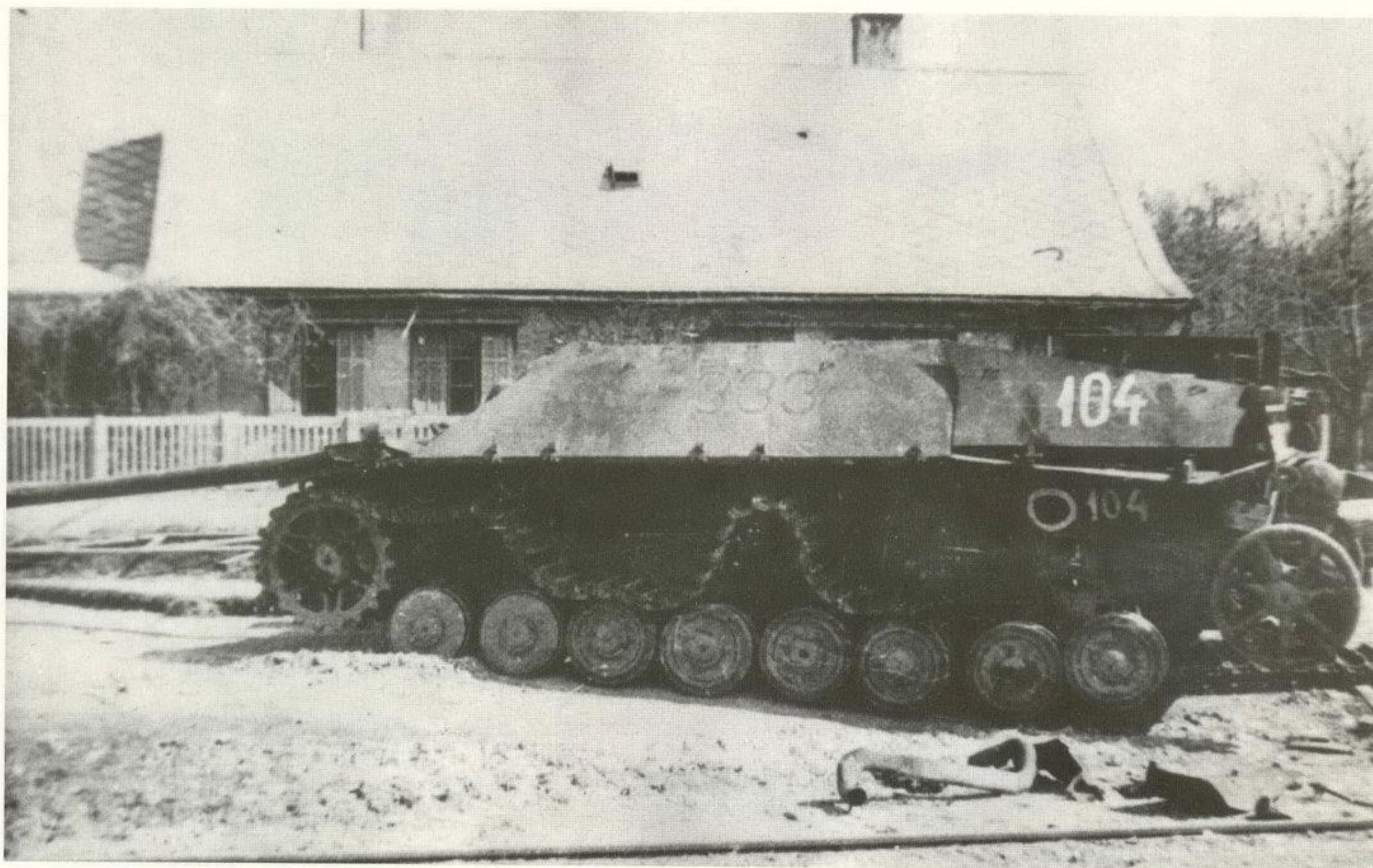
Na północ od Wiednia, 25 marca 1945 roku, wojska 2. Frontu Ukraińskiego przystąpiły do operacji Bratysławsko-Brnowskiej. Walki przeniosły się na teren Słowacji, Austrii i Czech. Na tym teatrze działań wojennych walki obronne też prowadziła niemiecka Grupa Armii „Południe”. Na Bratysławę (Preßburg) uderzyły sowieckie pododdziały, nacierające w zbieżnych kierunkach: 7. Armia Gwardii i 53. Armia. Następnego dnia wprowadzono do walki 1. Gwardyjską Grupę Konno-Zmechanizowaną w składzie dwóch korpusów kawalerii, sześciu pancernych i dwóch pułków artylerii. Do obrony miasta dowództwo *Wehrmachtu* ściągnęło wojska z innych odcinków frontu. Razem z 48., 153. Dywizjami Piechoty w rejon działań bojowych przerzucono także Korpus Pancerny „Feldherrnhalle”, który zajął pozycje na wschód od Bratysławy. Po dwóch dniach szturm wojska sowieckie zajęły miasto, a niemieckie jednostki zostały odrzucone za rzekę Manewę. Według danych niemieckich na przedpolach Bratysławy walczyła także 286. Brygada Dział Szturmowych, która w marcu osłaniała mosty na rzece Hron i drogi wiodące do miasta i miejscowość Hron. W tym mieście 8 maja 1945 roku resztki brygady skapitulowały przed wojskami sowieckimi. Niemieckie dowództwo starało się nie dopuścić do powiększenia przyczółków na zachodnim brzegu rzeki Morawa i wzmocniło działające zgrupowanie jednostkami 101. Dywizji Lekkiej, przerzucając ją z prawego skrzydła 2. Frontu Ukraińskiego. Razem z dywizją na ten odcinek zostały prawdopodobnie przerzucone pododdziały 301. Brygady Dział Szturmowych. 11 kwietnia 1945 roku, ze Szczecina, transportem kolejowym, została prze-

rzucana 25. Dywizja Pancerna, która teraz osłaniała kierunek na Wiedeń. W tym samym czasie, zgodnie z danymi sowieckiego rozpoznania z odwodów 8. Armii Polowej *Wehrmachtu* została przerzucona na front 462. Brygada Dział Szturmowych.

Pod naciskiem wojsk sowieckich Niemcy, bez przerwy kontratakując wycofywali się na północny zachód. 17 kwietnia 1945 roku niemieckie wojska wycofały się z Zistendorfu, 2 kwietnia wojska sowieckie weszły w rejon Laa, co stwarzało możliwość otoczenia jednostek Korpusu Pancernego „Feldherrnhalle” w rejonie miejscowości Valtice, Mikulov. W połowie kwietnia główne siły 2. Frontu Ukraińskiego nacierały w dwóch kierunkach: na północny-zachód od Bratysławy, stwarzając zagrożenie dla wojsk niemieckich w Austrii i w kierunku na Brno przeciwko wojskom Grupy Armii „Środek”. Dla wzmocnienia efektywności działań 16 kwietnia w skład 2. Frontu Ukraińskiego powróciła 6. Armia Pancerna Gwardii wzmocniona 2. Korpusem Zmechanizowanym Gwardii.

W związku z niebezpieczeństwem otoczenia wojsk niemieckich w rejonie granicy czesko-austriackiej w rejon Laa, a. d. Thun, spod Wiednia została przerzucona 6. Dywizja Pancerna, a z Breclawa – 13. Dywizja Pancerna. Po utworzeniu zgrupowania pancernego złożonego z 6., 13. i 25. Dywizji Pancernych dowództwo *Wehrmachtu* potrafiło powstrzymać natarcie Armii Czerwonej i wycofać swoje wojska za rzekę Dyję.

25–26 kwietnia 1945 roku niemieckie dowództwo Grupy Armii „Południe” (od 30 kwietnia Grupa Armii „Austria”) zaczęło przerzucać swoje wojska z rejonu Laa a. d. Thun w kierunku północnym: 13. Dywizja Pancerna „Feldherrnhalle” została skierowana w rejon Vratice, a 6. Dywizja Pancerna w rejon na południe od Brna. Miejsce 6. Dywizji Pancерnej na

Poniżej. Unieruchomione działo samobieżne Panzer IV L/70(V), rejon Komarno, zima 1945 roku. *An immobilized German Panzer IV L/70(V) SP AT gun in Gran area, Winter 1945. [ASKM]*

froncie zajęła 44. Dywizja Piechoty. W wyniku natarcia w kwietniu 1945 roku na odcinku obrony Grupy Armii „Austria” wojska 2. Frontu Ukraińskiego forsowały rzekę Dyję i posuwały się dalej w kierunku miasta Znojmo. W maju na tym kierunku broniły się resztki Korpus Pancernego „Feldherrnhalle” i 462. Brygada Dział Szturmowych.

NA PÓŁNOCNYM SKRZYDLE OBRONY

Na początku 1945 roku na północnym skrzydle niemieckiej obrony walczyły dwa zgrupowania. Pierwsze z nich znajdowało się na terenie Łotwy. Odcięte od głównych sił Grupy Armii „Północ” broniło Półwyspu Kurlandzkiego. W trakcie działań wojennych na terenie Kurlandii Grupa Armii „Północ” została przemianowana na Grupę Armii „Kurlandia”.

Sześć kolejnych sowieckich ataków na tym odcinku frontu w niemieckiej historiografii otrzymało nazwę kolejnych bitew o Kurlandię. Zgrupowanie niemieckie w Kurlandii poddało się wojskom sowieckim dopiero 8 maja 1945 roku.

Drugie zgrupowanie walczyło na terenie Prus Wschodnich. Była to Grupa Armii „Środek”, która 26 stycznia 1945 roku została przemianowana na Grupę Armii „Północ”. Na Pomorzu Wschodnim, a później także na Pomorzu Zachodnim walczyła Grupa Armii „Wisła”.

Operacje Wschodnio-Pruska i Pomorska podjęte przez wojska sowieckie faktycznie przebiegały równocześnie, choć początkowo założono, że odbędą się kolejno. Operacja Wschodnio-Pruska rozpoczęła się 13 stycznia i zakończyła 25 kwietnia 1945 roku. W tym okresie niemieckie wojska na terenie Prus Wschodnich zostały odcięte od pozostałych sił *Wehrmachtu* i całkowicie zlikwidowane, a Königsberg (Królewiec) zdobyty po kilkudniowym szturmie.

Przeprowadzając operację w celu odcięcia Grupy Armii „Północ” w Prusach Wschodnich wojska sowieckie na początku lutego 1945 roku dotarły do Morza Bałtyckiego w rejonie Elbinga (Elbląg), co umożliwiło rozpoczęcie natarcia 10 lutego 1945 roku także na Pomorzu Gdańskim (Pomorzu Wschodnim). Operacja pomorska wojsk sowieckich pozwoliła rozdzielić niemieckie zgrupowanie na dwie części. W ten sposób w okresie od lutego do maja 1945 roku istniały trzy izolowane teatry działań wojennych: w Kurlandii, w Prusach Wschodnich i na Pomorzu Gdańskim i Zachodnim. Operacja całkowitej likwidacji wojsk niemieckich zakończyła się dopiero w maju 1945 roku, wraz z zakończeniem II wojny światowej w Europie.

WALKI W KURLANDII

W Kurlandii przeciwko ofensywie wojsk sowieckich z 1. i 2. Frontu Nadbałtyckiego (od 6 lutego 1945 roku tylko 2. Frontu Nadbałtyckiego, a następnie Frontu Leningradzkiego) broniły się jednostki niemieckiej 16. i 18. Armii Polowej (Grupa Armii „Północ”). Siły pancerne tego zgrupowania w 1944 roku tworzyły trzy dywizje pancerne *Wehrmachtu* (4., 12. i 14.), sześć brygad dział szturmowych (184., 202., 226., 393., 600. i 912.), kilka samodzielnych dywizjonów artylerii szturmowej i niszczycieli czołgów oraz 510. Batalion Czołgów Ciężkich. Jednak po rozpoczęciu natarcia wojsk sowieckich w Prusach Wschodnich, 13 stycznia 1945 roku, dowództwo niemieckie przeprowadziło planową reorganizację zgrupowania, które pozostawało na głębokich tyłach wojsk sowieckich. Reorganizacja polegała na zmniejszeniu sił i ewakuacji ich części na teren Niemiec w celu wsparcia żołnierzami i sprzętem jednostek, które miały brać udział w walkach na

wiosnę 1945 roku. Część uzbrojenia, bardziej zużytego, pozostała na półwyspie, natomiast nowy sprzęt został ewakuowany do Rzeszy.

Z jednostek pancernych walczących na terenie Kurlandii w styczniu i w lutym 1945 roku zostały wycofane: 4. Dywizja Pancerna *Wehrmachtu* oraz dwie jednostki dział szturmowych: 184. i 226. Brygady Dział Szturmowych. 4. Dywizja Pancerna dowodzona przez generała porucznika Betzela pozostała na froncie do 8 stycznia 1945 roku i broniła rubieży Skrunda-Saßus. Dywizja miała w swoim składzie następujące jednostki: 35. Pułk Pancerny, 12. i 33. Pułki Grenadierów Pancernych, 103. Pułk Artylerii Pancernej, 4. Dywizjon Rozpoznawczy, 49. Zmotoryzowany Dywizjon Przeciwpancerny, 79. Zmotoryzowany Batalion Saperów, 290. Zmotoryzowany Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej, 79. Zmotoryzowany Batalion Łączności, 103. Batalion Rezerwowy i inne drobne jednostki. Dywizja była dostatecznie dobrze przygotowana i uzbrojona, miała w uzbrojeniu czołgi **PzKpfw IV** i **PzKpfw V „Panther”**, a pułki grenadierów pancernych otrzymały m.in. nowe karabiny automatyczne *Sturmgewehr 44*.

4. Dywizja Pancerna aktywnie uczestniczyła w tzw. „trzeciej bitwie o Kurlandię”, choć już od 26 grudnia 1944 roku rozpoczął się proces wycofywania jej z frontu. Zgodnie ze sprawozdaniem sowieckiej 4. Armii Uderzeniowej, 31 grudnia 1944 roku niemieckie zgrupowanie w składzie 4. i 14. Dywizji Pancernej i kilku dywizjonów dział szturmowych o nieznanej numeracji, w ilości ogółem do 150 wozów bojowych kontratakowało wojska sowieckie na całej szerokości frontu, ponieważ dowództwo niemieckie nie potrafiło od razu określić głównego kierunku natarcia. Według niemieckich danych od 21 grudnia 1944 roku do 8 stycznia 1945 roku 4. Dywizja

General Betzel (wewnątrz wozu łączności *Sd Kfz 251/6 Ausf. B*), w rozmowie z plk. Christernem (stojącym obok pojazdu), Kurlandia, grudzień 1944 roku. *General Betzel (standing in a *Sd Kfz 251/6 Ausf. B* armoured command vehicle) talks with Oberst Christern, who stands at the vehicle, Kurland, December, 1944. [MWP]*

PzKpfw II Sd Kfz 123 „Luchs” z 2. kompanii 4. Pancerneho Dywizjonu Rozpoznawczego 4. Dywizji Pancernej, Kurlandia, grudzień 1944 roku. *A PzKpfw II Sd Kfz 123 „Luchs” recon tank of the 2nd Company, 4th Armoured Reconnaissance Battalion 4th Panzer Division, Courland, December 1944. [MWP]*

Trzy pojazdy pancerne 4. Dywizji Pancernej – dwa czołgi PzKpfw II Sd Kfz 123 „Luchs” i wóz dowodzenia SdKfz 251/6 Ausf. B, Kurlandia, grudzień 1944 roku. *Three armoured vehicles of the 4th Panzer Division: two of them are PzKpfw II Sd Kfz 123 „Luchs” recce tanks and the other is a Sd Kfz 251/6 Ausf. B armoured command vehicle, Kurland, December, 1944. [MWP]*

Pancerna zlikwidowała 67 sowieckich czołgów, 15 dział samobieżnych i około 100 dział przeciwpancernych. Sprawdzając te dane autorzy ustalili, że od 27 grudnia 1944 roku 4. Dywizja prowadziła najbardziej aktywne walki ze 119. Dywizją Strzelecką i dwoma pułkami artylerii samobieżnej (1022. i 1051.) Armii Czerwonej, które miały na stanie, w sumie, nie więcej jak 40 dział samobieżnych SU-85. Możliwe, że w okresie walk były dokonane przegrupowania wojsk, jednak niemieckie dane są, jak można przypuszczać mocno zawyżone. 8 stycznia 1945 roku 4. Dywizja została wycofana z frontu, a 19 stycznia po częściowym zdaniu uzbrojenia do 12. i 14. Dywizji Pancernej została morzem przetrzucona do Gdyni (Gotenhafen). Dywizja przekazała do innych jednostek 32 czołgi PzKpfw IV, 41 czołgów PzKpfw V „Panther”, działo samobieżne „Grille” i około 300 transporterów opancerzonych i samochodów.

W walkach w Kurlandii brał także udział 510. Batalion Czołgów Ciężkich. Batalion rozpoczął formowanie 6 czerwca 1944 roku. Jednostka była uzbrojona w czołgi PzKpfw VI Ausf E „Tiger I” późnych serii. Dowódcą batalionu był major Gilbert. 19 lipca 1944 roku 510. batalion został wysłany na front sowiecko-niemiecki. Oprócz własnych czołgów, w dniu 12 listopada 1944 roku, otrzymał 6 czołgów „Tiger I” przekazanych z 502. Batalionu Czołgów Ciężkich.

W czasie trzeciego natarcia wojsk sowieckich w Kurlandii 510. Batalion Czołgów Ciężkich wspierał 4. i 14. Dywizję Pancerną. 24 stycznia 1945 roku 510. batalion został odesłany na tyły i ponownie powrócił do walk w lutym 1945 roku nad jeziorami Łaan i Pumsati. W dniu 15 marca 1945 roku w składzie batalionu walczyło 15 czołgów PzKpfw VI. 13 z nich było sprawnych. W marcu 1945 roku żołnierze dwóch kompanii, pozbawionych czołgów, zostali ewakuowani morzem.

Zdobyte przez Sowietów działa szturmowe Sturmgeschütz IV (StuK 40 L/48) Sd Kfz 167 z 912. StuG Brigade, Kurlandia, maj 1945 roku. *Captured Sturmgeschütz IV (StuK 40 L/48) Sd Kfz 167 assault guns of the 912th StuG Brigade, Courland, May 1945. [ASKM]*

Pozostała kompania czołgów walczyła aż do kapitulacji w maju 1945 roku. Jednak czerwonoarmiści nie zdobyli żadnego sprawnego „Tigera”, ponieważ ostatni zdalny do walki czołg został wysadzony przez swoją załogę 8 maja 1945 roku.

184. *Heeres Sturmartillerie Brigade* znajdowała się w składzie niemieckiej 16. Armii Polowej od 17 grudnia 1944 roku do 28 stycznia 1945 roku i walczyła w rejonach Kandau, Schringen, Frauenburg. W marcu 1945 roku żołnierze powrócili do Niemiec, a uzbrojenie 184. brygady zostało przekazane 600. *Heeres Sturmartillerie Brigade*, która jednak została wkrótce rozformowana.

226. Brygada Dział Szturmowych walczyła w Kurlandii od października 1944 roku. W odróżnieniu od większości podobnych jednostek była uzbrojona w działa samobieżne **Panzer IV/70(V)** i działa szturmowe. Zgodnie z etatem w brygadzie znajdowały się cztery baterie dział szturmowych, 4. bateria była uzbrojona w działa szturmowe **StuH 42** przeznaczone do wsparcia piechoty. Na początku stycznia brygada zajmowała pozycje w rejonie Frauenburga, a następnie została przetrzucana w okolice Preekulen, gdzie wspierała obronę 30. Dywizji Piechoty. 20–21 lutego 226. brygada razem z uzbrojeniem (33 działa szturmowe i haubice) została przewieziona do Gdańska (Danzig) i już nie brała więcej udziału w walkach na terenie Kurlandii.

W rejonie Frauenburga, na początku 1945 roku, zajmowała pozycje obronne także 393. *Heeres Sturmartillerie Brigade*. W momencie kapitulacji wojsk niemieckich w maju 1945 roku nie było już 393. brygady. Źródła niemieckie nic nie mówią o jej losie. Prawdopodobnie brygada jako jednostka została rozformowana, a jej uzbrojenie i skład osobowy zostały włączone do 202. i 912. Brygady Dział Szturmowych, które walczyły do całkowitej kapitulacji wojsk niemieckich na półwyspie.

202. brygada przed 1 stycznia 1945 roku prowadziła zażarte walki w rejonie Frauenburga, zaś 3. bateria tej jednostki broniła się w rejonie Tuksum, a od 13 stycznia w rejonie Preekulen. Zgodnie z sowieckimi danymi archiwalnymi od lutego 1945 roku 202. brygada została włączona do 14. Dywizji Pancerniej, zaś w okresie marzec–kwiecień była jej operacyjnie podporządkowana. 1 marca 1945 roku jednostka rozpoznawcza 6. Armii Gwardii, walcząca w ramach 2. Frontu Nadbałtyckiego ustaliła, że na froncie znajdują się następujące jednostki pancerne nieprzyjaciela: 14. Dywizja Pancerna z 202. Brygadą Dział Szturmowych, 11. i 290. Dywizjony Dział Szturmowych, oraz 510. Batalion Czołgów Ciężkich w składzie 37 czołgów i 56 dział szturmowych.

Baterie 912. Brygady Dział Szturmowych zostały rozdzielone do wsparcia dywizji piechoty. W styczniu 1945 roku 1. bateria 912. brygady została włączona do składu 225. Dywizji Piechoty, 2. bateria do 2. Dywizji Piechoty (w dokumentach sowieckich jako 290. Dywizjon Dział Szturmowych), 3. bateria do 11. Dywizji Piechoty (w dokumentach sowieckich 11. Dywizjon Dział Szturmowych). Później baterie dział szturmowych były włączane doraźnie do różnych oddziałów piechoty. W czasie tzw. „piątej bitwy o Kurlandię” od 20 lutego do 11 marca 1945 roku 912. brygada była przydzielona do 11., 205. i 290. Dywizji Piechoty.

Zgodnie z niemieckimi danymi, w Kurlandii, w okresie od grudnia 1944 roku, walczył 731. *Heeres Panzerjäger Abteilung* uzbrojony w działa samobieżne w **Jagdpanzer 38(t) „Hetzer”**. Dywizjon został sformowany w lipcu 1944 roku i zgodnie z etatem liczył 44 działa samobieżne. Po zakończeniu formowania jednostka została skierowana do składu Grupy Armii „Północ”. W listopadzie straty w dywizjonie zostały uzupełnione dostawą dziesięciu **Jagdpanzerów 38(t)**. Wtedy

Zdobyte przez Sowieców samochody osobowe i ciężarowe, Kurlandia, maj 1945 roku. Captured by Soviets passenger cars and trucks, Courland, May 1945. [ASKM]

Porzucony niemiecki czołg PzKpfw IV Ausf. H prawdopodobnie z 14. Dywizji Pancernej, Kurlandia, marzec 1945 rok. *An abandoned damaged PzKpfw IV Ausf. H tank probably from the 14th Panzer Division, Courland, March 1945.* [ASKM]

ich ogólna ilość w dywizjonie wynosiła 45, natomiast w grudniu tylko 20. W dniu 1 stycznia 1945 roku w 731. dywizjonie znajdowały się 22 **Jagdpanzery 38(t)** (z czego 12 sprawnych), a w dniu 1 lutego 1945 roku odpowiednio 41 **Jagdpanzerów 38(t)** (z czego 27 sprawnych). W tym okresie dywizjon pojedynczymi bateriami wspierał działania 205. Dywizji Piechoty. 15 marca 1945 roku w składzie 731. dywizjonu znajdowało się 28 **Jagdpanzerów 38(t)** (z czego 13 sprawnych). Autorzy nie znają dalszych losów tego dywizjonu.

W marcu 1945 roku na bazie kompanii szkolnej Grupy Armii „Kurlandia” został sformowany 16. *Armee Beute Panzer Abteilung* uzbrojony w zdobyczne czołgi sowieckie. W składzie zgrupowania prowadził walki do czasu kapitulacji.

Niemieckie zgrupowanie pancerne złożone z 12. i 14. Dywizji Pancernych, 202. i 912. Brygad Dział Szturmowych oraz 510. Batalionu Czołgów Ciężkich było rdzeniem obrony wojsk niemieckich w czasie tzw. „czwartej, piątej i szóstej bitwy o Kurlandię”.

14. Dywizja Pancerna 15 marca 1945 roku miała na stanie 17 dział szturmowych **StuG 40** (z nich 15 sprawnych), 2 samobieżne działa przeciwlotnicze **Flakpanzer IV**, 36 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (z tego 18 sprawnych), 12. Dywizja Pancerna, również walcząca w Kurlandii do zakończenia działań bojowych w Europie, 15 marca 1945 roku miała na stanie 5 dział szturmowych (z tego 4 sprawne) i 63 czołgi (z tego 56 sprawnych).

Obrona niemiecka w Kurlandii wytrzymała liczne natarcia Armii Czerwonej dzięki dostatecznemu nasyceniu obrony wojskiem oraz sprzętem pancernym. Należy jednak pamiętać, że nie był to dla ZSRS najważniejszy strategicznie kierunek ofensywy. Być może właśnie dlatego Armia Czerwona nie zdołała rozgromić przeciwnika do czasu rozpoczęcia Operacji

Berlińskiej, zaś Grupa Armii „Kurlandia” stawiała opór aż do bezwarunkowej kapitulacji Niemiec 8 maja 1945 roku.

Wojska sowieckie zdobyły w Kurlandii: 478 czołgów i dział samobieżnych, 263 transportery opancerzone, 675 ciągników, 1822 samochodów, 496 motocykli, 2450 dział. Do niewoli trafiło 48 generałów, 9529 oficerów, 274 690 szeregowców i podoficerów.

WALKI NA TERENIE PRUS WSCHODNICH

Zmasowane natarcie wojsk 3. Frontu Białoruskiego rozpoczęło operację likwidacji wschodnio-pruskiego zgrupowania wojsk niemieckich 13 stycznia 1945 roku. Niemcy przygotwali przeciwko spodziewanemu natarciu Armii Czerwonej głęboko urzutowaną obronę składającą się z siedmiu pasów, w głębi której zostały rozmieszczone jednostki pancerne i artyleria. Rozpoznanie sowieckie ustaliło, że w strefie frontu znajdują się następujące jednostki pancerne *Wehrmachtu*: 20. Dywizja Pancerna w sile 125 czołgów i 10 dział samobieżnych znajdowała się w lasach na zachód od Mallwischken, 103. Brygada Pancerna w sile 30 czołgów i 10 dział samobieżnych znajdowała się w Brakupen, 227. Brygada Artylerii Szturmowej w składzie 30 dział szturmowych stacjonowała w rejonie Mallwischken, 259. Brygada Dział Szturmowych licząca 35 dział szturmowych została rozmieszczona w Kattenau, a 18. i 1061. Dywizjony Dział Szturmowych znajdowały się w Belzen. Na tyłach, na południe od Gumbinnen (Gabin), znajdowały się odwody zgrupowania – jednostki Korpusu Pancerno-Spadochronowego „*Hermann Göring*” i 5. Dywizji Pancernej. W sprawozdaniu 2. Armii Gwardii 3. Frontu Białoruskiego na temat rezultatów walk prowadzonych od 16 do 31 stycznia 1945 roku stwierdzono

Zniszczone działo samobieżne Jagdpanzer IV z Dywizji Spadochronowych Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2“, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. *A destroyed Jagdpanzer IV SP gun from the Paratroops Armored Grenadier Division „Hermann Göring 2“, East Prussia, February 1945. [ASKM]*

obecność na polu walki Korpusu Spadochronowo-Pancernego „Hermann Göring” wzmocnionego dywizjonem dział samobieżnych i kompanią czołgów, 21. Dywizją Piechoty z dywizjonem dział samobieżnych o nieustalonej numeracji oraz 49. Pułkiem Piechoty z 28. Dywizji Piechoty.

W walkach na terenie Prus Wschodnich uczestniczyła tylko Dywizja Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2” mająca w uzbrojeniu dywizjon dział szturmowych i kompanię czołgów **PzKpfw V „Panther”**. Dywizja pancerna „Hermann Göring 1” została początkowo przerzucona w strefę działań 1. Frontu Białoruskiego (16 stycznia 1945 roku znajdowała się w rejonie Łodzi), a na początku lutego 1945 roku dywizja znajdowała się już na Śląsku i odpierała natarcie 1. Frontu Ukraińskiego.

5. Dywizja Pancerna *Wehrmachtu* w listopadzie 1944 roku została wzmocniona elementami 103. Brygady Pancerniej w tym 36 czołgami **PzKpfw V „Panther”** i czterema **Flakpanzerami IV** z 2103. Batalionu Pancernego (2103. *Panzer Abteilung*). Brygada została włączona do 31. Pułku Pancernego. Przed rozpoczęciem działań bojowych dywizja kilkakrotnie otrzymała uzupełnienia, szczególnie czołgi **PzKpfw IV**.

Początkowo 20. Dywizja Pancerna nie uczestniczyła w walkach. Prawdopodobnie w pierwszej dekadzie stycznia 1945 roku jednostka ta została przerzucona na Śląsk w skład Grupy Armii „A” (od 26 stycznia 1945 roku Grupa Armii „Środek”), odpierającej się natarcie wojsk 1. Frontu Ukraińskiego.

103. Brygada Pancerna na początku stycznia 1945 roku przechodziła przeformowanie w grupę bojową (*Kampfgruppe*), złożoną z trzech batalionów pancernych. Razem z 20. Dywizją Pancerną pod koniec stycznia 1945 roku. Grupa Bojowa utworzona na bazie 103. brygady została przerzucona na Śląsk.

Zniszczony niemiecki czołg PzKpfw IV Ausf. J z 24. Dywizji Pancerniej, Prusy Wschodnie, luty 1945 rok. *A destroyed PzKpfw IV Ausf. J tank from the 24th Panzer Division, East Prussia, February 1945. [ASKM]*

Wojska sowieckie, według danych oddziału rozpoznawczego były atakowane przez czołgi i działa samobieżne Dywizji Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2”, 5. Dywizji Pancernej, 259. Brygady Dział Szturmowych i 277. Brygady Artylerii Szturmowej. Udział w walkach 18. i 1061. Dywizjonów Dział Szturmowych nie jest potwierdzone w dokumentach niemieckich.

Według danych niemieckich razem z 5. Dywizją Pancerną walczyły 232., 278. i 279. Brygady Dział Szturmowych. 232. brygada znajdowała się w rejonie miasta Heiligenbeil. Od 7 stycznia do 10 lutego brygada została operacyjnie podporządkowana 5. Dywizji Pancernej *Wehrmachtu* dowodzonej przez generała majora Hoffmana-Schönborna, a następnie zajęła pozycje w rejonie Königsberga.

278. *Sturmgeschütz Brigade* uczestniczyła w działaniach bojowych na terenie Prus do końca stycznia 1945 roku. 28 stycznia resztki składu osobowego i sprzętu tej jednostki zostały włączone do 232. Brygady Dział Szturmowych, a 278. brygada została rozwiązana. 279. Brygada Dział Szturmowych do 12 stycznia 1945 roku zajmowała pozycje obronne w rejonie Gumbinnen oraz Insterburga (Wystruć) i liczyła w tym okresie 19 dział szturmowych *StuG 40*.

W okresie od 12 do 18 stycznia 1945 roku po zażartych walkach wojska 3. Frontu Białoruskiego przerwały linię obrony wojsk niemieckich na północ od Gumbinnen, na odcinku o szerokości 60 km i wdarły się na głębokość około 45 km w głąb obrony wojsk niemieckich.

Walki były bardzo ciężkie, ponieważ dowództwo niemieckie przewidywało natarcie na tym kierunku i rozbudowało w tym rejonie pozycje obronne. 2. Korpus Pancerny Gwardii Armii Czerwonej, wprowadzony do walki po rozpoczęciu natarcia 5. Armii 16 stycznia 1945 roku, nie potrafił przebić się

na tyły przeciwnika, by rozwinąć natarcie i został zmuszony razem z jednostkami 5. Armii do mozolnego przełamywania niemieckich pozycji obronnych. Kiedy rubież obronna została już przerwana, broniące jej jednostki 5. Dywizji Pancernej, 56. Dywizji Piechoty i 349. i 549. Pułki Piechoty wzmocnione 88. Pułkiem Artylerii oraz Oddziałem Przeciwpancernym „*Ferbant*” wycofały się na kolejną umocnioną rubież w rejonie Mallwischken, która została przełamana dopiero 20 stycznia 1945 roku. 22 stycznia pierwsza linia umocnień została praktycznie zlikwidowana. Miasta Gumbinnen i Istenburg zostały zdobyte, a Niemcy kontratakując wycofywali się w kierunku Königsberga. Kontynuując natarcie, prawe skrzydło wojsk sowieckich 22–23 stycznia, z marszu sforsowało rzeki Dejnię, Pregolę i Łynę, pokonało stałe umocnienia w rejonie Liebstadt (Lidzbark) i przedarło się do Königsberga. 26 stycznia wojska sowieckie zbliżyły się do zewnętrznego pierścienia obronnego miasta. Wojska lewego skrzydła frontu, ścigając jednostki 4. Armii Pancernej przeciwnika, pod koniec dnia opanowały umocnienia w Lötzen (Giżycko) i wyszły na rubież na zachód od Jezior Mazurskich.

Sowiecka 39. Armia zbliżała się do Königsberga od północnego wschodu, a po dwóch dniach jej jednostki podeszły do Zalewu Wiślanego, na zachód od Königsberga, odcinając garnizon twierdzy od wojsk na półwyspie Sambia. Siły 11. Armii Gwardii nacierające wzdłuż lewego brzegu Pregoli obeszły Königsberg od południa i doszły do zalewu przecinając autostradę do Elbinga. W wyniku tego manewru wojska sowieckie nie tylko odcięły zgrupowanie wschodnio-pruskie od Rzeszy, lecz również rozcięły go na trzy części. Niemieckie dowództwo podejmowało w tym czasie dramatyczne wysiłki w celu odblokowania Królewca i odtworzenia połączeń lądowych umożliwiających łączność ze wszystkimi zgrupowaniami.

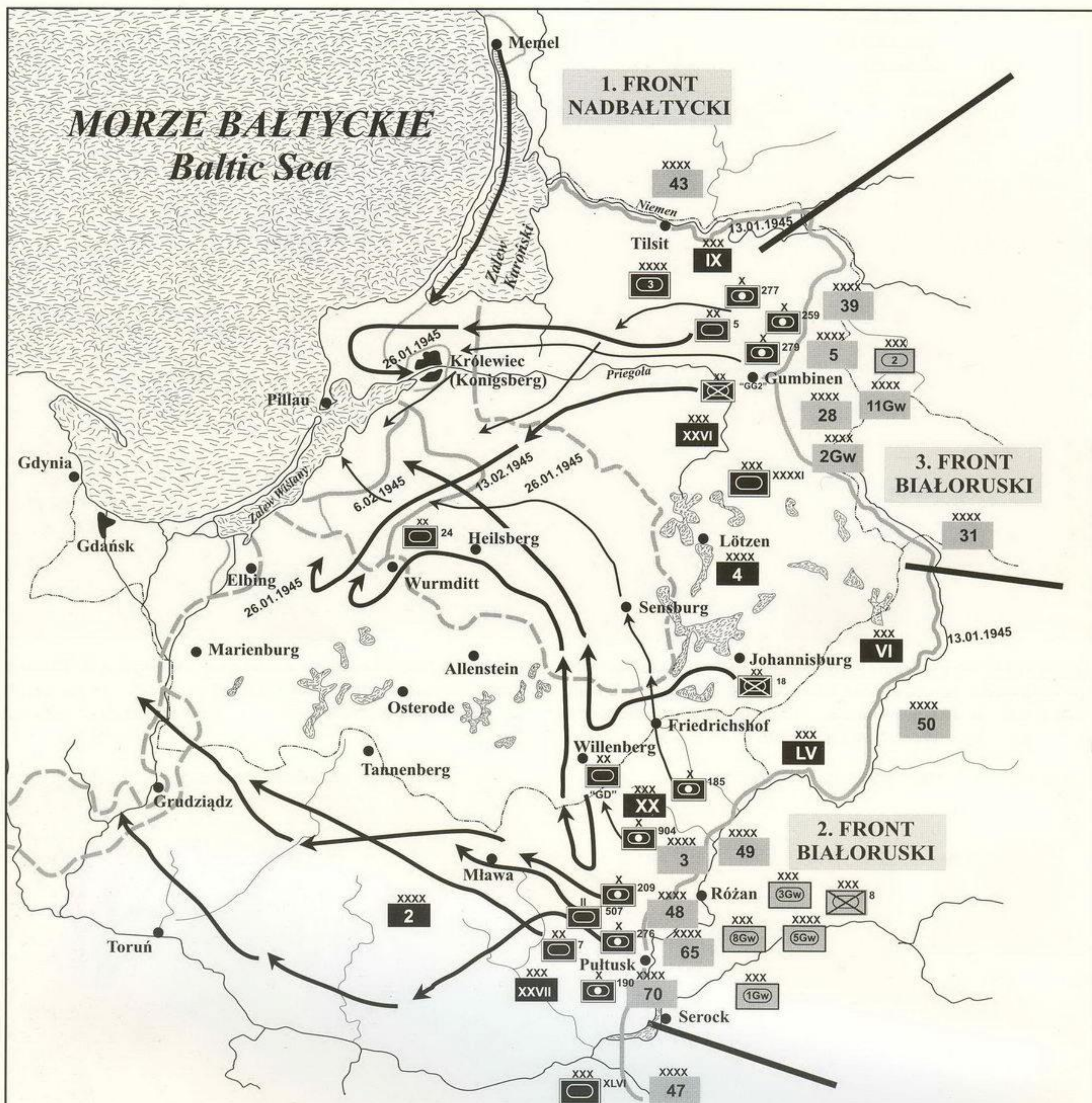
Zdobyty samochód ciężarowy Opel 1,5 ton Blitz wyposażony w generator gazowy typu Imbeth, Prusy Wschodnie, 1945 rok. A captured gas-powered Opel 1.5ton Blitz truck, East Prussia, 1945. Note vehicle was fitted with Imbeth gas installation. [ASKM]

Zniszczone działo szturmowe Sturmpanzer IV „Brummbär“ prawdopodobnie z 216. Sturmpanzer Abteilung włączonego do Dywizji Spadochronowych Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2“, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. *A destroyed Sturmpanzer IV „Brummbär“ assault gun from the 216th Sturmpanzer Abteilung attached to the Paratroops Armored Grenadier Division “Hermann Göring 2”, East Prussia, February 1945. [ASKM]*

Zniszczony czołg PzKpfw V „Panther“ Ausf. A z Dywizji Spadochronowych Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2“, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. *A destroyed PzKpfw V “Panther” Ausf. A tank from the Paratroops Armored Grenadier Division “Hermann Göring 2”, East Prussia, February 1945. [ASKM]*

LEGENDA:

JEDNOSTKI SOWIECKIE Soviet Units

- 3** - Armia / Army
- Jednostka Pancerna / Tank Armored
- Piechota / Infantry
- Piech. Zmot. / Motorised Infantry

JEDNOSTKI NIEMIECKIE German Units

- 2** - Armia / Army
- II** - Korpus / Corps
- Jednostka Pancerna / Tank Armored
- Działa szturmowe / Assault Gun
- Piech. Zmot. / Motorised Infantry

- XXXX - Armia / Army
- XXX - Korpus / Corps
- XX - Dywizja / Division
- X - Brygada / Brigade
- III - Pułk / Regiment
- II - Batalion / Battalion
- I - Kompania / Company

Działania w Prusach Wschodnich w styczniu i w lutym 1945 roku.
Operations in East Prussia, January–February 1945.

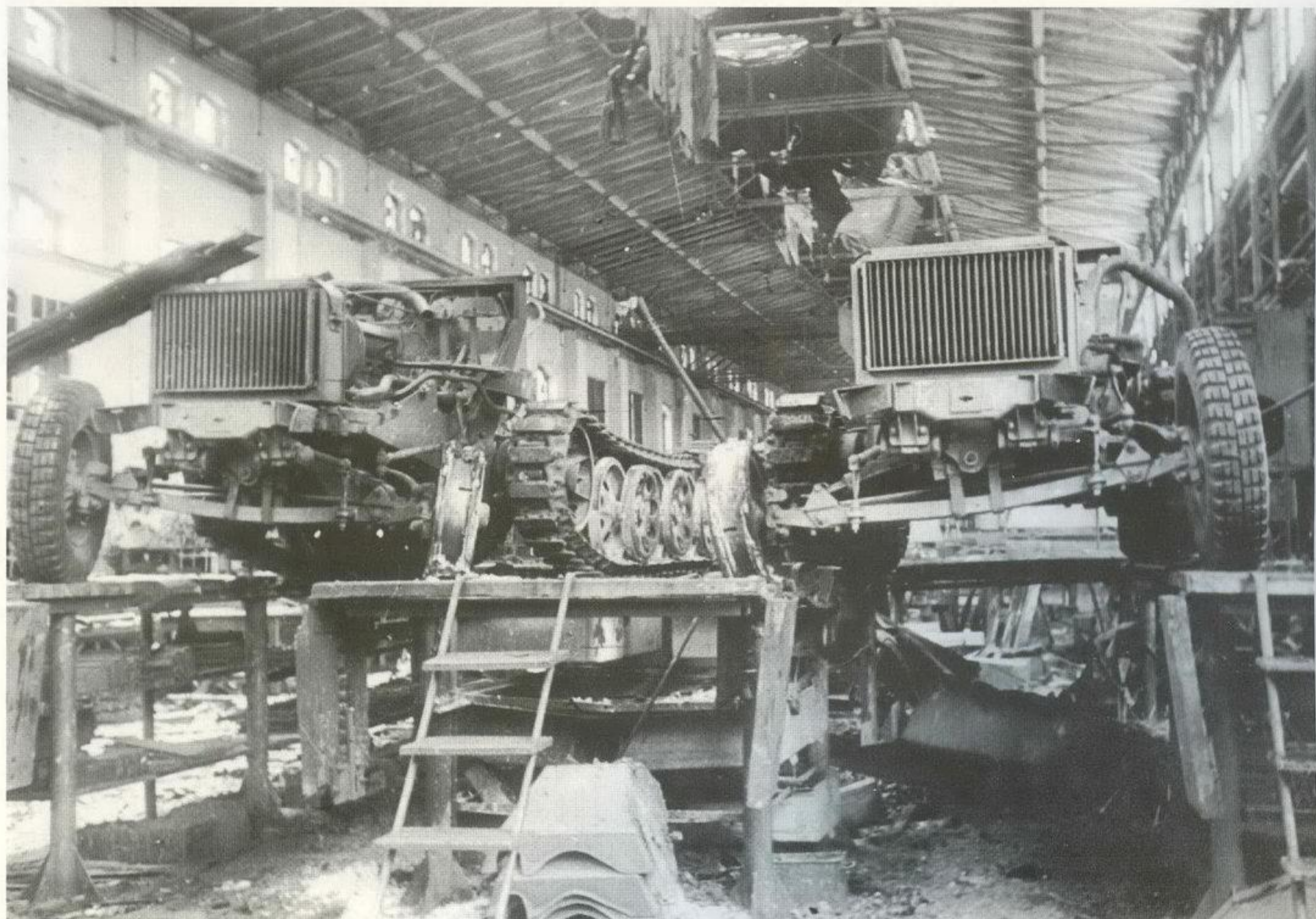
Na południowy-zachód od Królewca w rejonie Brandenburga dowództwo niemieckie skoncentrowało 5. Dywizję Pancerną, Dywizję Pancerną „Großdeutschland” i kilka jednostek piechoty, które w dniu 30 stycznia zaatakowały w kierunku północnym wzdłuż Zalewu Wiślanego. Za cenę dużych strat Niemcom udało się wyprzeć jednostki 11. Armii Gwardii i odtworzyć komunikację z Królewcem. Był to jednak sukces krótkotrwały. Już 6 lutego wojska 11. Armii Gwardii i 5. Armii ponownie przecięły autostrady i ponownie odizolowały Królewec od południa, a wojska 39. Armii po gwałtownych walkach odrzuciły wojska niemieckie od Królewca w głąb półwyspu Sambia, tworząc nowy zewnętrzny front okrążenia.

Natarcie wojsk 2. Frontu Białoruskiego rozpoczęło się dzień po natarciu 3. Frontu Białoruskiego, 14 stycznia 1945 roku, z przyczółka na rzece Narew, na północ od Warszawy, w kierunku na Mławę. Operacja przebiegała na odcinku frontu bronionym przez 2. Armię Polową na rubieży Dąbrówno–Pułtusk. W bronionym rejonie niemieckie jednostki pancerne składały się z 209. i 904. Brygady Dział Szturmowych, w odwodzie znajdowała się 185. Brygada Dział Szturmowych i 507. Batalion Czołgów Ciężkich rozmieszczony w rejonie Byszewa i Wygody. Także w rejonie Brodnicy, Rypina, Serbina rozpoznanie sowieckie stwierdziło przemarsz jednostek Korpusu Pancernego-Spadochronowego „Hermann Göring”.

209. Sturmgeschütz Brigade i 904. Sturmgeschütz Brigade aktywnie uczestniczyły w działaniach bojowych na terenie Prus Wschodnich w okresie od stycznia do lutego 1945 roku, a następnie po straceniu sprzętu ich stany osobowe zostały

Pancerne kadłuby transporterów Sd Kfz 251 w zakładach naprawczych Schihau w Elblągu w lutym 1945 roku. The armored hulls of the Sd Kfz 251s APC seen in Schihau repair plant in Elbing (now Elbląg in Poland), East Prussia, February 1945. [ASKM]

Remontowane podwozia transporterów Sd Kfz 251 w zakładach naprawczych Schihau w Elblągu w lutym 1945 roku. The chassis of the repaired Sd Kfz 251s APC seen in Schihau repair plant in Elbing (now Elbląg in Poland), East Prussia, February 1945. [ASKM]

wcielone do jednostek piechoty. Niektóre załogi z 904. brygady zostały ewakuowane do centralnych Niemiec, gdzie miały otrzymać nowe uzbrojenie.

185. Brygada Dział Szturmowych była jedną z niewielu jednostek, które zostały przeformowane zgodnie z nowym etatem, lecz miała w uzbrojeniu 31, a nie 45 dział samobieżnych. W styczniu i lutym 1945 roku brygada aktywnie uczestniczyła w walkach, opuszczając centralne Prusy walczyła w rejonach Friedrichshofu, Sensburga i Heiligenbeil. Pod koniec walk dowódca brygady *Hauptmann* Ernst Twietmeyer dysponował tylko dwoma działami szturmowymi. Skład osobowy 185. brygady razem z załogami 904. brygady dział szturmowych został przemieszczony w rejon Kahlbergu, a następnie Stutthofu. W dniach 7 i 8 maja 1945 roku obydwie brygady skapitulowały przed wojskami sowieckimi.

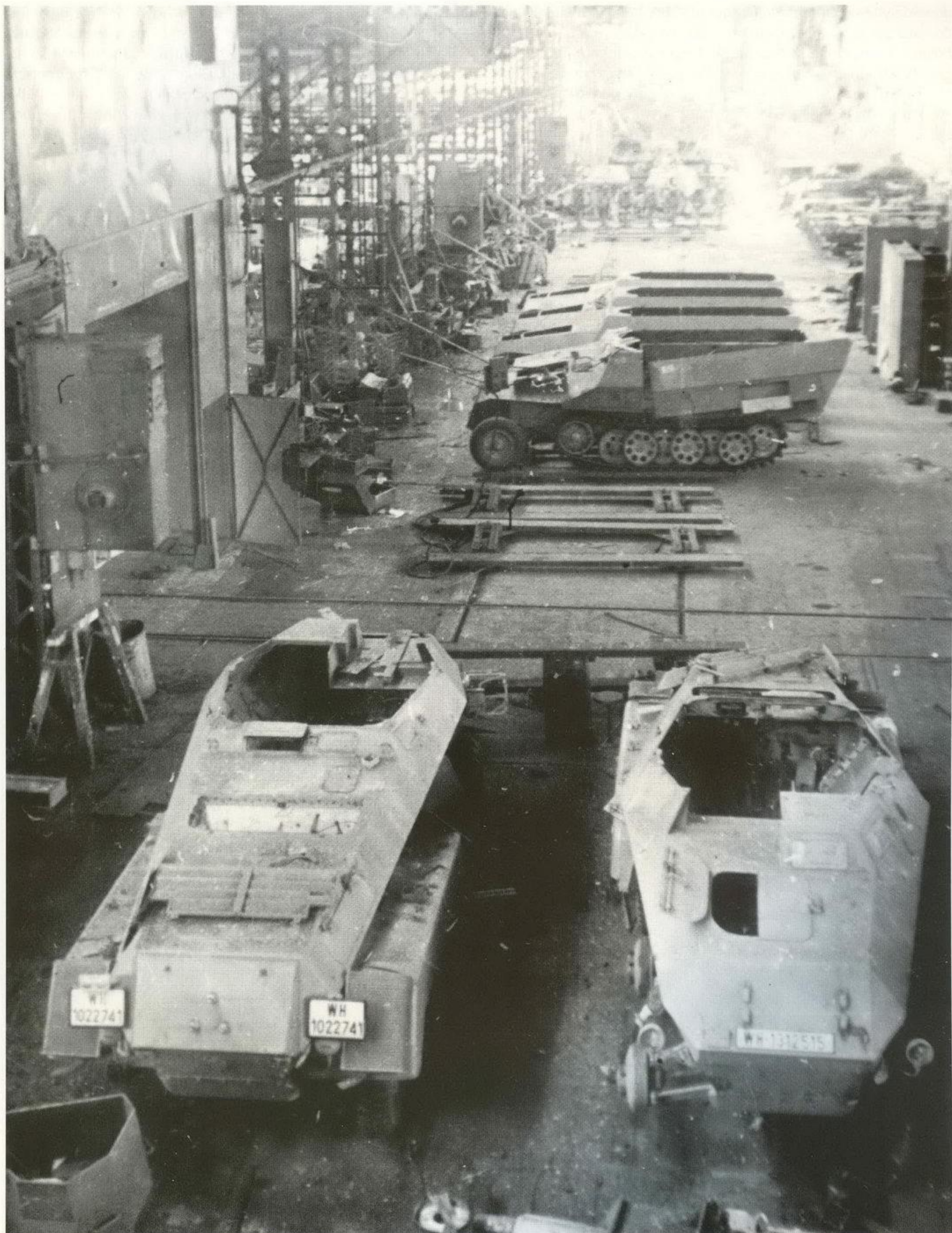
Jeszcze miesiąc po zakończeniu działań bojowych skład obydwu brygad poruszał się po niemieckich drogach, będąc przykładem wzorcowo przechodzących do niewoli żołnierzy i oficerów. Zgodnie z sowieckimi planami podobne akcje miały demoralizować zdolną do oporu ludność i przyspieszać proces kapitulacji, ukrywających się w lasach niemieckich żołnierzy. W ciągu dnia kolumny obydwu brygad przemieszczały się z Gdańska w kierunku na Butów (Bytów) i Rumelsburg (Rumia). W nocy lasami kolumny ponownie wracały do Gdańska. Trwało to do 10 lipca 1945 roku. Po zakończeniu tych marszów żołnierze *Wehrmachtu* zostali umieszczeni w obozie jenieckim w Hammerstein na Pomorzu.

Według źródeł niemieckich 276. Brygada Dział Szturmowych broniła mostów na rzece Narew. Pod naciskiem armii sowieckiej niemiecki front zaczął się kruszyć. Brygada wycofała się i broniła Ciechanowa. Wieczorem 16 stycznia 1945 roku 276. brygada wycofała się na pozycje w rejonie Głinojecka, a 17 stycznia została zmuszona do odwrotu na

północ od Płocka w rejon Bielska. 18 stycznia brygada broniła się w rejonie Sierpca. 29 stycznia 1945 roku jednostka została włączona do 251. Dywizji Piechoty w celu uczestniczenia w przeciwnatarciu w rejonie Bukowca. Na początku lutego znajdowała się na Pomorzu. Tutaj została zniszczona 3. bateria brygady. W czasie niemieckich kontrataków na Linne, 7 dział **StuG 40** 276. *Sturmgeschütz Brigade* wraz z 6 działami samobieżnymi z dywizjonu niszczycieli czołgów z 271. Dywizji Piechoty (14 **Jagdpanzer 38(t)**) przy wsparciu 40 spadochroniarzy zniszczyło 7 czołgów sowieckich m.in. **IS-2** bez strat własnych. 10 lutego resztki brygady walczyły w rejonie Stenzlau, a następnie wycofywały się w kierunku Tucholi i dalej na Gdańsk, gdzie po stracie wszystkich dział skład osobowy został spieszony i walczył do początku kwietnia 1945 roku. Ostatnia dostawa sprzętu dla brygady nastąpiła pod koniec marca 1945 roku. 22 marca 1945 roku producent wysłał na front 3 działa samobieżne **Panzer IV/70(A)**.

Obok 276. *Sturmgeschütz Brigade*, 16 stycznia 1945 roku w rejonie Nasielska pozycje obronne zajmowała 190. Brygada Dział Szturmowych. Zgodnie z niemiecką literaturą wspomnieniową działa samobieżne z tej brygady osiągnęły wiele sukcesów i zniszczyły dziesiątki czołgów sowieckich. Brygada bardzo szybko wycofywała się. 17–18 stycznia walczyła pod Płońskiem, następnie pod Graudenz (Grudziądem). W marcu broniła Gdańska, a w kwietniu jej skład osobowy znalazł się na Helu. Ostatnie 3 działa samobieżne **Panzer IV/70(A)** zostały dostarczone do brygady 22 marca 1945 roku. Dowódcą brygady był major Rudolf Krohne. Resztki brygady po zakończeniu działań bojowych, aby nie skapitulować przed armią sowiecką, przez morze uciekły do Szwecji. W listopadzie 1945 roku Szwedzi przekazali internowanych do Związku Sowieckiego.

Oprócz już wymienionych brygad w Prusach Wschodnich walczyły resztki 909. *Sturmgeschütz Brigade*, pod

Zdobyte remontowane transportery Sd Kfz 251 i samochody pancerne Sd Kfz 233 (8x8) w zakładach naprawczych Schihau w Elblągu w lutym 1945 roku. The captured repaired Sd Kfz 251s APC and two Sd Kfz 233 (8x8) armored cars seen in Schihau repair plant in Elbing (now Elbląg in Poland), East Prussia, February 1945. [ASKM]

dowództwem *Hauptmanna* Montaga. Brygada głównie znajdowała się w strefie natarcia 3. Frontu Białoruskiego. 249. *Heeres Sturmgeschütz Brigade* walczyła w zachodniej części Prus Wschodnich, dodatkowo w Prusach od stycznia do marca 1945 roku działał 119. Pułk Artylerii Pancerniej. W maju został ewakuowany z Helu do Flensburga. W składzie 2. Armii *Wehrmachtu* znajdowała się również 201. *Sturmgeschütz Brigade*, która wycofała się na teren Pomorza Zachodniego i w marcu–kwietniu 1945 roku broniła się pod Szczecinem.

507. *schwere Heeres Panzer Abteilung* został sformowany 23 września 1943 roku z czołgistów 1. batalionu 4. Pułku Pancernego 13. Dywizji Pancerniej. Batalion zgodnie z etatem powinien mieć 45 czołgów **PzKpfw VI „Tiger I”**, lecz faktycznie miał ich znacznie mniej. Według danych niemieckich 507. batalion zniszczył 66 czołgów z 8. Korpusu Pancernego Gwardii, przy czym tylko dwa „**Tigery**” zostały lekko uszkodzone. Batalion bronił się na rubieżach Mławskiego Rejonu Umocnionego: Grudusk–Brodniki. Części czołgów podczas odwrotu nie udało się przeprawić przez przeszkody wodne. Dlatego Niemcy sami zniszczyli 22 „**Tigery**”, czyli więcej niż stracili do tej pory w czasie walk na froncie wschodnim. 30 stycznia 1945 roku 507. batalion został wycofany z frontu w celu przeformowanie, a po jego zakończeniu został skierowany do Czech na poligon w Milovicach. Pozostałe czołgi **PzKpfw VI „Tiger I”** z 507. Batalionu zostały przekazane do 4. Dywizji Pancerniej, która po ewakuacji z Kurlandii, pod koniec stycznia, została przeniesiona na Pomorze.

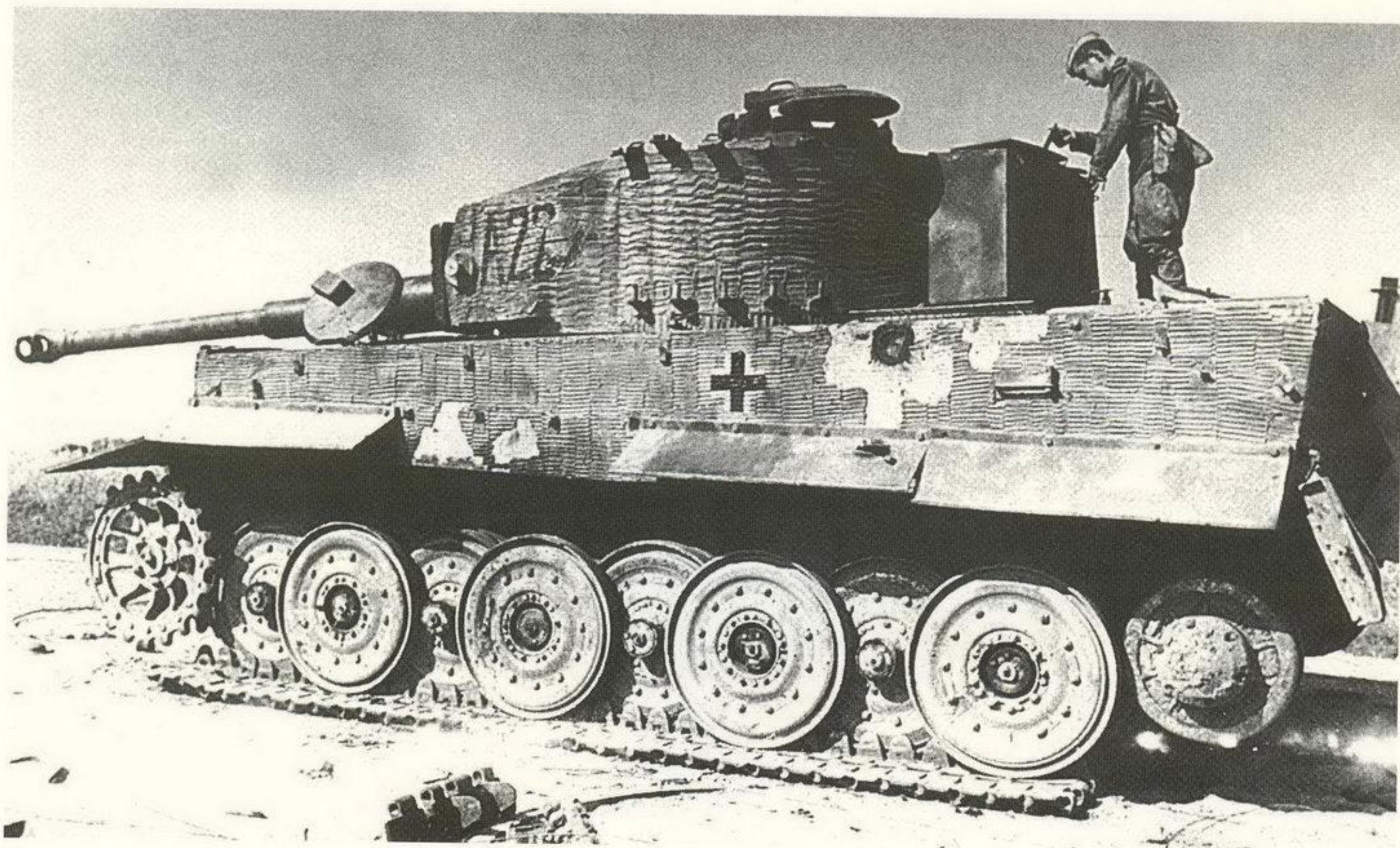
Obok wymienionych jednostek *Wehrmachtu* w obwodach operacyjnych dowództwa *Wehrmachtu*, na omawianym teatrze działań wojennych znajdowały się jednostki korpusu pancernego „*Großdeutschland*”, 7. Dywizja Pancerna i 18. Dywizja Grenadierów Pancernych. W *Panzer Division*

„*Großdeutschland*”, zgodnie z etatem powinno być na stanie 79 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i 45 czołgów **PzKpfw VI Ausf. E „Tiger”** (faktycznie było 50–60 **PzKpfw V „Panther”** i 15–20 „**Tigerów**”) w 1. batalionie Pułku Pancernego „*Großdeutschland*” i w III. batalionie czołgów ciężkich. 2. batalion Pułku Pancernego „*Großdeutschland*” został włączony do „*Führer Begleit Brigade*” i od 8 stycznia 1945 roku nie wchodził w skład korpusu pancernego. Natomiast uczestniczył w niemieckim kontrnatarciu w Ardenach. Dywizja Pancerna „*Großdeutschland*” była odwodem zgrupowania w Prusach Wschodnich i stacjonowała w rejonie Willenbergu.

Dywizja Grenadierów Pancernych „*Brandenburg*”, która w styczniu 1945 roku została przeformowana zgodnie z etatami przewidzianymi dla dywizji pancerniej „1944” została przeniesiona w rejon Łodzi, a następnie Wrocławia. Dywizja „*Brandenburg*” w walkach na terenie Prus Wschodnich nie brała udziału.

7. Dywizja Pancerna została wzmocniona elementami 102. Brygady Pancerniej w składzie 36 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i 4 przeciwlotniczych dział samobieżnych **Flakpanzer IV**. Po rozpoczęciu natarcia wojsk sowieckich 7. Dywizja Pancerna została wprowadzona do walk w dniu 15 stycznia 1945 roku. Natomiast 18. Dywizja Grenadierów Pancernych dysponowała 4 działami samobieżnymi **StuG 40** w 118. Batalionie Pancernym, znajdującym się w rejonie Johannsburga (Pisz).

W pierwszym dniu wojska sowieckiej 2. Armii Uderzeniowej przesunęły się o 3–6 km, a jednostki 48. Armii przełamały front na głębokość 5–6 km. Wojska niemieckie zażarcie broniły się i ciągle przechodziły do ataku. Dowodzący 2. Armią generał *Weiß* rozkazał wprowadzić do walki o główną linię obrony odwody korpusne i dywizyjne, jednostki i pododdziały szkół wojskowych, a na zagrożone odcinki

Zdobyty czołg **PzKpfw VI „Tiger” Ausf. E** z oznaczeniem „A 22” z 9. kompanii III. Batalionu Pułku Pancernego „*Großdeutschland*” Dywizji Pancerniej „*Großdeutschland*”, Prusy Wschodnie, 1945 rok. A captured **PzKpfw VI „Tiger” Ausf. E** tank coded “A 22” from the 9th Company IIIrd Battalion Panzer Regiment “*Großdeutschland*” Panzer Division “*Großdeutschland*”, East Prussia, 1945.

Czołg PzKpfw IV Ausf. J z 31. Pułku Pancernego 5. Dywizji Pancerniej, Prusy Wschodnie, marzec 1945 rok. Widoczne godło pułku namalowane na wieży. The PzKpfw IV Ausf. J tank from the 31st Panzer Regiment 5th Panzer Division, East Prussia, March 1945. Note regimental badge painted on the turret. [ASKM]

kierował odwody armii. Gęstość rozmieszczenia wojsk niemieckich znacznie wzrosła. Na niektórych odcinkach frontu Niemcy kontratakowali nocą. Do tego zadania przygotowano specjalne bataliony szturmowe. Wiele punktów obrony wielokrotnie przechodziło z rąk do rąk.

Dowództwo Grupy Armii „Środek” przesunęło z odwodów w kierunku na Różan 7. Dywizję Pancerną, Dywizję Pancerną „Großdeutschland” oraz inne jednostki i pododdziały. Tempo ataku wojsk sowieckich zmniejszyło się, a na wielu odcinkach natarcie zostało powstrzymane. Niemieckie dowództwo liczyło, że wojska 2. Frontu Białoruskiego wyczerpały dalsze możliwości natarcia i przystąpiło do przerzucania Korpusu Pancernego „Großdeutschland” przez Łódź w rejon Kielc w celu powstrzymania ataku wojsk 1. Frontu Ukraińskiego. Te przypuszczenia okazały się nietrafne. Dla zwiększenia siły natarcia w strefę 2. Armii Uderzeniowej i 65. Armii skierowano 8. i 1. Korpusy Pancerne Gwardii, a 16 stycznia w strefę 48. Armii – 8. Korpus Zmechanizowany. Po odparciu silnych kontrataków przeciwnika korpusy te złamały opór Niemców i posunęły się do przodu. Aby zatrzymać natarcie frontu, dowództwo niemieckie wzmocniło 2. Armię Polową dwoma dywizjami piechoty i 18. Dywizją Grenadierów Pancernych, podjęto także decyzję o przerzuceniu z Kurlandii do Prus Wschodnich dwóch dywizji piechoty i 4. Dywizji Pancerniej oraz brygady dział szturmowych. To również nie pomogło. W rezultacie zażartych walk wojska sowieckie w ciągu trzech dni przerwały taktyczną strefę obrony wojsk niemieckich na odcinku 60 km i wdarły się 30 km w głąb ugrupowania niemieckiego. Po zajęciu dużych punktów oporu z węzłami komunikacyjnymi – miastami Nasielsk i Pułtusk, przecięły magistralę kolejową Ciechanów–Modlin.

W odpowiedzi Niemcy próbowali z rejonu Ciechanowa i Przasnysza zaatakować siłami 7. Dywizji Pancerniej oraz

Dywizji Pancerniej „Großdeutschland”. Te próby ataku zostały powstrzymane silnymi kontratakami wojsk sowieckich.

8. Korpus Pancerny Gwardii, współdziałając z lotnictwem szturmowym, nieoczekiwanym uderzeniem rozbił 7. Dywizję Pancerną w rejonie jej koncentracji i zajął stację Ciechanów, a 8. Korpus Zmechanizowany zajął Grudusk. Dywizja Pancerna „Großdeutschland” atakowana przez jednostki 48. i 3. Armii poniosła duże straty. 18. Dywizja Grenadierów Pancernych wysunięta w rejon Mławy nie zdążyła wziąć udziału w realizacji kontrnatarcia, bowiem rozwijając powodzenie natarcia 5. Armia Pancerna Gwardii oderwała się od piechoty i pod koniec dnia zbliżyła się do Mławskiego Rejonu Umocnionego. Za jednostkami pancernymi atakowały armie ogólnowojskowe. Wojska sowieckie pokonały kilka punktów oporu w okolicach Mławy i 17–18 stycznia szturmem zdobyły Ciechanów (8. Korpus Pancerny Gwardii) i Przasnysz. W tym czasie 49. Armia przesunęła się na północ, zabezpieczając prawą flankę zgrupowania szturmowego. Armie sowieckie operujące z szerokiego przyczółka zajęły Modlin. Po ciężkich pięciodniowych walkach 2. Front Białoruski przerwał niemiecką obronę w strefie o szerokości 110 km i przesunął się w kierunku na Mławę na głębokość około 60 km.

Przed wojskami sowieckimi otworzyła się realna możliwość szybkiego dojścia do Morza Bałtyckiego i odcięcia zgrupowania wschodnio-pruskiego od Pomorza Wschodniego. W tym czasie wojska prawego skrzydła 1. Frontu Białoruskiego wyzwoliły Warszawę, dotarły nad rzekę Bzurę i nacierały w kierunku Poznania. Jednak pozostałości czterech niemieckich dywizji piechoty z rozbitego zgrupowania warszawskiego wycofały się za Wisłę i wzmocniły siły 2. Armii, co skomplikowało sytuację taktyczną na lewym skrzydle 2. Frontu Białoruskiego.

Natarcie zgrupowań szturmowych 2. i 3. Frontu Białoruskiego na kierunku Königsberga i Marienburga (Malbork), które rozpoczęło się po przerwaniu linii obrony 3. Armii Pancernej i 2. Armii Polowej zagroziło flankom i tyłom 4. Armii *Wehrmachtu* broniącej tzw. Występu Augustowskiego. Dowódca Grupy Armii „Środek” obawiał się okrążenia swoich wojsk i wielokrotnie zwracał się do dowództwa z propozycją odwrotu, lecz nie otrzymał zgody na to, tylko zapewnienie, że zostanie wzmocniony. Od 19 stycznia 2. Front Białoruski rozpoczął pościg za przeciwnikiem, podczas którego decydującą rolę odgrywały jednostki ruchome. W strefie 48. Armii dowódca frontu wprowadził do akcji 3. Korpus Kawalerii Gwardii, który przeciął południową granicę Prus Wschodnich i skierował się na Allenstein (Olsztyn). Natarcie rozwijała też 5. Armia Pancerna Gwardii. Wspólnie z awangardowymi jednostkami 48. Armii z marszu zajęła Mławę, która była ważnym punktem niemieckiej obrony i w rejonie Neidenburga (Nidzica) wkroczyła na teren Prus Wschodnich. Pomimo zagrożenia możliwością okrążenia, niemiecka 4. Armia broniła się na wspomnianym występie w rejonie Augustowa. Uwzględniając powyższe dowódca 2. Frontu Białoruskiego postanowił skierować główną siłę uderzenia na północ w kierunku Elbląga, aby jak najszybciej dotrzeć do Zalewu Wiślanego i odciąć zgrupowanie w Prusach Wschodnich, zaś częścią sił na szerokim froncie wyjść na linię Wisły.

Realizując wytyczne dowództwa, wojska sowieckie dążyły do Zalewu Wiślanego. Po zajęciu w dniu 20 stycznia Neidenburga (Nidzica) – ważnego węzła drogowego i kolejowego, czołgiści sowieccy zaatakowali w kierunku na Ostenrode (Ostróda) i Elbing (Elbląg). Tempo natarcia armii ogólnowojskowych znacznie wzrosło. Jednostki lewego

skrzydła 20 stycznia przesunęły się o ponad 40 km zajmując miasto Sierpc, Bielsk i Wyszogród.

21 stycznia wojska 2. Frontu Białoruskiego zajęły Tannenberg (Stębark), po czym tego samego dnia Kwatera Główna zarządziła, aby wojska 2. Frontu Białoruskiego przeszły do natarcia na Marienburg, tak aby nie później jak do 2–4 lutego zająć rubież Elbing–Marienburg–Toruń (Thorn) i dojść do Wisły w jej dolnym biegu, tym sposobem odcinając Niemcom wszystkie drogi odwrotu na Pomorze. Po dojściu do Wisły planowano zająć przyczółki na jej lewym brzegu na północ od Torunia. Wojska prawego skrzydła frontu miały rozkaz zająć rubież Johannsburg (Pisz), Allenstein (Olsztyn) i Elbing (Elbląg). Następnie przewidywano przerzucenie dużych sił na lewy brzeg Wisły i rozpoczęcie działań w strefie pomiędzy Gdańskiem a Szczecinem (Stettin). Sytuacja armii „Środek” systematycznie pogarszała się, co groziło okrążeniem wojsk w rejonie Augustowa.

W tej sytuacji dowództwo niemieckie podjęło decyzję o dyslokacji 4. Armii z Augustowa do Giżyckiego Rejonu Umocnionego (Lötzen), położonego na rubieży jezior mazurskich. Dowódcą 4. Armii Polowej był generał piechoty Hoßbach. W nocy 22 stycznia rozpoczął operację wycofywania jednostek armii na całej linii frontu, mając nadzieję na to, że manewr ten uda się wykonać skrycie i szybko. W odróżnieniu od 2. Armii *Wehrmachtu*, której odwrót pod uderzeniami wojsk 2. Frontu Ukraińskiego, był po prostu ucieczką, 4. Armia wycofywała się w sposób zorganizowany prowadząc zażarte walki, osłaniana przez ariergardę (straż tylną). Jednak pod naciskiem wojsk sowieckich i w obliczu zagrożenia okrążeniem Niemcy zostali zmuszeni do przyspieszenia odwrotu.

Zniszczone działo szturmowe StuG 40 Ausf. G z nieustalonej jednostki, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. *A destroyed StuG 40 Ausf. G assault gun from unidentified unit, East Prussia, February 1945. [ASKM]*

Porzucony czołg PzKpfw 38(t) Ausf. E/F z nieustalonej jednostki w Tolkmicku, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. *An abandoned PzKpfw 38(t) Ausf. E/F tank from unidentified unit in Tolkmicko (now Tolkmicko in Poland), East Prussia, February 1945. [ASKM]*

Hoßbach postanowił nie bronić rubieży z twierdzą Lötzen i systemem jezior mazurskich, a z częścią 4. Armii przebił się dalej w celu połączenia z 2. Armią w południowej części rejonu umocnionego wokół Heilsbergu (Lidzbarka Warmińskiego). O podjętej decyzji nie powiadomił dowódcy Grupy Armii „Środek” ani OKW. Jednostki 4. Armii przeszły przez umocnienia wokół Lötzen i 24 stycznia zajęły stałe pozycje umocnione w rejonie Heilsbergu (Lidzbarka Warmińskiego). W tym samym dniu *Gauleiter der NSDAP* Erich Koch powiadomił dowództwo o wycofaniu się z twierdzy Lötzen i linii Wielkich Jezior Mazurskich.

Wiadomość wywołała efekt rozrywającej się bomby. 26 stycznia gen. Reinhardt, który wziął na siebie odpowiedzialność za pozostawienie rejonu Lötzen, został zdjęty z dowództwa Grupy Armii „Środek”. 29 stycznia podobny los spotkał generała Hoßbacha, który został zdjęty ze stanowiska dowódcy 4. Armii *Wehrmachtu*. Wyznaczeni na ich miejsce generał Lothar Rendulic i generał Müller nie potrafili poprawnie rozpoznać położenia na froncie. 26 stycznia Grupa Armii „Środek” została przemianowana w Grupę Armii „Północ”, a Grupa Armii „Północ” w Grupę Armii „Kurlandia”. Wojska skoncentrowane na Pomorzu zostały połączone w Grupę Armii „Wisła”, w których skład weszła 2. Armia. Wycofywanie się Grupy Armii „Środek” trwało nadal, pomimo że organizowała obronę w oparciu o każdą rubież, mając nadzieję powstrzymania natarcia, zmęczenia i wykrwawienia przeciwnika zażartą obroną.

Jednostki 5. Armii Gwardii stale zbliżały się do Zalewu Wiślanego, mając za cel, aby w jak najkrótszym czasie odciąć zgrupowanie wojsk w Prusach Wschodnich. Natarcie było kontynuowane również nocą. 24 stycznia 10. Korpus Pancerny po krótkiej walce zajął Mülhausen (Milejewo). W tym samym cza-

sie awangardowy oddział 31. Brygady Pancerniej 29. Korpusu Pancernego, dowodzony przez kapitana G. L. Djaczenkę, pod osłoną nocy, dzięki krótkotrwałemu zamieszaniu, które powstało wśród wojsk garnizonu w Elbingu, wieczorem 23 stycznia przejechał przez miasto i w następnym dniu dotarł do Zalewu Wiślanego. Zaraz po tym wydarzeniu Niemcy zorganizowali obronę i przez dwa tygodnie bronili miasta. Przesuwając się wzdłuż wybrzeża wojska pancerne, współpracując z jednostkami 48. Armii w dniu 26 stycznia zajęły Tolkmicko. Sukces ten zakończył operację odcięcia całego zgrupowania wschodnio-pruskiego od wojsk *Wehrmachtu* na Pomorzu.

W Prusach Wschodnich została odcięta 3. Armia Pancerna, 4. Armia Polowa, część dywizji 2. Armii, zaś pozostałe 14 dywizji piechoty i dywizja pancerna, 2 brygady i grupa wchodząca w skład 2. Armii Polowej poniosły duże straty i zostały odrzucone za Wisłę.

Do tego czasu armie prawego skrzydła 2. Frontu Białoruskiego, postępując za wycofującym się przeciwnikiem, przesunęły się do 100 km i pokonały jeziora na Mazurach, natomiast armie lewego skrzydła doszły do Wisły na odcinku Marienburg (Malbork)–Toruń (Thorn).

70. Armia sforsowała Wisłę, a część jej sił zablokowała twierdzę Toruń. Od 14 do 26 stycznia wojska frontu przesunęły się o 200–220 km. Rozgromiły do 15 dywizji przeciwnika, pokonały obronę południowej części Lidzbarskiego Rejonu Umocnionego, zdobyły umocnienia w Mławie i Allenstein (Olsztyn), zajęły część Prus Wschodnich o powierzchni około 14 000 km² i wyzwoliły tereny północnej Polski o powierzchni około 20 000 km².

Wojska 2. Frontu Białoruskiego, które doszły do Zalewu Wiślanego, zostały wkrótce zaatakowane przez wojska niemieckie. Niemieckie dowództwo miało nadzieję, że

Zniszczony czołg PzKpfw V „Panther“ Ausf. G z Dywizji Pancerniej „Großdeutschland“, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. *A destroyed PzKpfw V „Panther“ Ausf. G tank from the Armored Division „Großdeutschland“, East Prussia, February 1945. [ASKM]*

pomyślna realizacja tego uderzenia pozwoli im odtworzyć lądowe połączenie z Pomorzem i bezpośrednią łączność z głównymi siłami *Wehrmachtu*. W tym celu w południowej części Lidzbarskiego Rejonu Umocnionego zostały skoncentrowane cztery dywizje piechoty, dywizje „*Großdeutschland*“ i „*Hermann Göring 2*“, 24. Dywizja Pancerna, a także 277. Brygada Dział Szturmowych i prawdopodobnie 209. Brygada Dział Szturmowych. W nocy z 26 na 27 stycznia wojska 4. Armii nieoczekiwanie przeszły do natarcia w kierunku na Elbing (Elbląg). Na wąskim odcinku Niemcom udało się przerwać obronę 48. Armii i otoczyć 17. Dywizję Strzelecką na zachód od Wordmittu (Orneta). Walki trwały nieprzerwanie dwa dni. Niemcy zajęli Mühlberg (Młynary) i kontynuowali ataki na zachód od miasta.

W odróżnieniu od pozostałych dywizji pancernych *Wehrmachtu*, uczestniczących w natarciu na tym odcinku, 24. Dywizja Pancerna w styczniu 1945 roku miała w uzbrojeniu nie mniej niż 50 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)** i **Panzer IV/70(A)**, które zostały przekazane do III. Batalionu 24. Pułku Pancernego (39 dział samobieżnych **Panzer IV/70(A)**). Ponadto w dywizjonie przeciwpancernym 24. Dywizji Pancerniej znajdowało się 19 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)**, które były wykazywane w zestawieniach od grudnia 1944 roku do stycznia 1945 roku.

Uwzględniając złożoną sytuację na froncie dowódca 2. Frontu Białoruskiego wzmocnił 48. Armię korpusem pancernym gwardii i pięcioma brygadami artylerii przeciwpancernej. Frontem na wschód została rozwinięta 5. Armia Pancerna Gwardii, 8. Korpus Zmechanizowany, natomiast 3. Korpus Kawalerii Gwardii wykonał swoimi głównymi siłami uderzenie ze skrzydeł. Z rezerw frontu w skład 48. Armii został przekazany korpus strzelecki z 49. Armii. Szybkim prze-

grupowaniem sił i środków na zagrożonym odcinku Sowietom udało się zatrzymać nacierającego przeciwnika, a następnie wykonać silne kontruderzenie. 30 stycznia wojska niemieckie podjęły ostatnią próbę przedarcia się, lecz już nie odniosły sukcesu.

Wojska sowieckie wydzielone do odparcia niemieckiego kontrnatarcia utworzyły stałą linię frontu, a następnie przystąpiły do natarcia i odblokowały bohatersko walczącą w okrążeniu 17. Dywizję Strzelecką i odrzuciły jednostki niemieckie na pozycje wyjściowe. W okresie walki z kontratakującymi siłami wroga 50., 49. i 3. Armia 2. Frontu Białoruskiego kontynuowały natarcie wspólnie z wojskami 3. Frontu Białoruskiego, okrążając zgrupowanie lidzbarskie. Jego sytuacja znacznie się skomplikowała, w momencie gdy jednostka 31. Armii po szturmie zajęła Heilsberg (Lidzbark Warmiński). Silne uderzenie na rubież obronne Lidzbarskiego Rejonu Umocnionego także zakończyły się powodzeniem. Poszerzenie włamania pozwoliło dowódcy 2. Frontu Białoruskiego wycofać do swoich odwodów, najpierw dwie dywizje 50. Armii, a od 31 stycznia całą 49. Armię.

Pod koniec miesiąca 2. Armia Uderzeniowa 65. i 70. Armia wyszły na linię Nogatu i Wisły od strony Zalewu Wiślanego aż do Bydgoszczy. 2. Armia Uderzeniowa zluźowała pod Elbingiem (Elbląg) jednostki 5. Armii Pancerniej Gwardii, biorąc na siebie blokadę tego miasta-twierdzy. 65. Armia podeszła do Wisły i sforsowała ją zajmując przyczółek w Świeciu. 70. Armia rozszerzyła swój przyczółek na Wiśle w rejonie Bydgoszczy. Wkrótce doszło do zażartych, ciężkich walk podczas likwidacji garnizonów w miastach-twierdzach w Toruniu (Thorn) i Elbingu (Elbląg).

Jak wspominaliśmy, 70. Armia pozostawiła do blokady Torunia tylko małą część swoich sił i środków (osłabioną

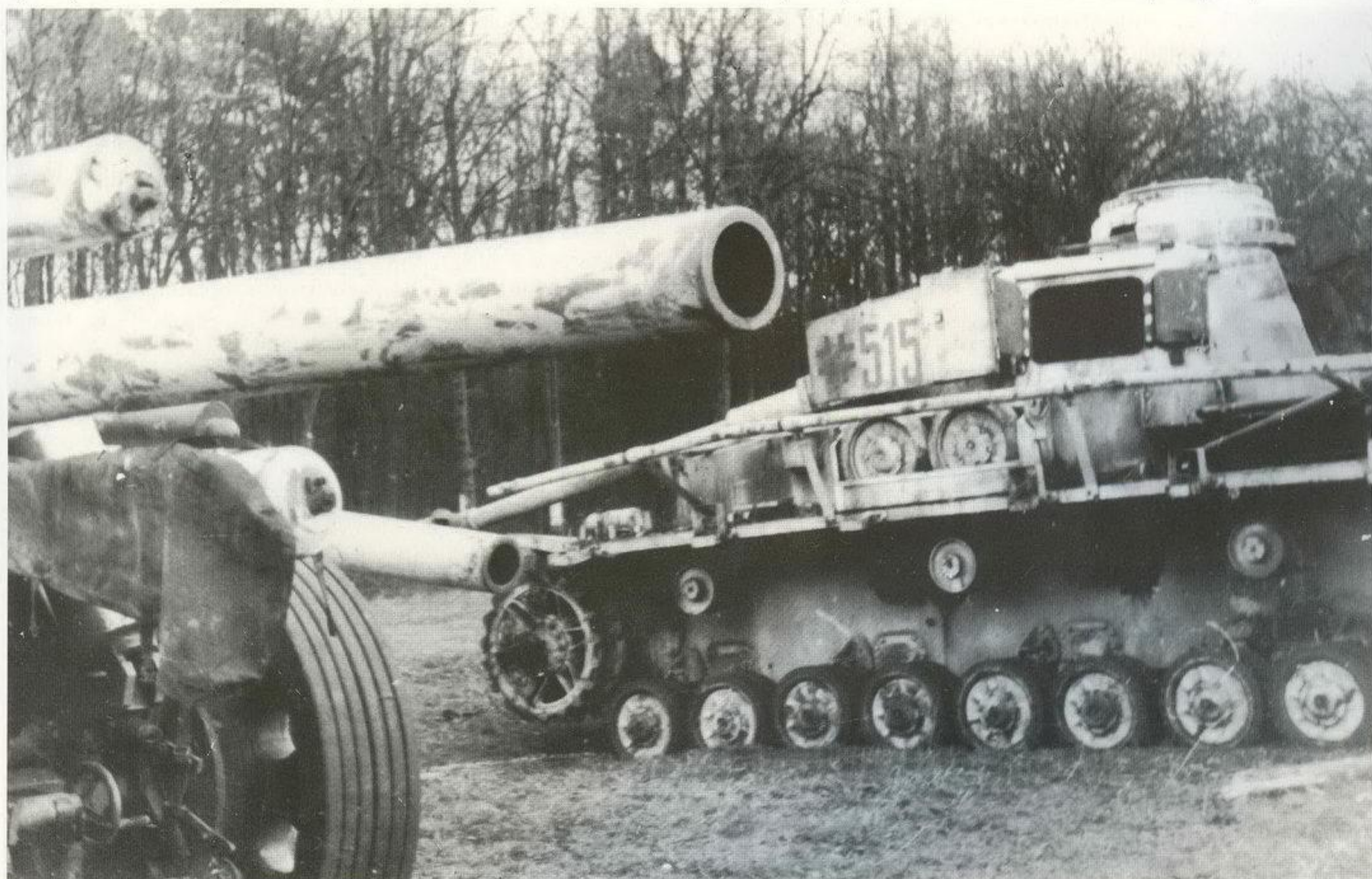
dywizję strzelecką i pułk). Taka decyzja wynikała z błędnej oceny ilości wojsk niemieckich zablokowanych w garnizonie. Dowództwo 70. Armii liczyło, że w garnizonie jest około 3000–4 000 żołnierzy, podczas gdy faktycznie było tam około 30 000 żołnierzy. W nocy 31 stycznia 1945 roku wojska garnizonu niemieckiego gwałtownym uderzeniem wykonanym na wąskim odcinku sektora północno-zachodniego przerwały słaby front okrążenia. W celu likwidacji przerywających okrążenie sił przeciwnika dowódca 70. Armii musiał zgromadzić aż sześć dywizji strzeleckich, w tym m.in. przybyłe z odwodu frontu oraz część sił 1. Korpusu Pancernego Gwardii.

Natomiast na południowy-wschód od Chełmna zostało rozdzielone zgrupowanie z garnizonu w Toruniu, a 8 lutego rozbite. Wzięto do niewoli 12 000 żołnierzy i oficerów oraz zdobyto ponad 270 sprawnych dział. Tylko niewielkiej części (około 3 000 Niemców) udało się ująć na lewy brzeg Wisły. 10 lutego zdecydowane działania wojsk 2. Armii Uderzeniowej złamały opór garnizonu w Elbingu – jeszcze jednego dużego węzła komunikacyjnego na drodze do Zatoki Gdańskiej. W ten sposób wojska 2. Frontu Białoruskiego całkowicie zakończyły odcinanie wschodnio-pruskiego zgrupowania wojsk niemieckich i utworzyły mocny front okrążenia.

Na początku lutego zgrupowanie szturmowe 1. Frontu Białoruskiego wyszło na linię Odry i zdobyło przyczółki na jej lewym brzegu. Pomiędzy nimi a armiami lewego skrzydła 2. Frontu Białoruskiego, znajdującego się na linii rzeki Wisły, powstała luka o szerokości do 200 km. W związku z możliwością uderzenia Niemców ze skrzydła z północy dowództwo 1. Frontu Białoruskiego zostało zmuszone rozwinąć część swoich sił przeciwko Grupie Armii „Wisła”, znajdującej się na prawym skrzydle. Uwzględniając powstałą sytuację STAWKA, zgodnie z poprzednim planem natarcia z

zachodu od Wisły na Pomorze Wschodnie, do którego wykonania przeznaczyła główne siły 2. Frontu Białoruskiego, dyrektywą z 8 lutego rozkazała, aby front środkiem i lewym skrzydłem przeszedł do natarcia na zachód od Wisły, a następnie kontynuował natarcie w kierunku na Szczecin. Po drodze siły frontu miały zająć rejon Gdańska i Gdyni, oczyszczając z sił niemieckich wybrzeże Morza Bałtyckiego aż do Zatoki Pomorskiej. Dyrektywą STAWKI, ogłoszoną w następnym dniu, wojska 50., 3. i 48. Armii Ogólnowojskowych i 5. Armii Pancerniej Gwardii zostały przekazane 3. Frontowi Białoruskiemu. Oznaczało to, że 2. Front Białoruski został całkowicie zwolniony z uczestnictwa w operacji w Prusach Wschodnich, a jego dowództwo mogło skoncentrować całą swoją uwagę na działaniach na Pomorzu Wschodnim.

W rejonie Kłajpedy (Memel), gdzie zostały odcięte znaczne siły wschodnio-pruskiego zgrupowania wojsk niemieckich, bronił się XXVIII. Korpus Armijny *Wehrmachtu*. Według danych wywiadu sowieckiego z 31 grudnia 1944 roku w rejonie obrony XXVIII. Korpusu znajdowało się około 30 niemieckich czołgów i dział szturmowych przydzielonych do różnych pododdziałów Dywizji Pancerniej „*Großdeutschland*”. Znajdował się tam też 502. Batalion Czołgów Ciężkich, uzbrojony w ciężkie czołgi **PzKpfw VI „Tiger”** w składzie dwóch kompanii, 3. kompania tego batalionu pozostała w Kurlandii. W uzbrojeniu 816. Dywizjonu Dział Szturmowych i baterii przeciwpancernych w dywizjach piechoty dodatkowo znajdowały się 33 działa szturmowe. Działania bojowe w tym rejonie rozpoczęły się w ostatnich dniach stycznia 1945 roku, kiedy dowództwo *Wehrmachtu* postanowiło wzmocnić swoje zgrupowanie na przedmieściach Königsberga kosztem dywizji broniących przyczółka w rejonie Kłajpedy. Po tym, jak oddziały rozpoznawcze zaobserwowały wycofywanie się

Czołg PzKpfw IV Ausf. J z nr „515” 31. Pułku Pancernego 5. Dywizji Pancerniej, Prusy Wschodnie, marzec 1945 rok. A PzKpfw IV Ausf. J tank coded “515” from the 31st Panzer Regiment 5th Panzer Division, East Prussia, March 1945. [ASKM]

Zniszczone działo samobieżne „Jagdpanther“ z nieustalonej jednostki okolicy Königsberga, Prusy Wschodnie, kwiecień 1945 roku.
A destroyed „Jagdpanther“ SP AT gun from unidentified unit, Königsberg area, East Prussia in April 1945. [RGAKFD]

Niemców, 27 stycznia zaatakowała sowiecka 4. Armia Uderzeniowa ze składu 1. Frontu Nadbałtyckiego. 28 stycznia miasto zostało zdobyte przez wojska sowieckie. Resztki garnizonu kłajpedzkiego przeszły po Mierzei Kurońskiej na półwysep Sambia, gdzie 29 stycznia weszły w skład garnizonu broniącego Königsbergu.

Według danych niemieckich, w grudniu 1944 roku, w rejonie Kłajpedy, stacjonowała 278. Brygada Dział Szturmowych dowodzona przez majora Karl-Heinza Schussera. Jednostka brała udział w obronie tego rejonu w pierwszej dekadzie stycznia 1945 roku poczym została ewakuowana na teren Prus Wschodnich do 12 stycznia 1945 roku.

W okresie walk o Kłajpedę czołgi i działa szturmowe były wykorzystywane przez dowództwo niemieckie do osłony wycofywania się własnych wojsk. Kontrataki były organizowane przez piechotę zmotoryzowaną, wspieraną 2–7 czołgami lub działami samobieżnymi. W walkach o Kłajpedę stosowano niewiele wozów bojowych, bowiem według zeznań jeńców, większość czołgów i dział samobieżnych Niemcy wycofali w rejon Königsberga.

10 lutego Grupa Armii „Północ” składała się z Grupy Operacyjnej „Samland” („Sambia”) rozmieszczonej na półwyspie Sambia i w rejonie Królewca i 4. Armii rozmieszczonej w rejonie Heilsbergu (Lidzbarka Warmińskiego). Rejon działań bojowych wokół Königsbergu liczył około 180 km linii frontu i miał około 50 km głębokości.

Grupa Operacyjna „Samland”, składała się z 9 dywizji i miała w swoim składzie 5. Dywizję Pancerną oraz 232. i prawdopodobnie 277. Brygadę Dział Szturmowych. 5. Dywizję Pancerną wspierał 505. Batalion Czołgów Ciężkich wyposażony w czołgi PzKpfw VI „König Tiger”.

4. Armia Polowa, według danych sowieckich, liczyła 22 dywizje, 2 samodzielne grupy i brygadę, w tym Dywizję Pancerną „Großdeutschland”, dywizję Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2”, 24. Dywizję Pancerną i 18. Dywizję Grenadierów Pancernych. W rejonie działania armii znajdowały się też 185., 249. i 279. Brygady Dział Szturmowych.

Przed rozpoczęciem nowego natarcia, zgodnie z decyzją STAWKI, od 6 lutego 1945 roku miało zostać dokonane duże przegrupowanie sił na prawym skrzydle frontu. Dla ułatwienia dowodzenia wojska 1. (oprócz 3. Armii Lotniczej) i 2. Frontu Nadbałtyckiego blokujące Grupę Armii „Kurlandia” na lądzie połączyły się w jeden – 2. Front Nadbałtycki. Zadanie zdobycia Królewca i półwyspu Sambia otrzymał 1. Front Nadbałtycki, który wzmocniono 11. Armią Gwardii, 39., 43. Armiami oraz 1. Korpusem Pancernym ze składu 3. Frontu Białoruskiego.

W składzie 3. Frontu Białoruskiego pozostały: 5., 28., 31. i 2. Armie Gwardii 1. Armia Lotnicza, 2. Korpus Pancerny Gwardii oraz przejęte z 2. Frontu Białoruskiego 50., 3. i 48. Armie i 5. Armia Pancerna Gwardii.

Natarcie rozpoczęte 10 lutego pomimo intensywnego wsparcia ogniowego, rozwijało się wolno. Największy sukces odniosła 28. Armia, która wykonała manewr obejścia z północy i południa, i przy współdziałaniu z 2. Armią Gwardii zdobyła Preußisch Eylau (Iława Pruska). Niemcy przegrupowali siły i środki, stworzyli odwody piechoty, czołgów i artylerii. Wykorzystując rozwinięty system umocnień stałych i polowych mogli skrycie dokonywać przegrupowań i likwidacji wyłomów powstałych w obronie. Wojska sowieckie posuwały się w tempie 1–2 km dziennie. Po pokonaniu jednej rubieży obronnej nacierające wojska musiały pokonywać kolejną i ponownie przegrupowywać się w celu dokonania przełamania linii fron-

tu. Szczególnie silny opór Niemcy okazali w rejonie miasta Melzak, dużego węzła drogowego i umocnionego punktu na drodze do Zalewu Wiślanego, gdzie nacierała osłabiona w poprzednich walkach 3. Armia. Żaźarte walki trwały trzy dni. 17 lutego wojska sowieckie zdobyły Melzak. W trudnych warunkach pogodowych, uniemożliwiających użycie własnego lotnictwa, sowieckie dywizje odpierały jedno niemieckie kontrnatarcie po drugim.

Ze względu na rosnący opór wroga i wiosenne roztopy natarcie 3. Frontu Białoruskiego zostało czasowo wstrzymane. W ciągu 12 dni (od 10 do 21 lutego 1945 roku) wojska sowieckie przesunęły się od 15 do 30 km. Niemcy ponieśli duże straty i okazało się, że zostali okrążeni w wąskiej strefie brzegowej (50 km linii frontu o głębokości od 5 do 25 km). Jednak mimo trudnego położenia Niemcy w pierwszej połowie lutego siłami: 24. Dywizji Pancernej (20 czołgów i dział samobieżnych), brygady dział szturmowych, Dywizji Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2” (40 dział samobieżnych) i Dywizji Pancernej „Großdeutschland” (do 70 pojazdów pancernych) podejmowali kontrnatarcia w rejonie Bombitten, Cynty oraz Konradwalde. Tutaj walczyła 277. Brygada Dział Szturmowych (około 20 dział samobieżnych), która wspierała 547. Dywizję Grenadierów Ludowych.

W tym samym czasie, gdy 3. Front Białoruski likwidował lidzbarskie zgrupowanie wroga, wojska 1. Frontu Nadbałtyckiego prowadziły zażarte walki na półwyspie Sambia i na dościach do Königsberga. Aby nie dzielić sił, Kwatera Główna 17 lutego rozkazała dowódcy frontu, aby w pierwszej kolejności oczyścić z sił przeciwnika półwysep Sambia, pozostawiając w rejonie Königsberga siły niezbędne do jego szczelnej blokady. Operację planowano rozpocząć 20 lutego. Jednak niemieckie

dowództwo uprzedziło natarcie wojsk sowieckich, wzmacniając zgrupowanie na półwyspie Sambia w wyniku przerzucenia jednostek z Kurlandii. Po czym dokonało przegrupowania i przeszło do kontrnatarcia.

19 lutego, dzień przed planowanym sowieckim natarciem, Niemcy nieoczekiwanie wykonali dwa równoległe natarcia z zachodu na Królewiec i ze wschodu z miasta. W wyniku zażartych trzydniowych walk, Niemcy wyparli Sowietów z wybrzeża Zalewu Wiślanego w ten sposób utworzyli wąski korytarz otwierający drogę wzdłuż Zalewu.

Przed dowództwem sowieckim stało zadanie połączenia wszystkich sił w celu zlikwidowania niemieckiego zgrupowania. W celu uzgodnienia wysiłku wszystkich wojsk działających w Prusach Wschodnich i powołania jednolitego dowództwa, STAWKA 25 lutego zlikwidowała 1. Front Nadbałtycki. Na jego bazie stworzono Sambijską Grupę Wojsk, która została włączona do 3. Frontu Białoruskiego. Jej dowódca został równocześnie zastępcą dowódcy 3. Frontu Białoruskiego.

Od końca lutego do połowy marca w sztabach i wojskach frontu prowadzono szczegółowe przygotowania do nowego natarcia. Równocześnie niemiecka Grupa Armii „Północ” szykowała się do odparcia spodziewanych natarć wojsk sowieckich. 13 marca w jej składzie znajdowało się około 30 dywizji, z czego 11 broniło się na półwyspie Sambia i w Königsbergu, a pozostałe na południu i na południowym-zachodzie od Königsberga. 24. Dywizja Pancerna znajdowała się w rejonie Cynty. Miała wówczas w 24. Pułku Pancernym około 20 czołgów i dział samobieżnych. W dniu 15 marca 1945 roku w składzie dywizji znajdowały się 3 działa samobieżne **StuG 40** (wszystkie sprawne), 3 czołgi **PzKpfw IV** (z tego

Porzucone działo samobieżne „Wespe” z Dywizji Pancerniej „Großdeutschland”, Prusy Wschodnie, wiosna 1945 roku. *An abandoned “Wespe” SP gun from the Armored Division “Großdeutschland”, East Prussia, Spring 1945. [RGAKFD]*

2 sprawne) i 11 dział samobieżnych **Panzer IV/70** (z tego 5 sprawnych).

5. Dywizja Pancerna 15 marca 1945 roku była uzbrojona w 5 dział samobieżnych **StuG 40** (3 sprawne), 17 czołgów **PzKpfw IV** (13 sprawnych) oraz 17 dział samobieżnych **Panzer IV/70** (11 sprawnych).

Po walkach w lutym, podczas których Dywizja Grenadierów Pancernych „*Hermann Göring 2*” i 18. Dywizja Grenadierów Pancernych poniosły duże straty, zostały ewakuowane morzem do Niemiec w celu przeformowania.

W składzie połączonego zgrupowania wojsk niemieckich, oprócz 5. i 24. Dywizji Pancernej, resztek 185., 232., 249., 277. i 279. Brygad Dział Szturmowych i artylerii szturmowej pozostawały także resztki dywizji „*Großdeutschland*” oraz bataliony czołgów ciężkich: 505. i 511 (poprzednio 502. batalion). Uwzględniając rozkład sił sowieckie dowództwo postanowiło zlikwidować niemieckie zgrupowanie przyciśnięte do brzegu Zalewu Wiślanego i czasowo wstrzymać natarcie na półwyspie Sambia.

Planowano rozdzielić zgrupowanie lidzbarskie na części podwójnym koncentrycznym uderzeniem ze wschodu oraz południowo-wschodu, w kierunku na Heiligenbeil (Święta Siekierka), izolować je, a następnie zlikwidować. Operację miały wykonać: 11. Armia Gwardii, 5., 28., 2. Armia Gwardii, 31., 3. i 48. Armie. Tej ostatniej przekazano strefę działań 5. Armii Pancernej Gwardii, która zgodnie z decyzją Kwatery Głównej, została przeniesiona na kierunek gdański.

Natarcie na południowy-zachód od Königsberga rozpoczęło się 13 marca 1945 roku, po 40-minutowym przygotowaniu artyleryjskim. Nieprzejezdne drogi skrajnie uniemożliwiały działania bojowe jednostek pancernych i przemieszczanie się samochodów, ciągników a nawet pojazdów gąsienicowych.

Pomimo silnego oporu wroga wojska frontu przerwały niemiecką obronę na głównych kierunkach i systematycznie włamywały się w głąb obrony.

W ciągu 6 dni natarcia wojska 3. Frontu Białoruskiego przesunęły się o 15–20 km do przodu, zmniejszając obszar przyczółka do 30 km i od 7 do 10 km w jego głąb. Niemcy okopali się w wąskiej strefie brzegowej, ostrzeliwanej ogniem artyleryjskim na całej głębokości. Dowództwo niemieckie podjęło decyzję o ewakuacji morzem 4. Armii w rejon Pillau (Pilawa), lecz ataki sowieckie udaremniły te zamiary.

Drakońskie kary i drastyczne traktowanie żołnierzy mające zapewnić utrzymanie przyczółka nie skutkowały. Oficerowie i żołnierze *Wehrmachtu* 26 marca rozpoczęli składanie broni. Resztki zgrupowania, otoczone przez sowiecką 5. Armię na półwyspie Balga, zostały ostatecznie zlikwidowane 29 marca. Tylko małym oddziałom udało się przedostać przy pomocy prowizorycznych środków przeprawowych na Mierzę Wiślaną, skąd zostały ewakuowane w celu wzmocnienia zgrupowania „*Sambia*”.

Całe południowe wybrzeże Zalewu Wiślanego zostało opanowane przez wojska 3. Frontu Białoruskiego. Po zlikwidowaniu wojsk niemieckich na południowy-zachód od Königsberga sytuacja Armii Czerwonej, na prawym skrzydle frontu, znacznie się poprawiła. W związku z tym STAWKA przeprowadziła reorganizację sił. Od 1 kwietnia została rozformowana część wojsk (4. Armia Uderzeniowa, 22. Armia i 19. Korpus Pancerny), które zostały przesunięte do odwodów, a pozostałe związki przydzielono Frontowi Leningradzkiemu.

50. Armia, 2. Armia Gwardii i 5. Armia 3. Frontu Białoruskiego zostały przerzucone na półwysp Sambia w celu wzmocnienia planowanego szturm Königsberga, zaś 31., 28. i 3. Armia zostały przeniesione do odwodów STAWKI.

Zniszczony samochód ciężarowy Alfa Romeo 800 Tipo 430 z Dywizji Spadochronowych Grenadierów Pancernych „*Hermann Göring 2*”, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku. A destroyed Alfa Romeo 800 Tipo 430 truck from the Paratroops Armored Grenadier Division „*Hermann Göring 2*”, East Prussia, January 1945. [ASKM]

Zniszczony czołg PzKpfw V „Panther” Ausf. A z Dywizji Spadochronowych Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2”, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. A destroyed PzKpfw V “Panther” Ausf. A tank from the Paratroops Armored Grenadier Division “Hermann Göring 2”, East Prussia, February 1945. [ASKM]

3. Front Białoruski otrzymał wkrótce zadanie rozbicia zgrupowania Królewieckiego, zdobycia twierdzy Königsberg i oczyszczenia półwyspu Sambia z wojsk niemieckich, a także zdobycia twierdzy i bazy marynarki w Pillau (Pilawa). 6 kwietnia 1945 roku, po 12-godzinnej przygotowania artyleryjskim piechota i czołgi rozpoczęły szturm na umocnienia twierdzy. Niemcy zażarcie się bronili. Pod koniec dnia 50. i 11. Armia Gwardii przerwały linie zewnętrznych umocnień obrony Königsberga i weszły na jego przedmieścia. Natomiast siły 39. Armii przerwały zewnętrzny obwód obrony, dotarły do linii kolejowej do Pillau i przecięły ją na zachód od Königsberga.

Garnizonowi w Königsbergu groziło okrążenie. Aby temu zapobiec dowództwo niemieckie, wprowadziło do walki na zachód od twierdzy 5. Dywizję Pancerną, jednostki piechoty i przeciw-pancerne. 7 i 8 kwietnia 1945 roku wojska 3. Frontu Białoruskiego szturmowały umocnienia twierdzy. Przy wsparciu lotnictwa i artylerii złamały opór Niemców w północno-zachodniej i południowej części twierdzy. Lewoskrzydłowe jednostki 11. Armii Gwardii wyszły na linię rzeki Pregola, z marszu sforsowały ją i spotkały się z jednostkami 43. Armii atakującej z północy. Garnizon w Königsbergu został otoczony. Tylko tego jednego dnia wzięto do niewoli 15000 żołnierzy. 9 kwietnia wojska niemieckie w Königsbergu skapitulowały. Po utracie miasta dowództwo niemieckie starało się utrzymać w swoich rękach półwysep Sambijski. 13 kwietnia broniło się tam osiem dywizji piechoty i dywizja pancerna (prawdopodobnie resztki 5. Dywizji Pancernej 232. Brygady Dział Szturmowych i 505. Batalionu Czołgów Ciężkich) oraz kilka samodzielnych pułków i batalionów *Volksturmu*. Rano 13 kwietnia, po silnym przygotowaniu artyleryjskim, wojska 3. Frontu Białoruskiego, przy wsparciu lotnictwa, przeszły do

natarcia. Niemcy wykorzystując system umocnień polowych stawiali wyjątkowo silny opór. Liczne przeciwnatarcia piechoty niemieckiej były wspierane ogniem artylerii polowej, a także ogniem artylerii okrętowej. Wolno, lecz systematycznie wojska sowieckie przemieszczały się w kierunku zachodnim.

Głównej grupie szturmowej udało się wdrzeć na głębokość 3–5 km. Ciężkie walki toczyły się także następnego dnia. Szczególnie zażarty opór stawiali Niemcy na lewym skrzydle i w centrum frontu. Bojąc się rozdzielenia wojsk dowództwo niemieckie od 14 kwietnia rozpoczęło wycofywanie wojsk do Pillau. Wykorzystały to wojska sowieckie, atakując na całej linii frontu. Największy sukces odnotowała 2. Armia Gwardii. 15 kwietnia wyparła przeciwnika z północno-zachodniej części Sambii i atakując wzdłuż wschodniego wybrzeża Morza Bałtyckiego nacierała na południe. Pod koniec dnia pod naporem wojsk sowieckich załamała się pozycja obronna zabezpieczająca drogę na mierzeję do Pillau. 17 kwietnia w wyniku podwójnego uderzenia od północy i od południa jednostki 43. i 3. Armii zajęły miasto i port Fischhausen. Resztki zgrupowania około 15000–20000 żołnierzy wycofały się na północną część mierzei do Pillau, gdzie umocniły się na wcześniej przygotowanych pozycjach obronnych. 2. Armia Gwardii osłabiona w poprzednich walkach nie potrafiła z marszu przerwać tej obrony i zatrzymała natarcie.

W walkach na terenie Prus Wschodnich uczestniczyły 505., 511. Bataliony Czołgów Ciężkich. 505. *schwere Heeres Panzer Abteilung* w sierpniu 1944 roku został przebrojony w czołgi PzKpfw VI „König Tiger”, których otrzymał 45. Walczył na froncie od października 1944 roku. W dniu 16 listopada batalion miał 21 sprawnych czołgów. Dowódcą był major Senfft. Od stycznia do marca 1945 roku batalion walczył w Prusach

Wschodnich i wspierał działania 5. Dywizji Pancerniej *Wehrmachtu*. W marcu 1945 roku (15 marca 1945 roku) w 505. Batalionie Czołgów Ciężkich znajdowało się jeszcze 13 „*König Tigerów*” (z tego 12 sprawnych). Batalion został praktycznie całkowicie rozbity podczas szturmów Königsberga w 1945 roku. Ostatni czołg batalionu uczestniczył w obronie Pillau.

511. *schwere Heeres Panzer Abteilung* powstał 5 stycznia 1945 roku w wyniku zmiany numeracji dawnego 502. batalionu. W chwili przeformowania 502. w 511. Batalion znajdował się w rejonie Kłajpedy i liczył dwie kompanie.

Trzecia kompania na początku stycznia nie miała czołgów, ponieważ jeszcze 12 listopada 1944 roku wszystkie pozostałe sześć czołgów *PzKpfw VI „Tiger”* z tej kompanii zostały przekazane do 510. Batalionu Czołgów Ciężkich. W tym czasie do 502./511. Batalionu została przekazana część czołgów ze składu III. Batalionu Czołgów Ciężkich „*Großdeutschland*” Korpusu Pancernego „*Großdeutschland*”. W dniu 15 marca 1945 roku w składzie batalionu znajdowało się 20 czołgów *PzKpfw VI „Tiger”* (z tego 11 sprawnych).

Wracając do organizacjibatalionu ciężkich czołgów należy wspomnieć, że trzecie kompanie 510. i 511. batalionów Czołgów Ciężkich zostały ponownie sformowane i uкомплектовane na terenie Niemiec. W każdej z tych kompanii znajdowało się 8 czołgów *PzKpfw VI „König Tiger”*, 12 z nich zostało dostarczonych z zakładów *Henshel*, a pozostałe przybyły po naprawie. W walkach uczestniczyło tylko 13 czołgów z 16, ponieważ 3 zostały zniszczone przez lotnictwo alianckie. Obydwie kompanie zostały wysłane na front zachodni i uczestniczyły w walkach koło Kassel.

Po zajęciu przez Sowieców Pillau w rękach niemieckich pozostała już tylko Mierzeja Wiślana. Zadanie sforsowania cieśniny i likwidacji wojsk niemieckich na mierzei dowódca frontu zlecił 11. Armii Gwardii przy wsparciu sił floty. Nocą z

25 na 26 kwietnia awangardowe jednostki armii sowieckiej, pod osłoną artylerii i lotnictwa, sforsowały cieśninę i zajęły północny odcinek mierzei. Jednak pomimo silnego wsparcia lotnictwa i floty, natarcie w tym dniu nie zakończyło się sukcesem. Jednostki armii umocniły się na osiągniętej rubieży. W centrum i na południowej części Mierzei Wiślanej oraz przy ujściu Wisły resztki silnego zgrupowania wschodnio-pruskiego stawiały opór do 9 maja 1945 roku. Wtedy to ponad 22 000 żołnierzy i oficerów złożyło broń.

OBRONA POMORZA WSCHODNIEGO

Równolegle z walkami na terenie Prus Wschodnich trwała operacja likwidacji niemieckiego zgrupowania na Pomorzu. Operację prowadził 2. Front Białoruski przeciwko niemieckiej Grupie Armii „*Weichsel*”, składającej się głównie z jednostek 2. Armii Polowej. 2. Armia po dotarciu wojsk sowieckich w rejon Kolberga (Kołobrzeg), została odcięta od wojsk niemieckich znajdujących się na Pomorzu Zachodnim.

12 marca 1945 roku dowódcą wojsk *Wehrmachtu* w rejonie Gdańska i Königsbergu (Królewiec) w miejsce gen. Rendulica, został mianowany gen. płk. Weiß. W tym czasie 2. Armia Polowa *Wehrmachtu* została ponownie włączona w skład Grupy Armii „*Północ*”, która od 10 kwietnia została Samodzielną Armią „*Prusy Wschodnie*”. Pod taką nazwą prowadziła działania bojowe do początków maja 1945 roku, kiedy to jej resztki poddały się wojskom sowieckim na Półwyspie Helskim, na Mierzei Wiślanej i u ujścia Wisły (Stegna).

Wracając do początkowego stadium operacji wojsk 1. i 2. Frontu Białoruskiego, które walczyły na Pomorzu należy zaznaczyć, że wyzwolenie wschodniej części tego rejonu było zadaniem wyznaczonym przez Kwaterę Główną jednostkom 2. Frontu Białoruskiego.

Zniszczona samobieżna wyrzutnia rakietowa Panzerwerfer 42 z 11. Brygady Artylerii Rakierowej, półwysep Sambia, kwiecień 1945 roku. A destroyed Panzerwerfer 42 SP rocket launcher vehicle from the 11th Nebelwerfer Brigade, Samland Peninsula, East Prussia in April 1945. [ASKM]

Wyladunek z platformy kolejowej samochodu ciężarowego Opel Blitz. Pomorze Gdańskie, luty 1945 roku. *A SOpel Blitz truck moves off a flatcar on a railway station, East Pomerania in February, 1945. [MWP]*

W chwili rozpoczęcia operacji w skład 2. Frontu Białoruskiego wchodziło pięć armii ogólnowojskowych, armia lotnicza, trzy korpusy pancerne i po jednym korpusie zmechanizowanym i kawalerii. 2. Armia Uderzeniowa kończyła walki w Elbingu (Elbląg) i swoje główne siły przegrupowywała na lewy brzeg Wisły. Na przyczółku, na zachód od rzeki, frontem na północ walczyły 65., 49. i 70. Armie, współdziałające z 3. Korpusem Kawalerii Gwardii. 1. Korpus Pancerny Gwardii i 8. Korpus Zmechanizowany zostały operacyjnie podporządkowane 70. Armii, zaś 8. Korpus Pancerny Gwardii (odwód frontu) został rozmieszczony na południowy-wschód od Elbląga. 19. Armia, która została przydzielona z odwodów Kwatery Głównej została skoncentrowana w rejonie Torunia. 3. Korpus Pancerny Gwardii kończył w rejonie Mławy uzupełnianie sprzętu. Wojska frontu prawie przez miesiąc prowadziły zażarte walki na terenie Prus Wschodnich, były znacznie osłabione, zaś służby tyłowe spóźniały się z dostawami. Brakowało paliwa i amunicji. Przed rozpoczęciem operacji stany osobowe 26 dywizji strzeleckich z ogólnej liczby 45 nie przekraczały 35%, a pozostałych wynosił średnio 42% składu osobowego. W składzie frontu znajdowały się 263 sprawne czołgi.

Wojska niemieckie, odpierające ataki tych jednostek sowieckich, składały się z sił 2. Armii *Wehrmachtu*, która miała 12 dywizji piechoty i 2 dywizje pancerne (4. i 7.), 3 samodzielne brygady, 6 samodzielnych grup bojowych i 3 duże garnizony broniące twierdz.

Według danych niemieckich w Prusach Zachodnich (Pomorze Gdańskie) w pełnym składzie walczyły także: 190., 201., 209., 226., 259. i 276. Brygady Dział Szturmowych. Ewakuowana z Półwyspu Kurlandzkiego 4. Dywizja Pancerna w ciągu paru dni została przewieziona statkami do Gdyni.

22 stycznia z dywizji została utworzona grupa bojowa w składzie: sztab, 3. kompanii 12. Pułku Grenadierów Pancernych, dwa zbiorcze bataliony marszowe i 290. Dywizjonu Przeciwlotniczego. Prawdopodobnie w skład zgrupowania dodatkowo włączono ok. 110 transporterów opance-

Wyladunek z platformy kolejowej ciężkiego samochodu terenowego Steyr Typ 1500 A (Kfz 70). Pomorze Gdańskie, luty 1945 roku. *A Steyr Typ 1500A (Kfz 70) heavy car moves off a flatcar on a railway station, East Pomerania in February, 1945. [MWP]*

rzonych. W dniu 22 stycznia 1945 roku 4. Dywizja Pancerna na Pomorzu posiadała 3 czołgi dowodzenia, 29 czołgów **PzKpfw IV**, 14 dział samobieżnych **StuG IV** i 30 transporterów opancerzonych. 4. Dywizja Pancerna została prze-rzucona w rejon Gdańska i Gdyni 21–26 stycznia 1945 roku, zaś dowódca dywizji gen. Betzel próbował uzyskać zgodę od dowództwa *Wehrmachtu* na sprowadzenie z Kurlandii pozostających tam czołgów **PzKpfw V „Panther”** i **PzKpfw IV**. 24 stycznia 1945 roku w rejon Bydgoszczy zaczęły docierać pozostałe jednostki dywizji: II. batalion 33. Pułku Grenadierów Pancernych, 4. Pancerny Dywizjon Rozpoznawczy oraz 1. kompania 1. Batalionu z 12. Pułku Grenadierów Pancernych na transporterach opancerzonych **Sd Kfz 251**.

25 stycznia w skład grupy bojowej 4. Dywizji Pancernej został włączony 4. Pancerny Dywizjon Rozpoznawczy w składzie dwóch kompanii (w pierwszej kompanii 16 czołgów **PzKpfw II Ausf L „Luchs”**, zaś w drugiej 16 samochodów pancernych **Sd Kfz 234/1** i **Sd Kfz 234/4** oraz 79. Pancerny Batalion Saperów.

II. batalion 12. Pułku Grenadierów Pancernych z kilkoma czołgami **PzKpfw VI Ausf E „Tiger”** z 507. Batalionu Czołgów Ciężkich zajmował pozycje obronne wzdłuż Wisły w rejonie Grudziądz.

Od 26 stycznia 1945 roku 4. Dywizja Pancerna walczyła w składzie 2. Armii Polowej *Wehrmachtu* Grupy Armii „*Weichsel*” i została operacyjnie podporządkowana XXXXVI. Korpusowi Pancernemu. Ponieważ stan osobowy i uzbrojenie dywizji nie odpowiadało etatowi, dla wzmocnienia jednostki ze składu korpusu został przekazany 40. Dywizjon Przeciwpancerny w sile 9 dział samobieżnych i 12 holowanych armat przeciwpancernych *Pak 40* kalibru 75 mm. Do uzupełnienia stanów osobowych jednostek piechoty (12. i 33. Pułku Grenadierów Pancernych) wykorzystano miejscowych rezerwistów.

Dywizja broniła poszczególnych odcinków frontu grupami bojowymi. W rejonie Tucholi walczyły pododdziały z 40. Dywizjonu Przeciwpancernego, 12. Pułku Grenadierów

Samochód pancerny Sd Kfz 234/1 z 4. Dywizji Pancernej. Pojazd należał do ostatnich serii produkcyjnych w związku z czym posiadał tylko dwa, zamiast czterech, schowki narzędziowe z boku kadłuba. A Sd Kfz 234/1 heavy armoured car of the 4th Panzer Division. The vehicle belongs to the late production series, which can be recognized by two, instead of four, tool closets in each of the mudguards. [MWP]

Pancernych i 79. Pancernego Batalionu Saperów. W tym też rejonie koncentrowały się kolejne pododdziały dywizji pochodzące z 12. Pułku Grenadierów Pancernych, z 33. Pułku Grenadierów Pancernych i część czołgów **PzKpfw V „Panther”**, które dywizja otrzymała 26 i 27 stycznia w Sopocie (Zoppot). Pod koniec stycznia i na początku lutego 1945 roku 4. Dywizja Pancerna razem z 273. *Volksgrrenadiere Division* prowadziła intensywne walki z wojskami sowieckimi w rejonie Torunia, a następnie odeszła w kierunku Tucholi. W tym czasie 4. Dywizja Pancerna wspierana przez 227. Dywizję Piechoty broniła odcinka frontu, którego jednym bokiem był Toruński Rejon Umocniony (*Festung Thorn*), a drugim miejscowości przylegające do Tucholi. Pododdziały 4. Dywizji Pancernej, a zwłaszcza 12. Pułk Grenadierów Pancernych, były dobrze wyposażone w transportery opancerzone. W 12. Pułku Grenadierów Pancernych znajdowało się 6 transporterów **Sd Kfz 251/21** z działkami *MG 151/20* kalibru 20 mm. Również w każdym batalionie znajdowały się po 4 transportery opancerzone **Sd Kfz 251/22** wyposażone w działa *Pak 40* kalibru 75 mm. Dodatkowe wzmocnienie pułku stanowiły 2 czołgi ciężkie „**König Tiger**” z 1. kompanii 507. Batalionu Czołgów Ciężkich *Wehrmachtu*.

11 lutego 1945 roku ponownie rozgorzały ciężkie walki w rejonie Tucholi. W ich wyniku 14 lutego 1945 roku w składzie 4. Dywizji Pancernej pozostawało już tylko 19 czołgów **Pz Kpfw IV**. Pomimo braku sprzętu pancernego wojska niemieckie broniły się, wykorzystując do walki z sowieckimi czołgami armaty przeciwlotnicze kalibru 88 mm z 290. Zmotoryzowanego Dywizjonu Przeciwlotniczego. Jednak pod

naporem wojsk sowieckich 15 lutego 1945 roku główne siły dywizji zaczęły wycofywać się w kierunku Czerska.

18 lutego 1945 roku 4. Dywizja Pancerna została włączona do VII. Korpusu Pancernego 2. Armii *Wehrmachtu*. Dowódca dywizji gen. Betzel uzyskał wreszcie zgodę dowództwa niemieckiego na ściągnięcie z Kurlandii 27 czołgów **PzKpfw V „Panther”**. Otrzymał dodatkowo zapewnienie, że z Niemiec dotrze kolejną do Czerska 20 nowych „**Panther**”.

18 lutego 4. Dywizja Pancerna i 73. Dywizja Piechoty zajmowała pozycje obronne na rubieży Osieczna-Śliwice mając 7 sprawnych czołgów **PzKpfw IV** i samochody pancerne 4. Pancernego Dywizjonu Rozpoznawczego.

20 lutego w Gdańsku 3. kompania z 35. Pułku Pancernego zamiast czołgów otrzymała 6 dział samobieżnych. Prawdopodobnie w tym samym czasie otrzymała też 10–15 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, co znacznie wzmocniło wartość bojową jednostek dywizji. Natomiast działa szturmowe walczyły samodzielnie w składzie XXIII. Korpusu na przedpolach Gdańska. *Oberfeldwebel* Bix z tego pododdziału, według danych niemieckich, zniszczył 16 czołgów sowieckich, za co 22 marca otrzymał Krzyż Rycerski Krzyża Żelaznego. W ostatnich dniach lutego 1945 roku 4. Dywizja Pancerna wspierała obronę 73., 227. i 251. Dywizji Piechoty. 26 lutego 4. Dywizja Pancerna została ponownie włączona w skład XXXXVI. Korpusu. W ciągu miesiąca walk straciła: 304 zabitych, 1309 rannych i 388 zaginionych.

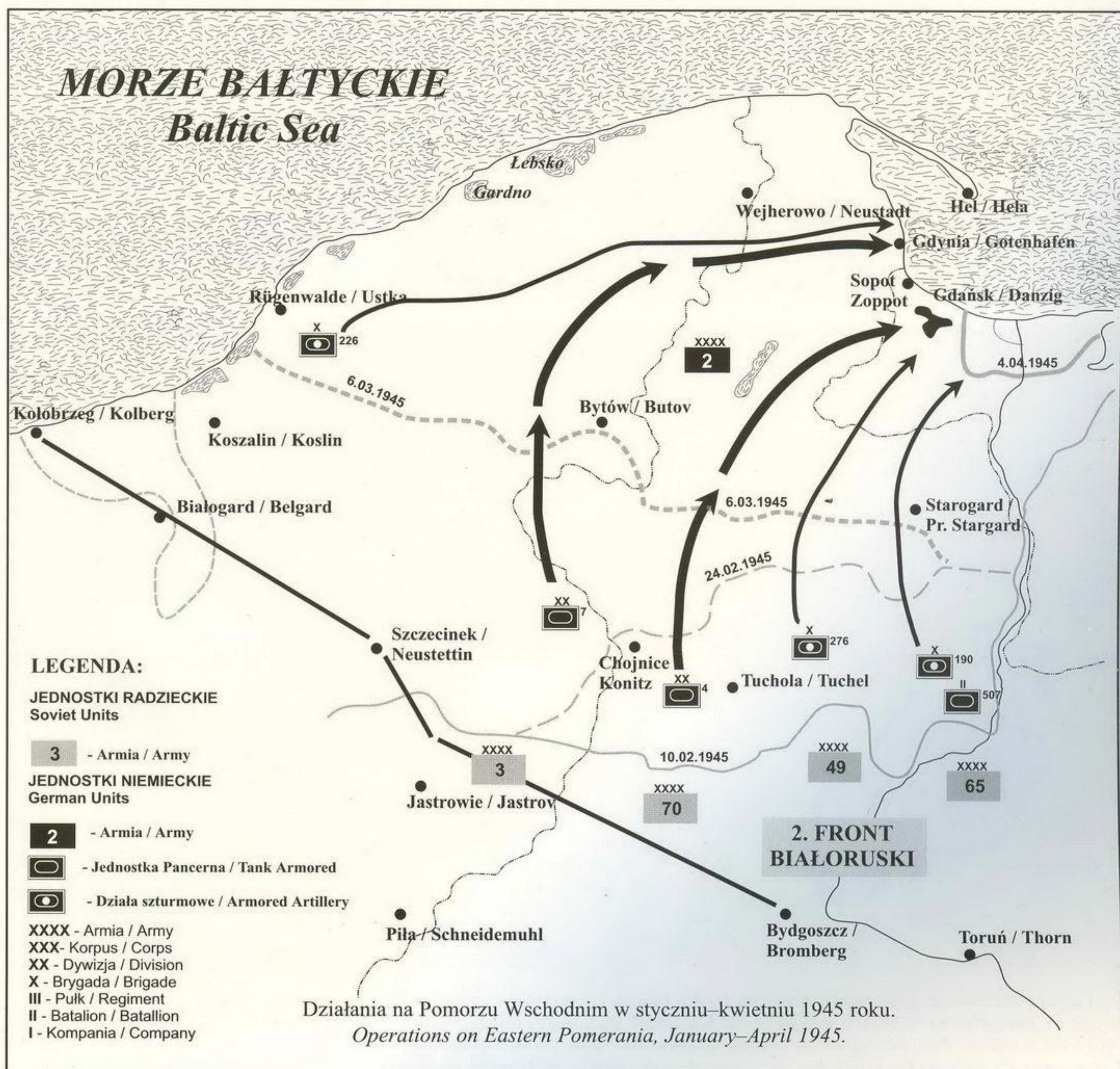
Sowiecka operacja na Pomorzu Wschodnim rozpoczęła się praktycznie bez przygotowania. Jednostki centrum i lewego skrzydła 2. Frontu Białoruskiego przeszły 10 lutego z rubieży

Grudziądz–Sępólno do natarcia. Rozpoczęły się zażarte walki. Słabość pierwszego uderzenia i silny opór Niemców spowodowały, że natarcie rozwijało się bardzo wolno. Dodatkową przeszkodą były wiosenne roztopy. W ciągu 10 dni wojska frontu, na niektórych odcinkach, przebyły tylko 6 km.

Aby uniknąć forsowania Wisły, na której w najbliższym czasie miały ruszyć lody, część sił sowieckich została przegrupowana na przyczółek na zachód od Grudziądza. W miarę posuwania się natarcia głównych sił 2. Frontu Białoruskiego rósł opór Niemców. Bez przerwy kontratakowali, wykorzystując też jednostki wycofywane z innych kierunków. W rejonie Chojnic pojawiła się np. 7. Dywizja Pancerna przerzucona z rejonu Elbinga (Elbląg). Niedługo po rozpoczęciu walk, 8 lutego 1945 roku. 7. Dywizja Pancerna otrzymała 17 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)**, wcześniej miała w uzbrojeniu działa samobieżne **Panzer IV/70(A)**. W tej sytuacji siły głównego zgrupowania frontu osiągnęły rubież Gniew–Chojnice–Pelplin, lecz nie miały już sił do dalszego natarcia i 19 lutego praktycznie utknęły w miejscu.

Wojska niemieckie broniły się na uprzednio przygotowanych pozycjach. Jeszcze przed wojną na Pomorzu były prowadzone prace nad budową pozycji obronnych. W latach trzydziestych wzdłuż granicy niemiecko-polskiej zbudowano linię umocnień stałych zwaną Wałem Pomorskim. W czasie wojny Wał Pomorski był modernizowany. Do obrony zostały także wykorzystane umocnienia w miastach. Dodatkowo na wybrzeżu Morza Bałtyckiego Niemcy stworzyli Nadmorski Rejon Umocniony, urzutowany na głębokość miejscami dochodzącą do 15 km, zaś Gdynia (Gotenhafen) i Gdańsk (Danzig) były starannie przygotowane do obrony i walk ulicznych. Dlatego przed wykonaniem decydującego uderzenia na Berlin należało w możliwie jak najkrótszym czasie zlikwidować zgrupowanie wschodniopomorskie.

Natarcie wojsk lewego skrzydła 2. Frontu Białoruskiego rozpoczęło się 24 lutego. Po 40-minutowym przygotowaniu artyleryjskim jednostki 19. Armii wykonały uderzenie z rejonu na południowy-zachód od Chojnic (Konitz) w kierunku na Köslin (Koszalin). Już w pierwszym dniu udało się przerwać

Uszkodzone pojazdy z 78. Pancernego Pulku Artylerii 7. Dywizji Pancernej porzucone na Kępie Oksywskiej, marzec 1945 roku. U góry i na stronie 61 Panzerwerfer 42 i działo samobieżne Sd Kfz 251/22 Ausf. D, powyżej wóz łączności Sd Kfz 251/3. Two photos of abandoned, damaged German vehicles from the 78th Panzer Artillery Regiment 7th Panzer Division on Kępa Oksywska, March 1945. On the top and on page 61 are Panzerwerfer 42s and a Sd Kfz 251/22 Ausf. D SP gun, above is a Sd Kfz 251/3 Ausf. D signal vehicle. [ASKM]

obronę niemiecką na odcinku 10–12 km. Do sukcesu natarcia w dużym stopniu przyczyniły się działania 3. Korpusu Pancernego Gwardii. Korpus wszedł 25 lutego w wyrwę, oderwał się od piechoty i w ciągu jednego dnia przesunął się do 40 km do przodu. Wojska 70. Armii napotkały silny opór Niemców i w ciągu dwóch pierwszych dni posunęły się tylko o 4–6 km do przodu. Pozostałe armie walczyły na poprzednich rubieżach. 26 lutego w celu zabezpieczenia lewego skrzydła zgrupowania przełamania frontu, został włączony do walki 3. Korpus Kawalerii Gwardii. Dalsze natarcie rozwijało się już znacznie skuteczniej. 28 lutego wojska 2. Frontu Białoruskiego zwiększyły szerokość wyrwy do 70 km i zdobyły miasta Bad Polzin (Połczyn Zdrój), Neu Stettin (Szczecinek) i inne ważne miejscowości. 3. Korpus Pancerny Gwardii 3 marca dotarł do wybrzeża Morza Bałtyckiego na północ od Köslin (Koszalin), a w następnym dniu wspólnie z jednostkami 19. Armii zdobył miasto i odciął wojska niemieckie na Pomorzu Wschodnim, od wojsk na Pomorzu Zachodnim.

4 marca sowieckie czołgi pojawiły się pod Kolbergiem (Kołobrzeg) i po dwóch dniach miasto zostało otoczone. Trzytysięczny garnizon Kołobrzegu bronił się do 18 marca.

W wyniku zdecydowanego natarcia wojsk 1. i 2. Frontu Białoruskiego na Köslin (Koszalin) i Kolberg (Kołobrzeg), zgrupowanie wschodniopomorskie zostało rozcięte na dwie części. Łączność pomiędzy 2. Armią i 3. Armią Pancerną została przerwana.

Zgodnie z dyrektywą STAWKI z 5 marca wojska 2. Frontu Białoruskiego miały za zadanie rozbicie zgrupowań niemieckich w rejonie Gdańska (Danzig), Stolp (Słupsk), a następnie opanowanie Gdańska i Gdyni, by nie później jak do 20 marca na całej linii frontu i dojść do wybrzeża Morza Bałtyckiego. W tym celu STAWKA rozkazała frontowi kontynuować natarcie

wojskami prawego skrzydła wzdłuż Wisły na Gdańsk, a wojskom lewego skrzydła w kierunku na Gdynię.

Na głównym kierunku frontu wzdłuż wybrzeża Morza Bałtyckiego miała atakować 19. Armia, wspólnie z 3. Korpusem Pancernym Gwardii. Dla przyspieszenia realizacji tego zadania dowództwu 2. Frontu Białoruskiego czasowo przekazano 1. Armię Pancerną Gwardii z 1. Frontu Białoruskiego i 1. Brygadę Pancerną im. Bohaterów Westerplatte z 1. Armii Wojska Polskiego. 1. Armia Pancerna Gwardii w tym czasie liczyła około 500 czołgów i dział samobieżnych.

6 marca 2. Front Białoruski rozwinął natarcie w kierunku północnym i wschodnim stale zwiększając siłę ataku. Niszcząc niemiecką obronę prawe skrzydło wojsk sowieckich przesunęło się o 18 km, a lewe o 12 km. 2. Armia Uderzeniowa zakończyła operację likwidacji garnizonu w twierdzy Grudziądz (Graudenz). Sukces ten był możliwy dzięki działaniom 1. i 8. Korpusu Pancernego Gwardii i 8. Korpusu Zmechanizowanego wprowadzonych w tym dniu do walk oraz 3. Korpusowi Pancernemu Gwardii, który 7 marca oczyścił Köslin (Koszalin) z wojsk niemieckich i rozpoczął natarcie na Stolp (Słupsk). Wycofujące się wojska niemieckie zażarcie broniły każdej dogodnej rubieży. Silne straże tylne broniły miejscowości. Niemcy dążyli do tego, aby w sposób zorganizowany wycofać się do rejonu umocnionego Gdańsk–Gdynia.

8 i 9 marca wojska 2. Frontu Białoruskiego, ścigając Niemców, przesunęły się o 50 km i zajęły Stolp (Słupsk). Rano 10 marca w strefie tego frontu została wprowadzona do walki 1. Armia Pancerna Gwardii, która wyprzedziła jednostki strzeleckie, zniszczyła straże tylne przeciwnika i zdecydowanym uderzeniem w kierunku na Lębork (Leunberg), Wejcherowo (Neustadt) 12 marca wyszła na wybrzeże Zatoki Gdańskiej na północ od Gdyni. W tym czasie główne siły prawego skrzydła

Żołnierze Armii Czerwonej w Gdańsku-Wrzeszczu pod koniec marca 1945 roku. Z tyłu widoczny porzucony uszkodzony czołg PzKpfw IV Sd Kfz 161/2 Ausf. J, prawdopodobnie z 35. Pułku Pancernego, 4. Dywizji Pancerniej. *Red Army soldiers pass by the wreck of a Pz.Kpfw.IV Ausf.J medium tank, probably of the 4th Panzer Division, in a street of Danzig-Langfuhr, late March, 1945. [WAF]*

i centrum zbliżyły się do zewnętrznego obwodu Gdańsko-Gdyńskiego Rejonu Umocnionego. Wojska niemieckie stawiały silny opór, niekiedy do kontrataków używano aż 80–100 czołgów i dział szturmowych.

Od 13 do 21 marca tempo natarcia wojsk sowieckich znacznie spadło, a czasami wynosiło tylko kilkaset metrów dziennie. Pokonując opór wroga wojska sowieckie przerwały rubież obrony pomiędzy Gdańskiem a Gdynią i 23 marca zajęły Zoppot (Sopot). Zgrupowanie niemieckie zostało rozdzielone na dwie części – gdańską i gdyńską.

Wojska sowieckiej 70. i 19. Armii nadal atakowały Niemców. 28 marca zdobyły Gdynię z jej bazą marynarki wojennej i dużym portem na Bałtyku, zaś wojska 2. Armii Uderzeniowej, 65. i 49. Armii oraz jednostki 70. Armii 30 marca zakończyły likwidację zgrupowania gdańskiego i zajęły miasto-twierdzę Gdańsk. W rejonie Gdańska broniła się 4. Dywizja Pancerna *Wehrmachtu* oraz 190., 259. i 276. Brygady Dział Szturmowych.

1 marca 1945 roku w składzie 4. Dywizji Pancerniej znajdowało się 13 czołgów **PzKpfw IV** (z tego 8 sprawnych), 19 czołgów **PzKpfw V „Panther”** i dział szturmowych **„Jagdpanther”** (z tego 8 sprawnych), 3 działa szturmowe **StuG IV** (wszystkie sprawne), 4 działa samobieżne **Panzer IV/70**, **„Jagdpanthery”** (6 dział). Zostały przekazane 20 lutego 1945 roku do 3. kompanii 35. Pułku Pancernego.

Oprócz 35. Pułku Pancernego czołgi i działa samobieżne w 4. Dywizji Pancerniej znajdowały się w 4. Pancernym Dywizjonie Rozpoznawczym i w 103. Pancernym Pułku Artylerii.

9 marca 1945 roku w 35. Pułku Pancernym znajdowało się 8 czołgów **PzKpfw V „Panther”**, czołg **PzKpfw IV** i dwa działa samobieżne **StuG IV**. W 4. Dywizjonie Rozpoznawczym pozostawało tylko 8 czołgów **PzKpfw II Ausf L „Luchs”**.

15 marca 1945 roku w 35. Pułku Pancernym pozostały tylko trzy działa szturmowe **StuG IV** (z tego dwa sprawne) oraz 15 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (z tego 7 sprawnych).

W 103. Pancernym Pułku Artylerii 17 marca 1945 roku znajdowało się sześć dział samobieżnych **„Wespe”**, 4 działa samobieżne **„Hummel”**, 6 holowanych haubic kalibru 105 mm i dwie holowane haubice kalibru 150 mm oraz sześć armat kalibru 100 mm.

19 marca 1945 roku w 4. Dywizji Pancerniej pozostawał sprawny jeden czołg **PzKpfw IV**, 6 czołgów **Pz Kpfw V**, jedno dział samobieżne **StuG IV**, dwa działa samobieżne **„Jagdpanther”**, dział samobieżne **Panzer IV/70**, a od 26 marca po intensywnych walkach w mieście w dywizji nie było już żadnego czołgu. Razem z 252. Dywizją Piechoty i 12. Dywizją Polową *Luftwaffe*, 4. Dywizja Pancerna prowadziła walki w obronie Gdańska do 30 marca 1945 roku, a następnie wycofała się w kierunku Stutthofu (Sztutowo). Od 28 marca dowódcą został *Oberst Hoffman*, który był poprzednio dowódcą 12. Pułku Grenadierów Pancernych.

Razem z jednostkami piechoty i artylerii Gdyni broniły czołgi 7. Dywizji Pancerniej i 226. Brygady Dział Szturmowych. 7. Dywizja Pancerna w dniu 15 marca 1945 roku posiadała 8 dział szturmowych **StuG 40** (z tego 5 sprawnych), 2 czołgi

Pz Kpfw IV (z tego jeden sprawny), 10 dział samobieżnych **Panzer IV/70(V)** i 9 czołgów **PzKpfw V „Panther”** (z tego 5

sprawnych). 226. Brygada Dział Szturmowych miała na stanie 31 dział samobieżnych. 27 lutego brygada została przerzucona na Pomorze z Kurlandii, rozpoczęła walki w Arnswalde (Choszczno), a następnie wspierała 32. Dywizję Piechoty w rejonie Darłowa (Schlawe), po czym wycofała się do Zoppotu (Sopot). Według niektórych danych niemieckich pod koniec 1944 roku jednostka miała być przeformowana w 226. Brygadę Artylerii Szturmowej, lecz przeformowywanie nie zostało zakończone. Brygada (miała w uzbrojeniu działa szturmowe **StuG 40** i **StuH 42** oraz kilka **Panzer IV/70(V)** i **Panzer IV/70(A)**). Z przesłuchań niemieckich jeńców wynikało, że dyscyplina w niemieckich wojskach pancernych była oparta na represjach i propagandzie. Wzięty do niewoli dowódca plutonu z 7. Dywizji Pancerniej *Feldwebel* Peter Wendt powiedział: „*Nastroje wśród żołnierzy są złe, żołnierze są zmęczeni wojną. Nie jest rzadkością, że żołnierze przeklinają Hitlera i NSDAP. Za najmniejsze naruszenie dyscypliny i za defetystyczne rozmowy żołnierze są stawiani przed trybunałem wojennym. W lutym 1945 roku w 25. Pułku Pancernym wydano 19 wyroków, w tym 9 śmierci. Żołnierze nie wierzą niemieckiej propagandzie. Rozmowy o tajnej broni spotykają się ze śmiechem. Teraz żołnierzy nie interesuje jak zakończy się wojna, a tylko, by zakończyła się jak najszybciej.*”

Kontratakując niewielkimi grupami (po 4–6 pojazdów) żołnierze 7. Dywizji Pancerniej i 226. Brygady Dział Szturmowych wycofywali się w kierunku Gdyni, pozostawiając jeden za drugim kolejne rubieże obronne – Wejherowo (Neustadt), Reda (Rheda).

20 marca 1945 roku według danych uzyskanych od jeńców niemieckich w 25. Pułku Pancernym 7. Dywizji Pancerniej pozostało około 20 czołgów, a w kompaniach pułków grenadierów pancernych walczyło już tylko do 40–50 żołnierzy. Wspierający dywizję 107. Batalion został rozbity. W 226. Brygadzie Dział Szturmowych pozostawały 4 działa **StuG 40**. 20 dział na rozkaz dowództwa, podczas wycofywania się

w rejon Wejherowa (Neustadt), ze względu na brak paliwa, zostało zniszczonych przez własne załogi.

Pomimo istnienia trzech rubieży obronnych wojska sowieckie wdarły się do Gdyni. W mieście wybuchły ciężkie, krwawe walki, w czasie których 7. Dywizja Pancerna została zniszczona. 226. Brygada Dział Szturmowych walczyła w rejonie Gdyni do 30 marca 1945 roku. Od 1 do 4 kwietnia jej żołnierze zostali ewakuowani na Hel, a potem do Niemiec. Także niedobitki 7. Dywizji Pancerniej udało się ewakuować do Niemiec, gdzie żołnierze stali się kadrą odbudowanej w kwietniu 1945 roku dywizji.

Resztki niemieckiej 2. Armii zostały przyparte do morza w rejonie Gdyni. 4 kwietnia zostały ostatecznie rozbite przez sowiecką 19. Armię. Jednostki zablokowane na półwyspie Hel i w delcie rzeki Wiśła broniły się do 9 maja 1945 roku. Według danych niemieckich na Hel zostały ewakuowane resztki 209. Brygady Dział Szturmowych i 119. Dywizjonu Artylerii Samobieżnej.

10 kwietnia 1945 roku resztki 2. Armii w rejonie Stutthof (Sztutowo), Helu (Hela) oraz resztki Zgrupowania „Sambia” zostały połączone w Armię „Prusy Wschodnie”.

11 kwietnia 1945 roku w składzie 4. Dywizji Pancerniej, w 35. Batalionie Pancernym, przemianowanym z 35. Pułku Pancernego, znajdowało się ponownie 12 czołgów. W 103. Pułku Artylerii Pancerniej w jego 1. dywizjonie została bateria dział samobieżnych „**Wespe**” i bateria dział samobieżnych „**Hummel**”, a 4. Pancerny Dywizjon Rozpoznawczy był uzbrojony w czołgi „**Luchs**” i posiadał już tylko połowę etatowej ilości samochodów pancernych. W 79. Pancernym Batalionie Saperów tylko jeden pluton miał transportery opancerzone. 12. i 33. Pułki Grenadierów Pancernych w ogóle nie miały transporterów opancerzonych i walczyły jako zwykła piechota.

Armia Czerwona kolejno likwidowała ogniska niemieckiego oporu w Prusach Wschodnich i na Pomorzu. Po upadku Pillau (Pilawa) 25 kwietnia 1945 roku 4. Dywizja Pancerna została

Zniszczone opancerzone samobieżne działo przeciwlotnicze Sd Kfz 7/2 prawdopodobnie z Dywizji Pancerniej „Holstein”, Kołobrzeg, marzec 1945 roku. A destroyed partially armored Sd Kfz 7/2 SP AA gun probably of the Panzer Division „Holstein”, Kolberg (now Kołobrzeg in Poland, March, 1945. [WAF]

Samochód sztabowy Skoda Superb 3000 Sd Kfz 21 z 7. Dywizji Pancерnej porzucony w Gdyni, marzec 1945 roku. *An abandoned Skoda Superb 3000 Sd Kfz 21 staff car from the 7th Panzer Division in Gdynia (Gotenhafen), March 1945.* [ASKM]

przeformowana w *Kampfgruppe „von Heyden“* składającą się z 12. Pułku Grenadierów Pancernych, 12 czołgów z 35. Batalionu Pancernego i 2. dywizjonu 103. Pułku Artylerii Pancерnej. Ponieważ w tym czasie wojska sowieckie realizowały już operację berlińską odizolowane walki na terenie Pomorza Wschodniego miały charakter lokalny.

Wąski pas ziemi w delcie Wisły, na którym skoncentrowały się ewakuowane z Gdańska wojska niemieckie był chroniony dodatkowo zalewami wykonanymi na Żuławach. 3 maja 1945 roku dowództwo niemieckie wydało rozkaz o ewakuacji części żołnierzy Armii „Prusy Wschodnie” na Hel (Hela). Jednak dużej części żołnierzy nie udało się już ewakuować. 4. Dywizja Pancerna kapitulowała 8–9 maja 1945 roku.

W wyniku energicznego natarcia wojsk sowieckich na Pomorzu Wschodnim zostało rozbite duże zgrupowanie niemieckie. Tylko wojska 2. Frontu Białoruskiego od 10 lutego do 4 kwietnia 1945 roku wzięły do niewoli 63 600 żołnierzy i oficerów, zdobyły 3470 dział i moździerzy, 680 czołgów i dział samobieżnych, 431 samolotów, 277 okrętów i statków różnego przeznaczenia, 610 magazynów z amunicją, artykułami spożywczymi, bronią i wyposażeniem. Niemiecka armia nie tylko poniosła ogromne straty, lecz również została pozbawiona przyczółka na Pomorzu Wschodnim, umożliwiające kontratakowanie wojsk sowieckich nacierających w Kwietniu 1945 roku w kierunku Berlina.

ENGLISH TEXT

At the beginning of 1945 the IIIrd Reich's Army was retreating on all fronts. The economic power of Germany, which practically had the entire European continent under its yoke, lost in its rivalry with the economies of its two principal enemies, the Soviet Union and United States of America, which jointly produced far more armaments than did all the plants under German control. The command headquarters of the German military industry (Speer) as well as the government correctly evaluated the situation regarding weaponry production. By 1943, the Germans had already concluded they had no chance of winning the quantitative arms race and thus decided to change their course of action. They resolved to build new weaponry with tactical and technical parameters significantly superior to analogous models produced by the Soviet Union, United States and Great Britain. New technologies were widely introduced.

This plan was implemented only partially due to wartime shortages in raw materials as well as ceaseless air raids on German territory. At the outset of 1945, the German tank industry was partially decentralised into small repair plants and it had great difficulties meeting the German's Army needs

in the production of tanks and self-propelled (SP) guns. The number of half-tracks produced dropped. In spite of the catastrophic situation on the front lines, the design headquarters stubbornly continued research and development, production as well as testing in actual battlefield conditions of new weaponry.

This work is devoted to *Wehrmacht* armoured divisions, which along with *Waffen SS* divisions constituted the IIIrd Reich's core of armoured and mechanised forces.

On August 4, 1944, the structure of Type "44" *Panzer Division* was approved for the armoured division of land forces (*Heer*). It was based on the armoured regiment structure, which had been previously approved on April 1, 1944, by regulation No. 1103. The fundamental weapons of the dual-battalion armoured regiment division were either **PzKpfw V "Panther"** or **PzKpfw IV** tanks. Armoured regiment command units had three **PzKpfw V "Panther"** tanks or five **PzKpfw IV** tanks. An AA artillery platoon consisted of eight SP AA guns mounted on tank chassis.

Eight **PzKpfw V "Panther"** or **PzKpfw IV** tanks made up a staff company of a battalion. A type "44" *Panzer Division* armoured re-giment consisted of one hundred and fifty six tanks and eight SP AA guns.

However, on November 1, 1944, the regulation for a type "44" *Panzer Division* armoured regiment was again altered. The difference was now the possibility of forming armoured companies using **Panzer IV/70** SP guns, not just **PzKpfw IV** or **PzKpfw V "Panther"** tanks.

An armoured grenadier division is a mechanised infantry division reinforced with tanks. An armoured grenadier division had a battalion of **StuG 40** or **StuG IV** assault guns as their means of reinforcement.

Most of the independent assault gun units were restructured into assault gun brigades, *Sturmgeschütz Brigades*, or into army brigades of assault artillery (*Heeres Sturmartillerie Brigade*), without having to increase the number of SP guns.

Toward the end of 1944, formation of assault artillery brigades according to the new regulation was begun as follows: a *Heeres Sturmartillerie Brigade* equipped with forty five assault guns and a *Sturmgeschütz Brigade* with only thirty one assault guns.

The 1944 armoured division and armoured grenadier model regulations provided for the existence of a tank destroyer unit with two batteries (ten or fourteen vehicles in each and three SP guns in the command platoon). Independent tank destroyer units, the *Heeres Panzerjäger Abteilung* and companies of similar structure (*Panzer Jäger Companies*), were also formed within armoured tank destroyer divisions or armoured grenadier units. The troops were equipped with the **Jagdpanzer IV**, **Jagdpanzer 38(t) "Hetzer"** (with ten or fourteen vehicles in each company) tank destroyers. Toward the end of 1944, such units existed in many infantry, grenadier, cavalry and people's grenadier divisions. Independent battalions of tank destroyers were, however, formed mainly in 1944 and were equipped with two to three men (between thirty and forty-five **Jagdpanzer 38(t) "Hetzer"** SP guns). Heavy tank destroyer units (*schwere Heeres Panzerjäger Abteilung*) were also mainly formed in 1944 and were equipped with "**Jagdpanser**" and "**Jagdtiger**" heavy tank destroyers.

Zniszczone działo szturmowe StuG 40 Ausf. G z nieustalonej jednostki, Prusy Wschodnie, wiosna 1945 roku. A destroyed StuG 40 Ausf. G assault gun from unidentified unit, East Prussia, Spring 1945. [ASKM]

On January 24, 1945, the Germans proceeded to form the 104th Tank Destroyer Brigade (*Jagdpanzer Brigade 104*); it consisted of six units of tank destroyers in the composition of the *Wehrmacht* forces.

On March 25, 1945, *General Oberst* Guderian signed in new regulations, which were to come into force on April 1, 1945. The new regulations scrapped the armoured grenadier' divisions. Formation of only armoured divisions *Type "1945"* or combat groups on their rear was anticipated. The basis of *Panzer Division "45"* and *Kampfgruppe Panzer Division 45* was only the dual-battalion armoured regiment, in which usually only one of the battalions was fully armoured, i.e. equipped with tanks or SP guns.

A battalion consisted of a command unit (two **PzKpfw V "Panther"** tanks), an armoured battalion or a battalion of mechanised infantry and a mixed infantry battalion (two **PzKpfw V "Panther"** companies and two **PzKpfw IV** companies). According to regulation *K.St.N. No. 1107a (freie Gliderung)* as of April 1, 1945, a battalion would consist of a command platoon (two **PzKpfw V "Panther"** or **PzKpfw IV** tanks and four companies with ten tanks each (one command tank as well as three platoons, each with three **PzKpfw IV** tanks, three **PzKpfw V "Panther"** tanks or three **Panzer IV/70** SP guns).

The second battalion was equipped with armoured personnel carriers and was a mechanised infantry battalion. The fundamental difference between an armoured division and an armoured group was that the former possessed two armoured grenadier regiments while the latter had only one.

In July 3, 1944, in accordance with *Oberkommando des Heeres* orders, twelve *Kampfgruppe* were organised to support six armoured divisions (6th, 9th, 11th, 19th, 25th and 116th).

However, only three days later, on July 6, 1944, an order restructured the combat groups into independent armoured brigades formed according to the new special regulation.

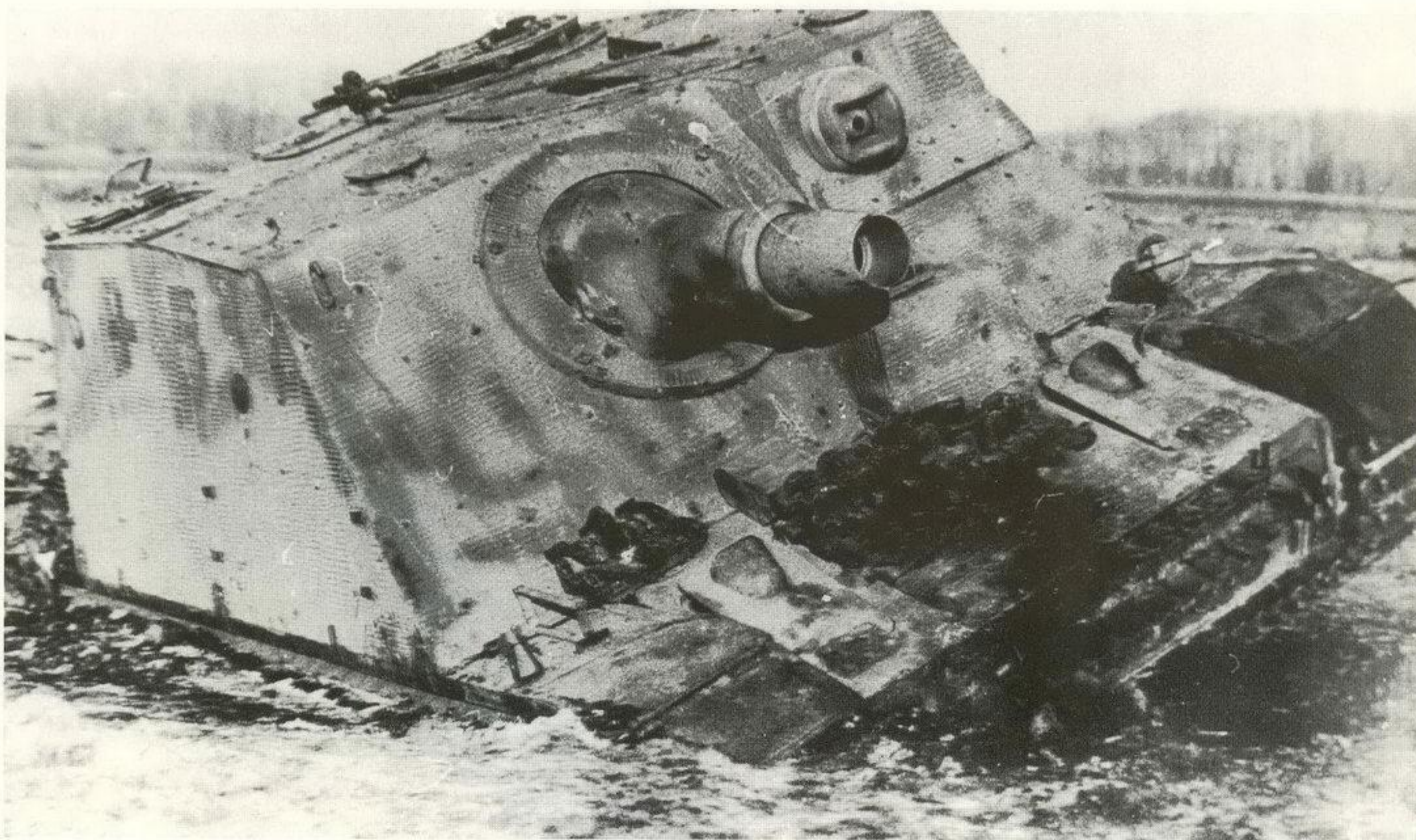
Every such brigade had a tank battalion with three companies each consisting of 11 **PzKpfw V** tanks as well as a **Panzer IV/70(V)** tank destroyer battery. In addition, there were three **PzKpfw V** tanks and four self-propelled anti-aircraft guns in the battalion's staff unit.

On November 4, 1944, the 150th Armoured Special Assignment Brigade (*Panzer Brigade zum Besonderer Vervendung*) was formed during preparations for the counterattack in the Ardennes forest. Its soldiers wore American uniforms and carried American weapons and equipment.

On November 28, 1944, a combat group from the *Führer Begleit Brigade* group tasked with providing fire support for its unit was formed. Tanks were collected from other divisions and incorporated into the combat group. For this reason among others, this *Kampfgruppe* did not have a precise organisational structure. It was controlled by the command from the 103rd Armoured Brigade.

There were also battalions of heavy tanks (*schwere Heeres Panzer Abteilung*), each having 45 "**Tigers**" as well as battalions of **Sturmpanzer IV** assault guns with similar organisation.

The formation of independent "**Sturmtiger**" companies began on August 13, 1944, when two "**Sturmtigers**" formed the 1st platoon of the 1000th Company and took a part in putting down the Warsaw Uprising. The second platoon was formed in the period between August 15 and 18, 1944, and was sent to the Western front on August 25, 1944. The *Panzer Sturm*mörser Company Organisation was based on regulations dated September 15, 1944.

Zniszczone działo szturmowe Sturmpanzer IV „Brummbär” prawdopodobnie z 216. Sturmpanzer Abteilung włączonego do Dywizji Spadochronowych Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2”, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku. A destroyed Sturmpanzer IV „Brummbär” assault gun from the 216th Sturmpanzer Abteilung attached to the Paratroops Armored Grenadier Division „Hermann Göring 2”, East Prussia, February 1945. [ASKM]

Zniszczone działo szturmowe StuH 42 Ausf. G z 279. Brygady Dział Szturmowych, Rosenberg, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
A destroyed StuH 42 Ausf. G assault gun from the 279th Sturmgeschütz Brigade, Rosenberg, East Prussia, March 1945. [ASKM]

The independent companies of flame-throwers built on the **PzKpfw III** tank and **Jagdpanzer 38(t) "Hetzer"** SP guns chassis had their own organisation. Each **Flammpanzer** Company had ten **Flammpanzer III** tanks or **Flammpanzer 38(t)** SP guns in its fleet.

Battalions of radio-controlled assault vehicles, consisting of a command platoon, two **StuG 40**, two platoons of **StuG 40** (eight guns) assault guns and nine **B IV** assault vehicles also operated on the front lines.

The **Jagdpanzer 38(t) "Hetzer"** SP guns were transferred to infantry divisions in limited numbers forming tank destroyer battalions.

Toward the end of the war, the Germans formed several armoured corps. Similar units already existed in the German army. However, these German armoured corps were often not strictly armoured units, but were at least motorised with varied composition. Only in sporadic cases were they composed exclusively of rapid units. They were often armoured in name only, since, e.g. they would sometimes group only divisions of infantry.

On the other hand, the Soviet Union's armoured corps had a fixed structural organisation and regulation that is why they constituted a uniform combat unit equipped with tanks and SP guns. Such a unit worked independently or as part of an armoured army and had large numbers of shock troops.

The Germans came to appreciate the advantage of the organisation that had been employed in the Soviet army in 1944 and at the beginning of 1945 themselves started to form armoured corps (not units only named "armoured corps", but contains... infantry) of the land forces "*Großdeutschland*", "*Feldherrnhalle*" as well as the armoured-paratroops "*Hermann Göring*", which nominally came under *Luftwaffe* control.

The "*Großdeutschland*" armoured corps was formed in December 14, 1944. It contained two divisions: the *Panzer*grenadiers "*Großdeutschland*" division and the *Panzer*grenadiers Division "*Brandenburg*".

The "*Großdeutschland*" Armoured Grenadier Division (as of January 8, 1945, it was an armoured division) fought in East Prussia, while the *Panzer*grenadiers Division "*Brandenburg*" was withdrawn into Poland and then further on to Germany.

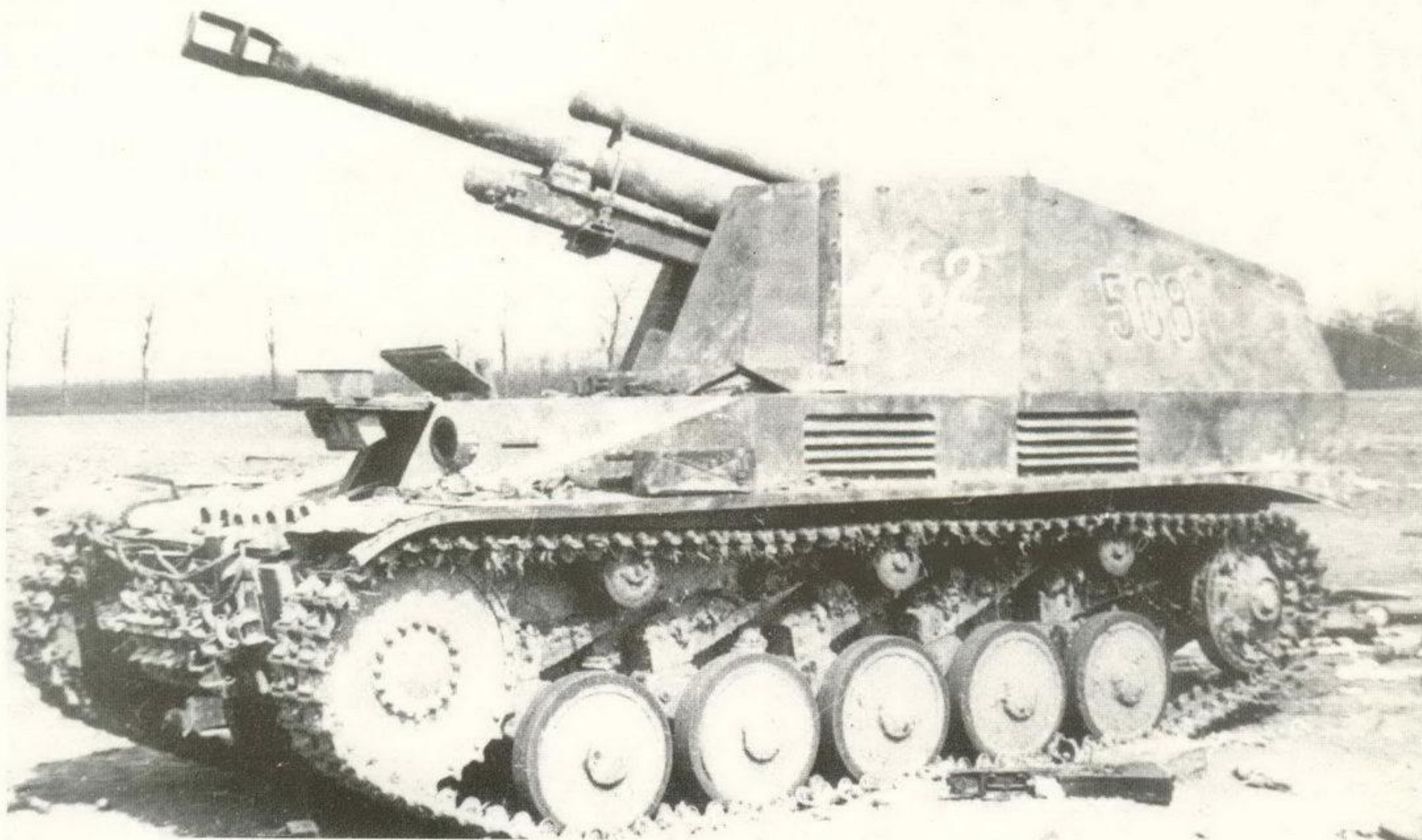
On March 10, the "*Feldherrnhalle*" armoured corps was formed within Army Group "*South*", consisting of Armoured Division "*Feldherrnhalle*" (renamed after a division of armoured grenadiers carrying the same name) and the 13th Armoured Division.

The Armoured Paratroopers corps "*Hermann Göring*" (*Fallshirm-Panzer Korps "Hermann Göring"*) was formed in November 1944 and consisted of two divisions, namely: Paratroopers-Armoured Division "**Hermann Göring 1**" and Armoured Grenadiers' Paratroopers Division "*Hermann Göring 2*".

Initially, the units took part in repulsing the Soviet offensive in East Prussia; subsequently, the armoured division was redeployed into central Poland and later to Silesia and Saxony.

SOUTHERN WING OF THE EASTERN FRONT

The biggest grouping of armoured forces, whose core was the 6th SS Panzer Army, was found on the southern flank of the defence against the 2nd and 3rd Ukrainian Fronts. Parts of armoured SS divisions and many other *Wehrmacht* units were also to be found in this theatre of military operations. Here, the main military operations were waged on the territory of

Zdobyte nieuszkodzone działo samobieżne 10,5 cm leFH 18/2 Sf auf Fgst PzKpfw II Sd Kfz 124 „Wespe” z 73. Pulku Artylerii Pancerniej, 1. Dywizji Pancerniej, Węgry, 1945 rok. *A captured intact 10.5 cm leFH 18/2 Sf auf Fgst PzKpfw II Sd Kfz 124 „Wespe” SP gun of the 73rd Panzer Artillery Regiment, 1st Panzer Division, Hungary, 1945. [AFOT]*

Dwa porzucone, uszkodzone działa szturmowe Sturmpanzer IV „Brummbär” z 219. Sturmpanzer Abteilung, Węgry, wiosna 1945 roku. *An abandoned, damaged Sturmpanzer IV “Brummbär” SP gun from the 219th Sturmpanzer Abteilung, Hungary, Spring 1945. [ASKM]*

Hungary. By December 26, 1944, forces of the 2nd Ukrainian Front had completely blockaded and besieged Budapest and proceeded to liquidate its beleaguered defenders.

On January 1, 1945, the 1st, 13th and 23rd Armoured Divisions, 203rd Assault Gun Brigade, 239th Assault Artillery Brigade, 219th Sturmpanzer Abteilung, the "Feldherrnhalle" Armoured Grenadier Division were found within the German armoured group fighting in Hungary.

The first German counterattack aimed at relieving Budapest from the Soviet stranglehold was launched on January 2, 1945, using forces of the 3rd, 6th and part of the 23rd *Wehrmacht* Armoured Division as well as *Waffen SS* armoured forces and the 130th *Panzer Lehr Regiment* from the *Panzer Lehr Division* with *OKW* reserves from Komárom (Gran) and the Tata region.

A new redeployment of German armed forces began on January 4, 1945. When its initial assault on Budapest from southeastern Komárom (Gran) failed, the German army headquarters redeployed units from the Bicske area into the Szekesfehérvár region with the aim of carrying out another assault. The 6th *Panzer Division* and units from the 3rd and 23rd *Panzer Divisions* came to defend the entire front line north and west of Bicske.

At the start of the great assault on March 6, 1945, the German army headquarters assembled 11 armoured divisions, constituting half of all armoured units fighting on the Soviet-German front, on a narrow breakthrough of the 3rd Ukrainian Front in the region between the town of Szekesfehérvár and Lake Balaton. The 6th *SS Panzer Army*, which had the IIIrd *Wehrmacht* Armoured Corps in addition to the IInd *SS Armoured Corps*, was assigned the principal role in the assault.

The armies broke the first and second defence lines on the stretch between Lakes Valence and Balaton, a distance of

between 20 and 30 km. The German Divisions did not make it to the Danube River. On March 15, 1945, the bloodied and weary grouping of German armies went on the defensive.

In April and May, the 6th *SS Panzer Army* along with the *Wehrmacht* armies attached to it, conducted defensive battles in Hungary and Austria. After the collapse of the offensive in the areas around Lake Balaton, the Germany military industry was falling apart and in no position to make up for the losses. The last remaining oil deposits had also been lost.

In April 1945, the German Army blocked off the approaches to Vienna and Graz, operating in small groups (between 15 and 20 tanks), using them for ambush-style combat. The 1st, 3rd, 6th and 23rd *Wehrmacht* Armoured Divisions took part in defending Vienna.

On April 13, 1945, upon the seizure of Vienna by the Soviet Army, German armoured units retreated to the West and used small groups of 10 to 15 tanks to engage units of the pursuing Red Army.

BATTLE OF COURLAND

In Courland against the offensive of the Soviet forces from the 1st and 2nd Baltic Fronts (beginning February 6, 1945) only the 2nd Baltic Front, and then the Leningrad Front defended themselves against German units of the 16th and 18th Field Armies (Army Group "North"). In 1944, the armoured forces of this group consisted of three *Wehrmacht* armoured divisions (4th, 12th and 14th), six assault gun brigades (184th, 202nd, 226th, 393rd 600th and 912th), several independent assault artillery and tank destroyer units as well as the 510th Heavy Tank Battalion and a company from the 502nd Heavy Tank Battalion. However, after the start of the Soviet offensive in East

Porzucony niemiecki czołg PzKpfw IV Ausf. H prawdopodobnie z 14. Dywizji Pancерnej, Kurlandia, marzec 1945 rok. An abandoned damaged PzKpfw IV Ausf. H tank probably from the 14th Panzer Division, Courland, March 1945. [ASKM]

Prussia, on January 13, 1945, the German headquarters regrouped forces that had remained deep behind Soviet forces. The reorganisation consisted of reducing the number of units and redeploying them into German territory so that their soldiers and equipment could support units that were to take part in battles in the spring of 1945.

In the period between January and February 1945, the following divisions were withdrawn from armoured units operating in the Courland territory until 1945: the 4th *Wehrmacht* Armoured Division as well as two assault gun units, i.e. the 184th and 226th Assault Gun Brigades.

A German Armoured Grouping composed of the 12th and 14th Armoured Divisions, 202nd and 912th Assault Guns Brigades and the 510th Heavy Tank Battalion formed the basis of the German defence during the fourth, fifth and sixth battles of Courland in 1945.

Due to a very high concentration of forces on the peninsula, the Red Army could not crush and rout the enemy until the very start of the Berlin Operation, which is why Army Group "Courland" resisted until Germany's unconditional surrender on May 8, 1945.

BATTLE IN EAST PRUSSIA

On January 13, 1945 the 3rd Byelorussian Front's offensive began routing out the western Prussian group of German forces. The Germans built defences consisting of seven fortified strips, with armoured and artillery units garrisoned deep within. Reconnaissance established that the following *Wehrmacht* armoured units were located in the front-line belt: the 20th Armoured Division, 103rd Armoured Brigade, 227th Assault Artillery Brigade having 30 assault guns; also to be found in the

Mallwischken region were the 259th Assault Gun Brigade having 35 assault guns garrisoned in Kattenau, and the 18th and 1061st Assault Gun Units in Belzen. Reserves of the grouping - units of the Armoured-Paratrooper Division "Hermann Göring 1" and the 5th Armoured Division were located in the rear to the south of Gumbinnen.

Only the Armoured Grenadiers Division "Hermann Göring 2" equipped with a unit of assault guns and a company of **PzKpfw V "Panther"** tanks participated in the battles on the territory of East Prussia. The Armoured-Paratrooper Division "Hermann Göring 1" was initially deployed into the area of activities of the 1st Byelorussian Front.

In November 1944, the 5th *Wehrmacht* Armoured Division was reinforced with elements of the 103rd Armoured Brigade. The Brigade was incorporated into the 31st Armoured Regiment Division. Before starting combat activities, the 5th Armoured Division was refitted on several occasions, especially with **PzKpfw IV** tanks.

Initially, the 12th Armoured Division did not take part in the combat. Most likely, in the first ten days of January 1945, this unit was deployed into Silesia as part of Army Group "A" (called Army Group "Middle" as of January 26, 1945), where the offensive of the 1st Ukrainian Front began.

In the period between January 12 and 18, 1945, after ceaseless pitched battles, the 3rd Byelorussian Front Army broke German defensive lines north of Gumbinnen. It was a segment some 60 km wide and about 45 km deep into German defences.

The battles were very fierce because the German headquarters had anticipated an offensive in this location and had thus built and reinforced their defensive positions. The 2nd Guards Tank Corps of the Red Army, brought into the battle after the initiation of the offensive by the 5th Army on January 16, 1945, could

Haubica 15 cm sFH 18 z 78. Pancernego Pulku Artylerii 7. Dywizji Pancерnej i działo samobieżne Sd Kfz 251/22 Ausf. D porzucone na Kępie Oksywskiej, marzec 1945 roku. An 15cm sFH 18 howitzer from the 78th Panzer Artillery Regiment 7th Panzer Division and Sd Kfz 251/22 Ausf. D SP AT gun abandoned on Kępa Oksywska in March 1945. [ASKM]

Zniszczone samochody z 7. Dywizji Panczernej porzucone na Kępie Oksywskiej, marzec 1945 roku. *Destroyed trucks from the 7th Panzer Division abandoned on Kępa Oksywska in March 1945. [ASKM]*

not push their way through to the operational fields behind enemy lines and was forced along with units of the 5th Army to laboriously slog through the enemy's defence positions.

By January 22, the first fortification line was practically liquidated. The towns of Gummbinen and Istenburg had been captured and the Germans retreated in the direction of Königsberg (now Kaliningrad in Russia) while counterattacking. The offensive continued between January 22 and 23, when the right flank of Soviet forces advanced and crossed the Dejnja, Pregola and Lyna Rivers, defeated ever-present fortifications in the region of Heilsberg (now Lidzbark Warmiński in Poland) and broke through to. On January 26, they approached the town's external defence ring. The front's left flank pursued units of the 4th Tank Army. Toward the end of the day, it took control of fortifications in Lötzen (now Giżycko in Poland) and approached the border east of the Great Masurian Lakes.

The Soviet 39th Army approached Königsberg from the northeast and after two days its units drew near the Zalew Wiślany Bay to the west of Königsberg, cutting off a garrisoned fortress from the forces at Sambia Peninsula. Forces of the 11th Guards Army attacked along the left bank of the Pregola River, rounded Königsberg from the south and reached the bay by cutting across the highway to Elbing (now Elbląg in Poland).

The offensive by forces of the 2nd Byelorussian Front began on January 14, 1945, from the bridgehead on the Narew River north of Warsaw in the direction of Mława. The operation proceeded on the segment of the front defended by the 2nd Field Army on the line between Dąbrówno and Pułtusk. In this region, the armoured units consisted of the 209th and 901st Assault Gun Brigades; the 185th Assault Gun Brigade and 507th Heavy Tank Battalion were in reserve.

The 185th Assault Gun Brigade was one of the few units, which had been restructured according to the new regular posting, though it was equipped with 31 not 45 SP guns.

In accordance with the regular posting, the 507th *schwere Heeres Panzer Abteilung* should have 45 **PzKpfw VI "Tiger I"** tanks, but in reality it had a significantly smaller number. According to German data, the 507th Battalion destroyed 66 tanks from the 8th Guards Armoured Corps with only two "**Tigers**" being lightly damaged. The Battalion defended itself in the borders of Mława of the Fortified Grudusk-Brodniki Region. During the retreat some of the tanks could not cross the water obstacle. That is why the Germans destroyed 22 "**Tigers**" which is more than they had lost in battle up to this time. On January 30, 1945, the 507th Heavy Tank Battalion was withdrawn from this front and transferred to Bohemia.

The "*Brandenburg*" Armoured Grenadiers Division, which in January 1945 was restructured according to the armoured division "1944" regulations was redeployed to the Łódź region and near Wrocław. The "*Brandenburg*" Division did not take part in the battles in East Prussia.

The 7th Armoured Division was reinforced with elements of the 102nd Armoured Brigade with 36 **PzKpfw V "Panther"** tanks and 4 **Flakpanzer IV** SP AA guns. After Soviet forces launched their offensive, the 7th Armoured Division was brought into battle on January 15, 1945.

In the areas of Ciechanów and Przasnysz, the Germans tried to respond by attacking with forces of the 7th Armoured as well as the "*Großdeutschland*" Armoured Divisions. These attempts were stopped by powerful Soviet counterattacks.

The commander of the 2nd Byelorussian Front decided to direct the main shock troops to the north toward Elbing (now

Elbląg), in order to reach the Zalew Wiślany Bay as quickly as possible and split the grouping in Eastern Prussia and part of the forces on the expansive front to go to Vistula River front. After crushing enemy resistance, the Soviet army took Allenstein (Olsztyn) and the 5th Guards Army persistently pushed closer to the Zalew Wiślany Bay to cut off the forces in East Prussia as rapidly as possible.

In East Prussia, the 3rd Tank Army, 4th Army and part of a division of the 2nd Army were cut off while the remaining 14 infantry divisions, one armoured division, 2 brigades and a group belonging to the 2nd Army incurred incredibly heavy losses and were repulsed to the other side of the Vistula River.

The 2nd Byelorussian Front was attacked by German forces upon its arrival at the Zalew Wiślany. The German headquarters hoped this assault would allow them to open a land route to Pomerania and thus a direct connection with the main Wehrmacht forces. Four "*Großdeutschland*" infantry divisions and the "*Hermann Göring 2*" division, the 24th Armoured Division, the 277th Assault Gun Brigade and most likely the 209th Assault Gun Brigade were concentrated for this purpose in the southern part of .

Over the night of January 26 to 27, the Soviet 4th Army unexpectedly attacked in the direction of Elbing (now Elbląg in Poland). The Germans managed to break the defence of the 48th Army on a narrow segment and surround the 17th Rifle Division to the west of Wordmitt (now Orneta in Poland). Two days of non-stop fighting ensued. The Germans captured Mühlberg (now Młynary) and continued attacking west of the town. Toward the end of the month, the 2nd Shock Army and the 65th and 70th Armies went into Nogat and Vistula line from Zalew Wiślany to Bydgoszcz (Bromberg). The 2nd Army, relieved by Elbing units of the 5th Guards Armoured Army, assumed the responsibilities of blockading the fortress town.

Southeast of Chełmno, a grouping from the garrison in Toruń (Thorn) was cut-off and destroyed on February 8. Twelve thousand soldiers and officers were taken prisoner and more than two hundred and seventy operational guns were captured. Only a fraction (about 3,000 Germans) managed to cross to the Vistula River's left bank. On February 10, decisive action by the 2nd Assault Army broke the resistance of the garrison in Elbing (now Elbląg), which was yet another important communication node on the way to Gdańsk Bay. By doing so, forces of the 2nd Byelorussian Front finished cutting off the western Prussian grouping of German forces and formed a powerful front.

During the Memel (now Klaipėda in Lithuania) battles, tanks and assault cannons were used by the German command to cover its retreating forces. Counterattacks were organised by mechanised infantry, supported by between two and seven tanks or SP guns. Not many combat vehicles were used in the combat for Memel (now Klaipėda in Lithuania), since, according to interrogated prisoners of war, the Germans had withdrawn most of the tanks and SP guns to the region of Königsberg.

On February 10, Army Group "*North*" consisted of the "*Samland*" Operational Group deployed on the Sambia peninsula and in the region of Königsberg while the 4th Army was deployed in the region of Heilsberg (Lidzbark).

The 3rd Byelorussian Front eliminated the enemy while the forces of the first Baltic Front were involved in fierce battles on the Sambia Peninsula and on the approach to Königsberg.

On February 19, a day before the planned Soviet offensive, the Germans unexpectedly contacted two parallel offensives from the west of Königsberg and west thereof. After a fierce three-day battle, the Germans displaced the Soviets from the Zalew Wiślany Bay coastline, thus opening a narrow passage by the Zalew Bay .

The offensive to the southeast of Königsberg began on March 13, 1945, after a forty-minute artillery barrage. In spite of strong enemy resistance, the frontline forces managed to break through German defences on the main directions and systematically penetrated deeper into the defences. The 3rd Byelorussian Front took the entire southern coast of the Zalew Wiślany Bay. On April 6, 1945, after a twelve-hour artillery tempest, infantry marched and tanks rolled on the fortress fortifications. The Germans resisted fiercely. By the end of the day, the 50th and 11th Guards Armies broke through Königsberg's external defence fortifications, entered the town's suburbs and sanitized part of the town of the enemy. The garrison in Königsberg was surrounded. Fifteen thousand German soldiers were taken prisoner in just one day. On April 9, the German Army in Königsberg surrendered. After losing the town, the German command tried to maintain control of the Sambia Peninsula. The rest of the grouping retreated north, while a portion went in the direction of Pillau (now Baltiysk in Russia), where they fortified themselves in previously prepared defensive positions.

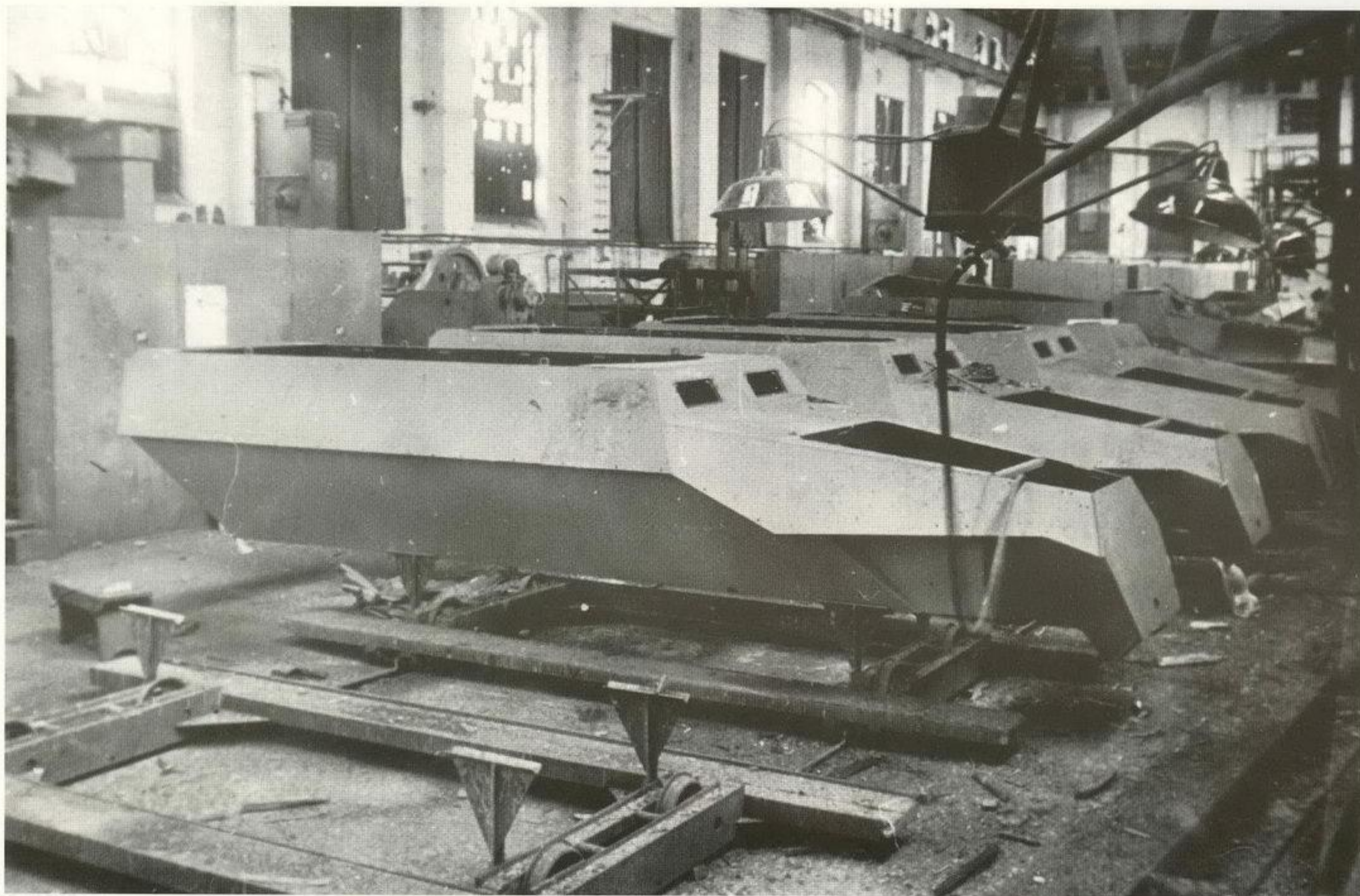
The 505th and 511th Heavy Tank Battalions took part in the battles in East Prussia. In August 1944, the 505th *schwere Heeres Panzer Abteilung* was equipped with 45 **PzKpfw VI "König Tiger"** tanks. Between January and March 1945, the battalion fought in East Prussia and supported activities of the 5th *Wehrmacht* Panzer Division. On March 15, 1945, the 505th Heavy Tank Battalion had 13 "**König Tigers**" (of these 12 were operational). The Battalion was practically completely destroyed during the assault of Königsberg in April 1945 and its last tank participated in the defence of Pillau (now Baltiysk in Russia). After the Soviets seized Pillau, Mierzeja Wiślana still remained in German hands. The front-line command tasked the 11th Guards Army assisted by naval forces, with the work of fashioning narrows and liquidating the German forces in Mierzeja Wiślana. On the night of April 26 1945, under the cover of air artillery, forward units of the Soviet army fashioned narrows. Their joint efforts enabled them to take control of the northern segment of Mierzeja Wiślana. In spite of air and naval support, the offensive failed on this day. The army's units reinforced themselves in the positions taken. In the centre and to the southern part of Mierzeja Wiślana Bay as well as by the estuary of the Vistula River, the rest of the strong East Prussia grouping put up fierce resistance until May 9, 1945, when over 22,000 soldiers and officers laid down their arms.

EASTERN POMERANIA

The operation liquidating the German grouping in Pomerania ran parallel with the fighting in East Prussia. This work shall describe combat of the 2nd Byelorussian Front against the German *Heeres Armee Gruppe "Weichsel"*, mainly with units of the 2nd Wehrmacht Field Army. At the outset, the German Army was part of Army Group "*Weichsel*". However, it was cut-off from German forces in Western Pomerania after the arrival of Soviet forces in the region of Kolberg (now Kołobrzeg).

The German forces fighting these Soviet units were the 2nd *Wehrmacht* Army, which had 12 infantry and 2 armoured divisions (the 4th and 7th Armoured Divisions), 3 independent brigades, 6 independent assault groups and 3 garrisons defending the fortress.

According to German information, the following units fought in full force in Prussia: the 190th, 201st, 209th, 226th, 259th and 276th Assault Gun Brigades. After evacuation from the Courland Peninsula, the 4th Armoured Division was carried by ship to Gdynia (Gotenhafen) in a matter of days.

Zdobyte produkowane transportery Sd Kfz 251 Ausf. D w zakładach Schihau w Elblągu w lutym 1945 roku. *The captured assembled Sd Kfz 251 Ausf. Ds APC seen in Schihau plant in Elbing (now Elbląg in Poland), East Prussia, February 1945. [ASKM]*

The Soviets attacked on February 10 from the border of Grudziądz (Graudenz) and Sępólno. Fierce fights erupted. The weakness of the first strike combined with strong German resistance meant the offensive developed very slowly. The spring thaw constituted yet another stumbling block. After some ten days, the forward forces in some segments had advanced a distance of only 6 km.

The units of the main front-line grouping reached the line of Gniew-Chojnice-Pelplin, but did not have sufficient forces to continue their offensive and therefore practically came to a standstill on February 19.

The German army defended using previously prepared positions. Work on building defensive positions was begun even before the battle for Pomerania. During the 1930s, fortifications along the Pomeranian Line were being constantly built along the Polish-German border. The Pomeranian Line was modernised during the war with fortifications in towns used as defences.

The Germans built a Special Sea Fortification Region on the Baltic coast with a depth of up to 15 km. In addition, Gdynia (Gotenhafen) and Gdańsk (Danzig) were carefully prepared for defence and street fighting. Nonetheless, German defences were penetrated in a segment between 10-12 km deep.

The 3rd Guards Armoured Corps contributed extensively to the success of the offensive begun on February 24, 1945. On February 25, the Corps entered a gap, broke away from the infantry and within one day moved 40 km ahead.

On March 3, the 3rd Guards Armoured Corps reached the Baltic coast to the north of Köslin (now Koszalin) and took the town by the following day with units of the 19th Army, thus cutting off German forces east of Pomerania from their counterparts to the west.

On March 4, Soviet tanks appeared on the outskirts of Kolberg (Kołobrzeg) and surrounded the town after two days. Kolberg's (Kołobrzeg) 3,000-strong garrison defended the town until March 18.

The main thrust of the front along the Baltic Sea was to be attacked by the 19th Army together with the 3rd Guards Armoured Corps. In order to accelerate this task, the command of the 2nd Byelorussian Front was temporarily transferred to the 1st Guards Armoured Army from the 1st Byelorussian Front and the Polish 1st "Westerplatte Heroes" Armoured Brigade of the 1st Polish Army. At this time, the 1st Guards Tank Army had around 500 tanks and SP guns. On March 8 and 9, forces of the 2nd Byelorussian Front moved some 50 km and took Stolp (Słupsk) while pursuing the Germans. From March 13 to 21, the pace of the Soviet offensive significantly dropped, proceeding as little as a few hundred of metres per day. After overcoming enemy resistance, Soviet forces broke thorough the line of defence between Gdańsk (Danzig) and Gdynia (Gotenhafen) and took Zoppot (Sopot) on March 23. The German grouping was split into two parts, the Gdańsk and Gdynia groups. Together with the 252nd Infantry Division and 12th *Luftwaffe* Field Division, the 4th Armoured Division defended Gdańsk until March 30, 1945, and then withdrew in the direction of Stutthof (Sztutowo). Infantry, artillery units and tanks of the 7th Armoured Division and 226th Assault Gun Brigade defended Gdynia. Using smaller groups (of 4-6 vehicles each) to counter-strike, soldiers of the 7th Armoured Division and 226th Assault Gun Brigade withdrew in the direction of Gdynia (Gotenhafen) leaving one defence line after another.

On March 20, 1945, according to information received from German prisoners of war, about 20 tanks remained in the 25th

Armoured Regiment of the 7th Armoured Division, while between 40 and 50 soldiers remained in the companies of *Panzergrenadier* regiments. In spite of the existence of these defence borders, Soviet forces penetrated into Gdynia (Gotenhafen). Fierce bloody combat erupted in the town, during which the 7th Armoured Division was destroyed. The 226th Assault Gun Brigade fought in the region of Gdynia (Gotenhafen) up to March 30, 1945. Between April 1 and 4, the soldiers were evacuated to the Hel Peninsula and later to Germany. Soldiers of the 7th Armoured Division were evacuated to Germany and used to rebuild a division in Central Germany in April 1945.

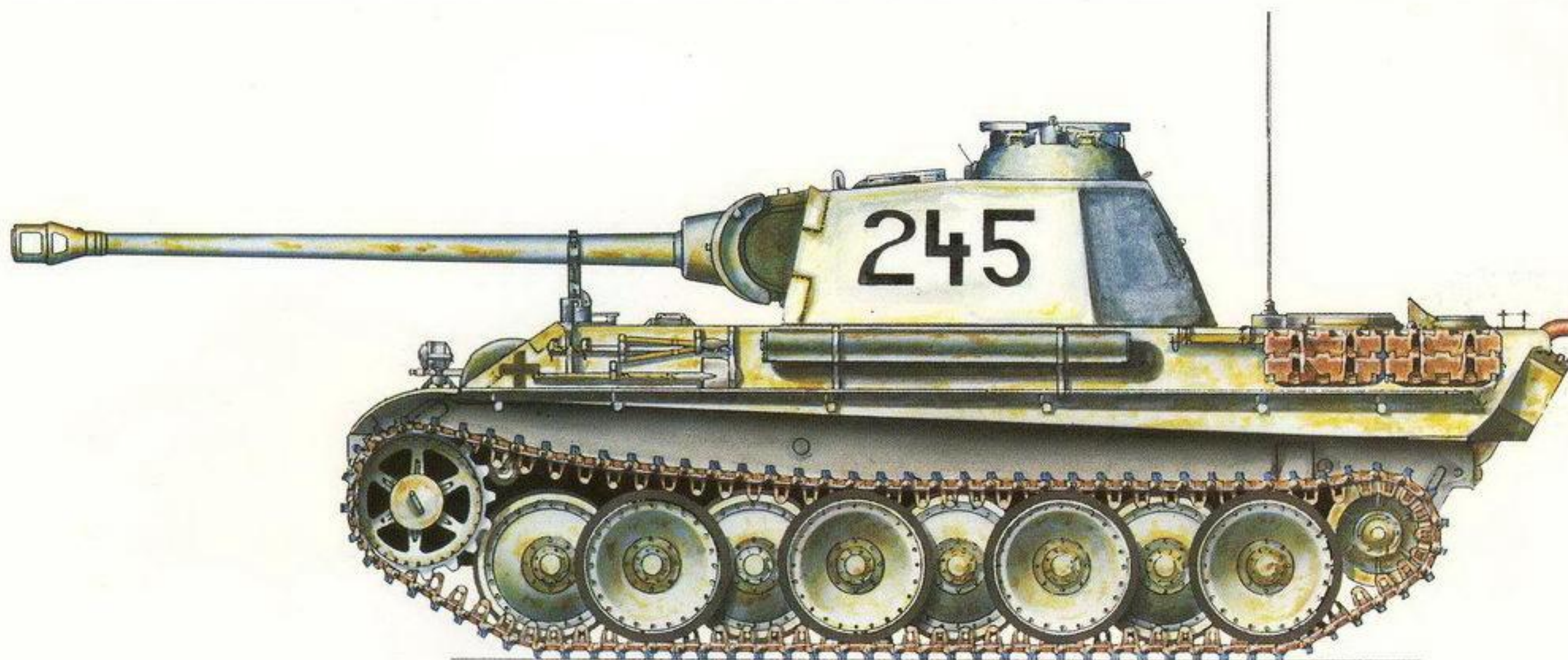
The operation in Eastern Pomerania was finally fully accomplished with the seizure of Gdańsk (Danzig) and Gdynia (Gotenhafen). In April 10, 1945, remnants of the 2nd Army in the region of Stutthof (Sztutowo), Hela (Hel) as well as what remained of the "Sambia" Independent Group were incorporated into the Army "East Prussia". On May 3, 1945, the German Command gave orders to evacuate part of Army "East Prussia" to the Hel Peninsula. However, they did not succeed in evacuating a greater part the 4th Armoured Division, which capitulated on May 8-9, 1945.

Porzucone pojazdy i haubica 15 cm sFH 18 z 78. Pancernego Pulku Artylerii 7. Dywizji Pancерnej, Kępa Oksywska, marzec 1945 roku.
The abandoned vehicles and an 15cm sFH 18 howitzer from the 78th Panzer Artillery Regiment 7th Panzer Division on Kępa Oksywska, March 1945. [ASKM]

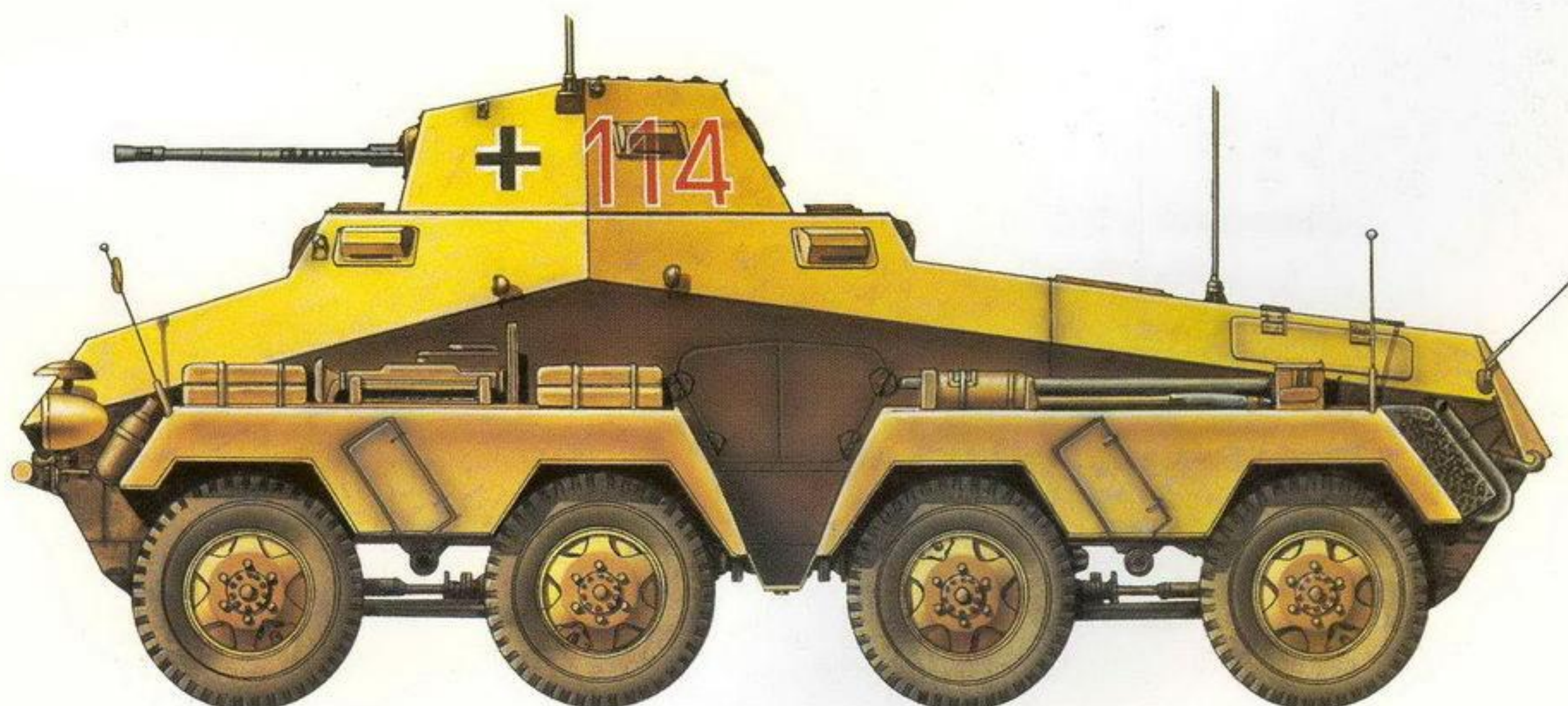
Zniszczony czołg PzKpfw VI „König Tiger“ Ausf. B z Dywizji Pancерnej „Müncheberg“, rejon Reichstagu, Berlin, maj 1945 roku.
A destroyed PzKpfw VI "König Tiger" Ausf. B heavy tank from the Panzer Division "Müncheberg", Reichstag area in Berlin, May 1945. [ASKM]

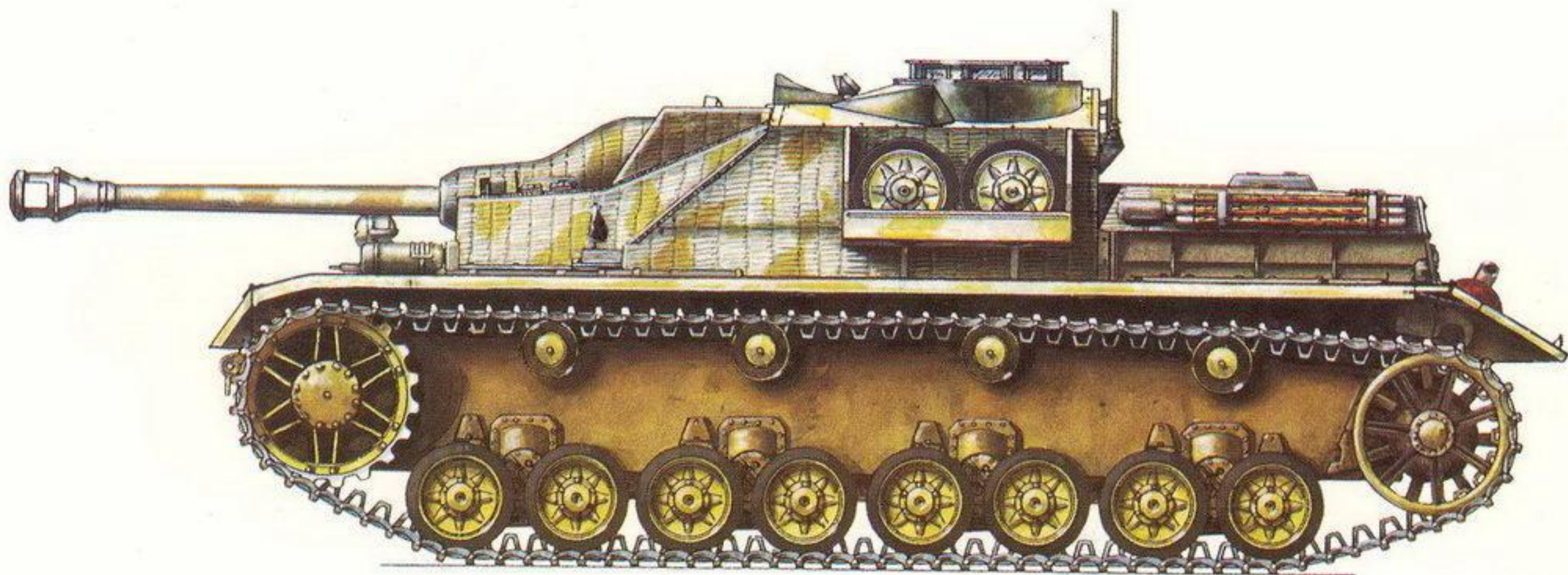
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ z nieustalonej jednostki, Węgry, styczeń 1945 roku.
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G “Panther” from unidentified unit, Hungary, January 1945.

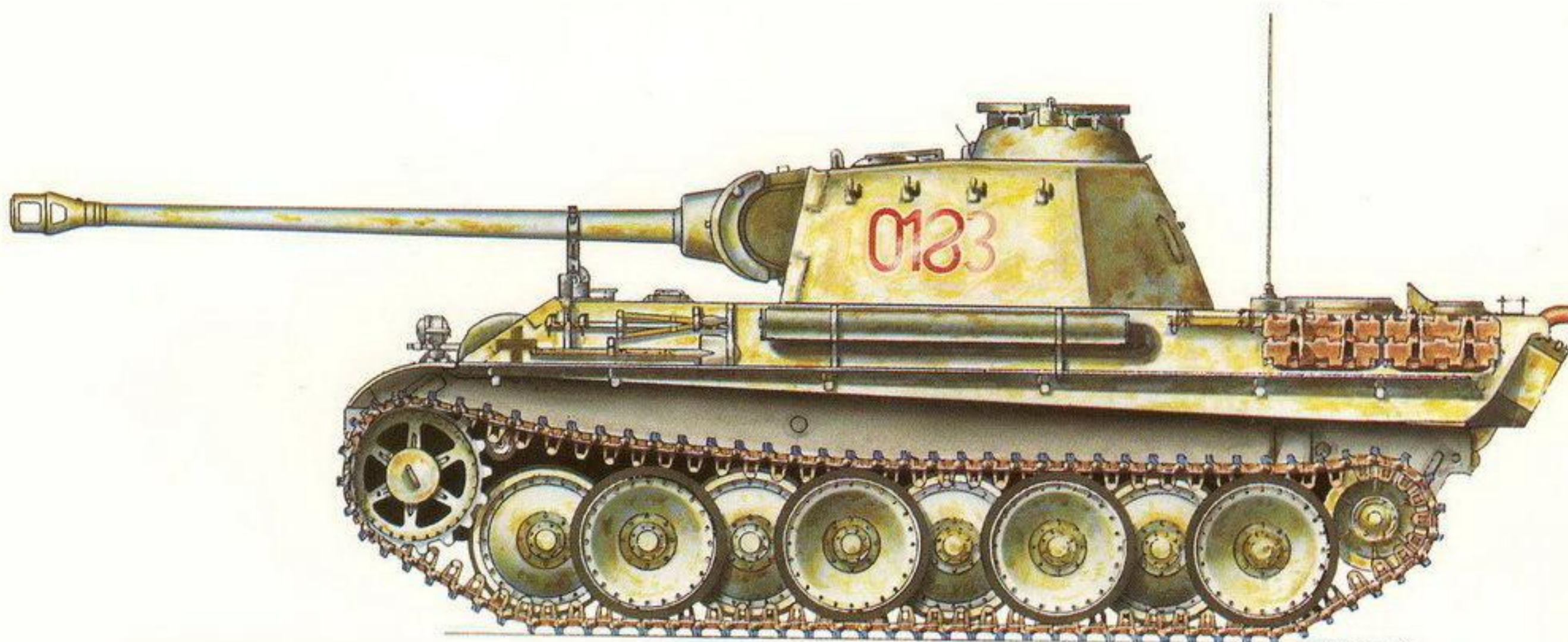
PzKpfw II Sd Kfz 123 Ausf. L „Luchs“ z 4. Dywizjonu Rozpoznawczego 4. Dywizji Pancерnej, Kurlandia, styczeń 1945 roku.
PzKpfw II Sd Kfz 123 Ausf. L “Luchs” tank from the 4th Aufklärungs Abteilung 4th Panzer Division, Courland, January 1945.

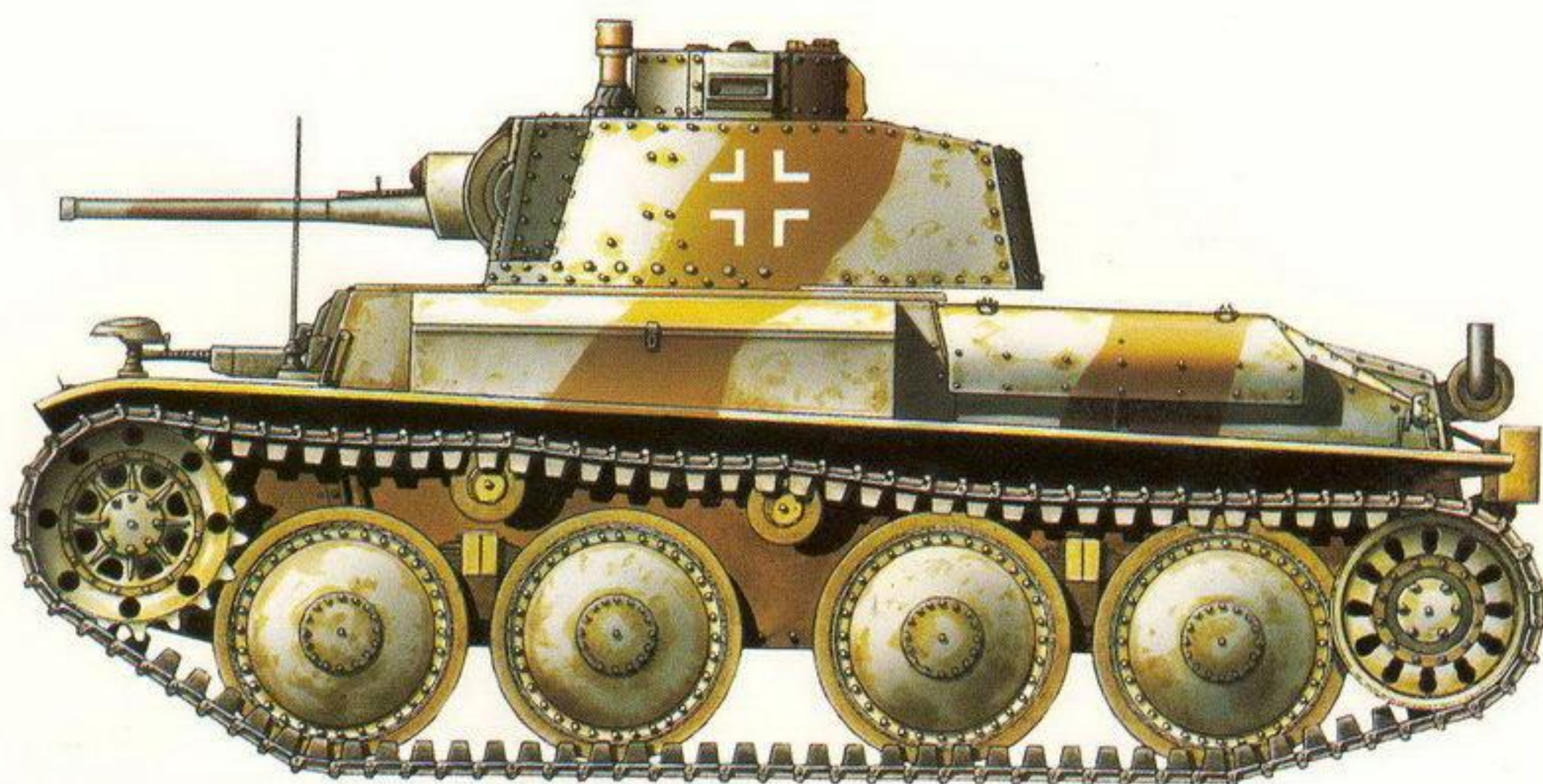
Sd Kfz 231 (8x8) z Dywizji Pancерnej „Feldherrnhalle 2“, Węgry, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 231 (8x8) armored car from the Panzer Division “Feldherrnhalle 2”, Hungary, March 1945.

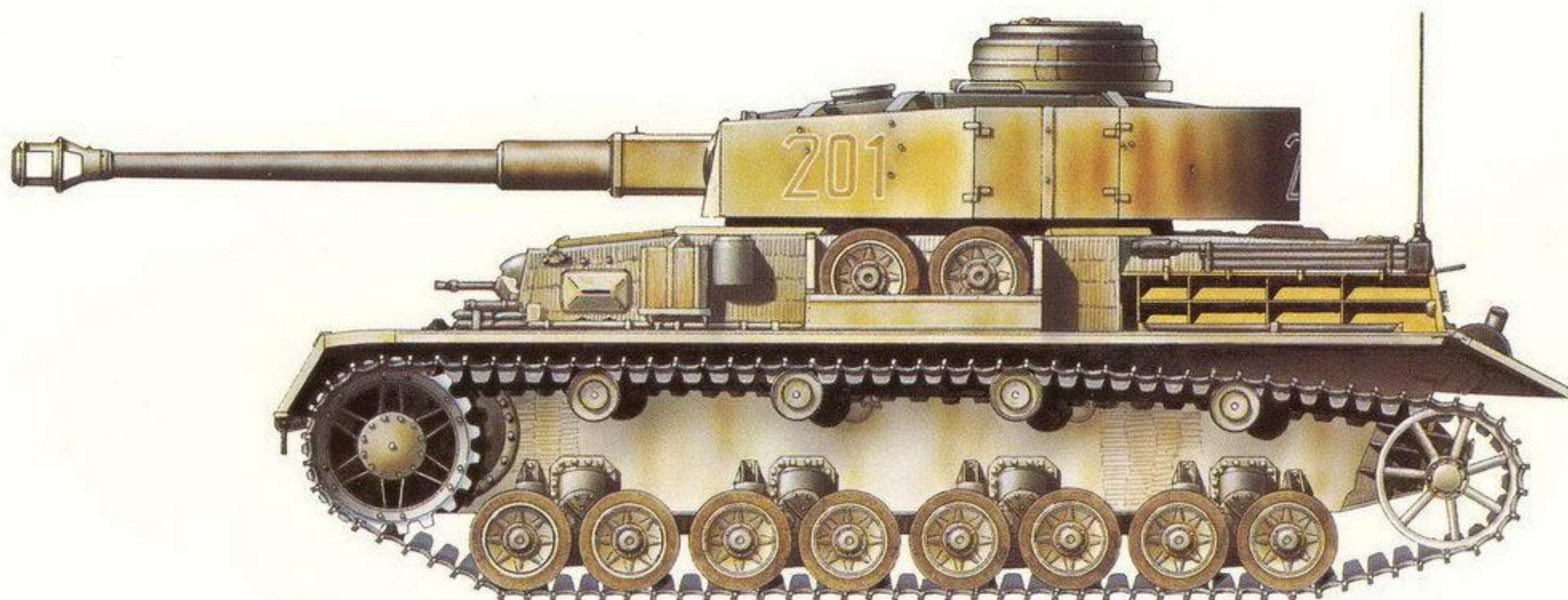
StuG IV Sd Kfz 167 z 277. Brygady Dział Szturmowych, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku.
StuG IV Sd Kfz 167 assault gun from the 277th Sturmgeschütz Brigade, East Prussia, February 1945.

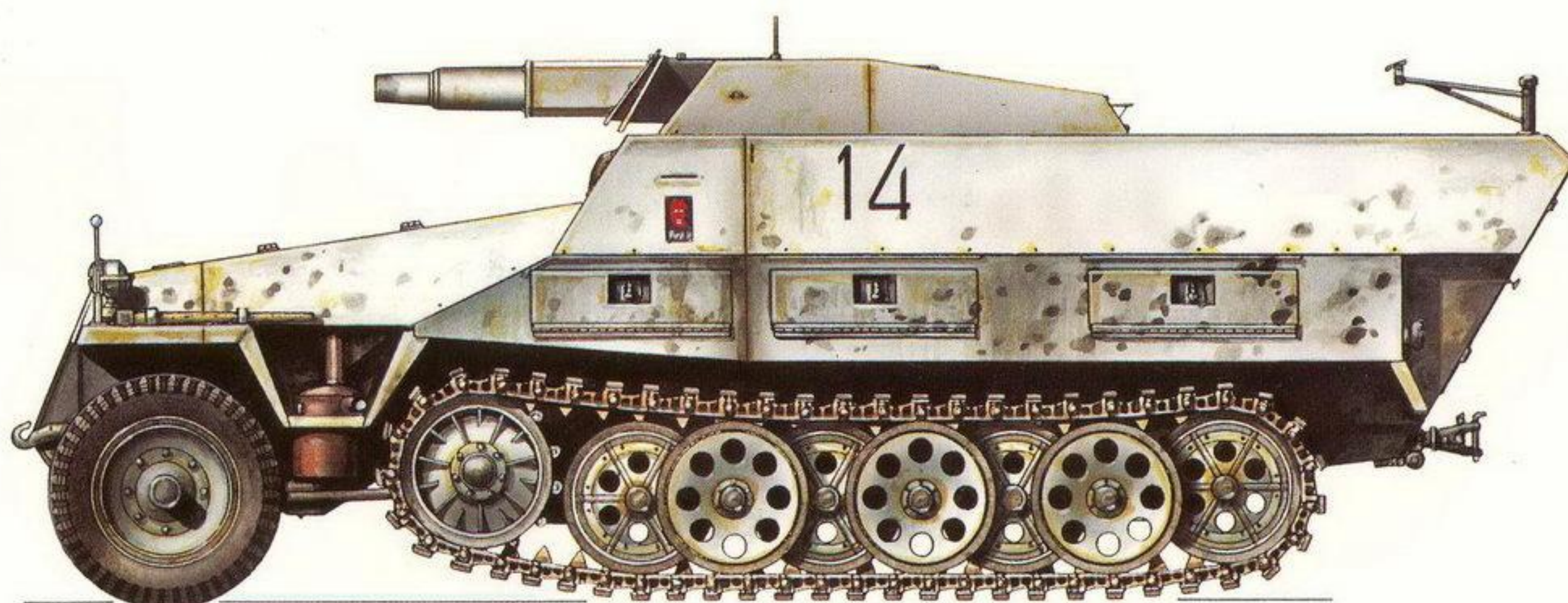
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ z 11. Pułku Pancernego, 6. Dywizji Pancерnej, Węgry, luty 1945 roku.
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ from the 11th Panzer Regiment, 6th Panzer Division, Hungary, February 1945.

PzKpfw 38(t) Ausf. G z nieustalonej jednostki, Tolkemit (Tolkmicko), Prusy Wschodnie, luty 1945 roku.
PzKpfw 38(t) Ausf. G tank from unidentified unit, Tolkemit, East Prussia, February 1945.

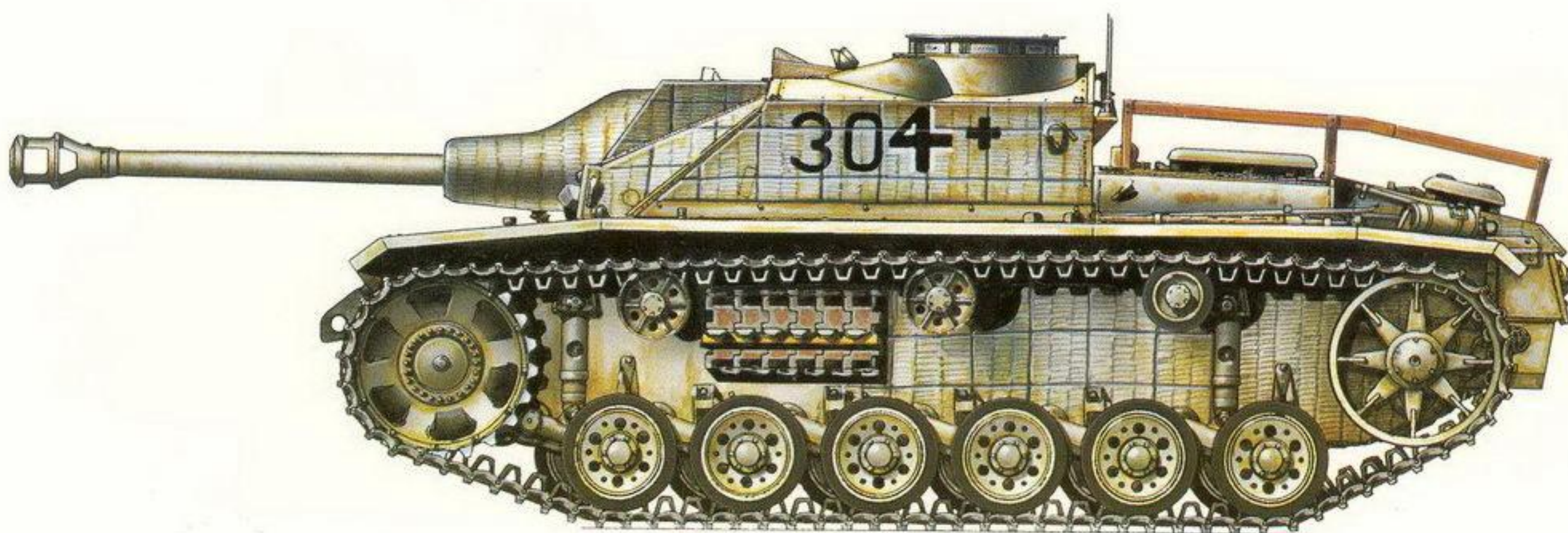
PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H z 36. Pułku Pancernego 14. Dywizji Pancerniej, Kurlandia, marzec 1945 roku.
PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H tank from the 36th Panzer Regiment 14th Panzer Division, Courland, March 1945.

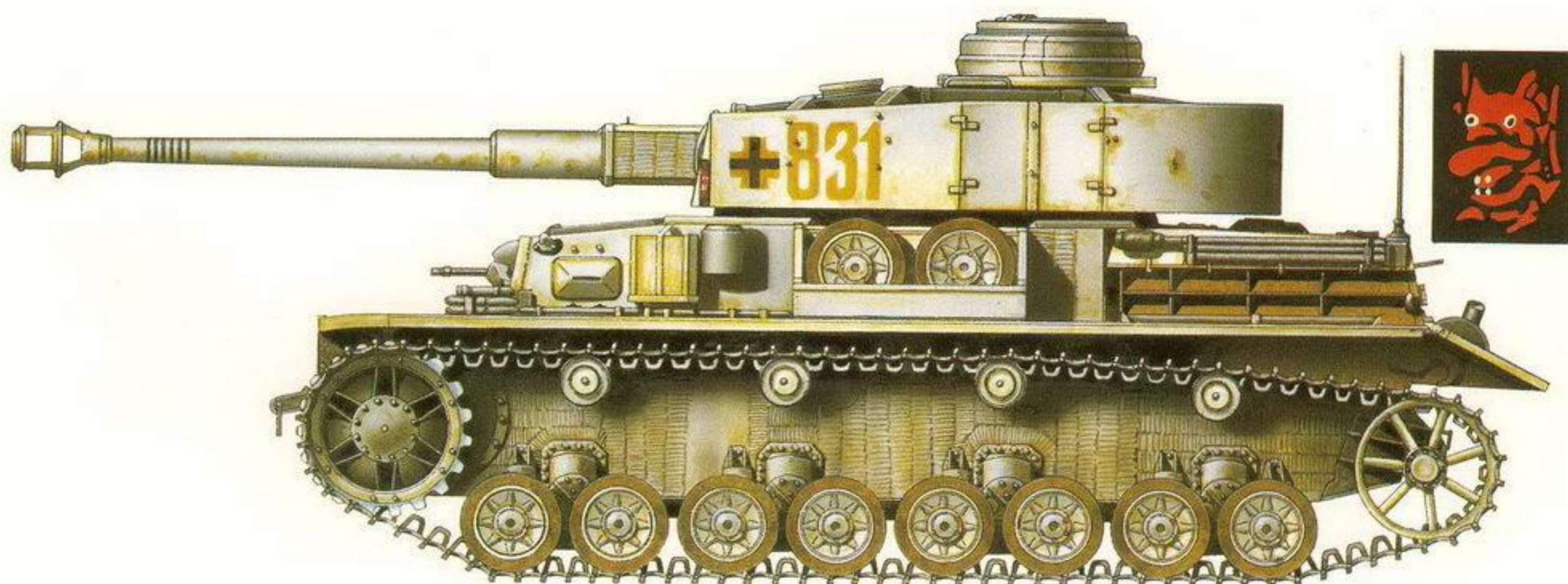
Sd Kfz 251/9 Ausf. D z 31. Pułku Pancernego, 5. Dywizji Pancerniej, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 251/9 Ausf. D SP gun from the 31st Panzer Regiment 5th Panzer Division, East Prussia, March 1945.

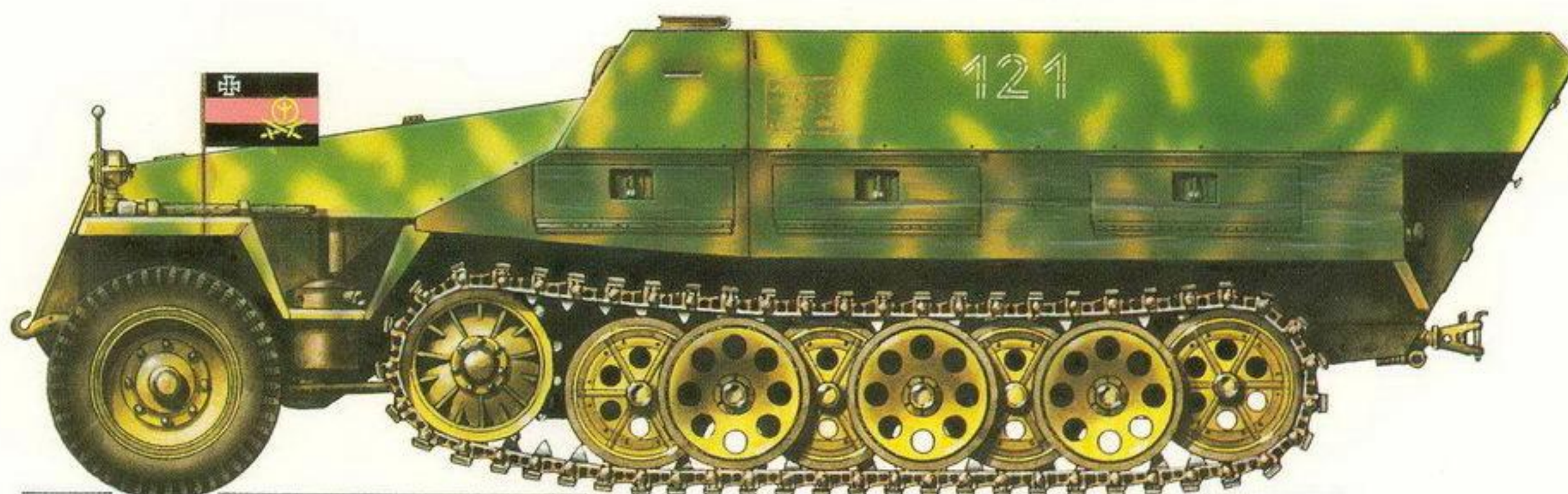
Jagdpanzer IV Sd Kfz 162 z Dywizji Grenadierów Pancernych „Hermann Göring 2“, Prusy Wschodnie, luty 1945 roku.
Jagdpanzer IV Sd Kfz 162 SP gun from the Panzergrenadiere Division "Hermann Göring 2", East Prussia, February 1945.

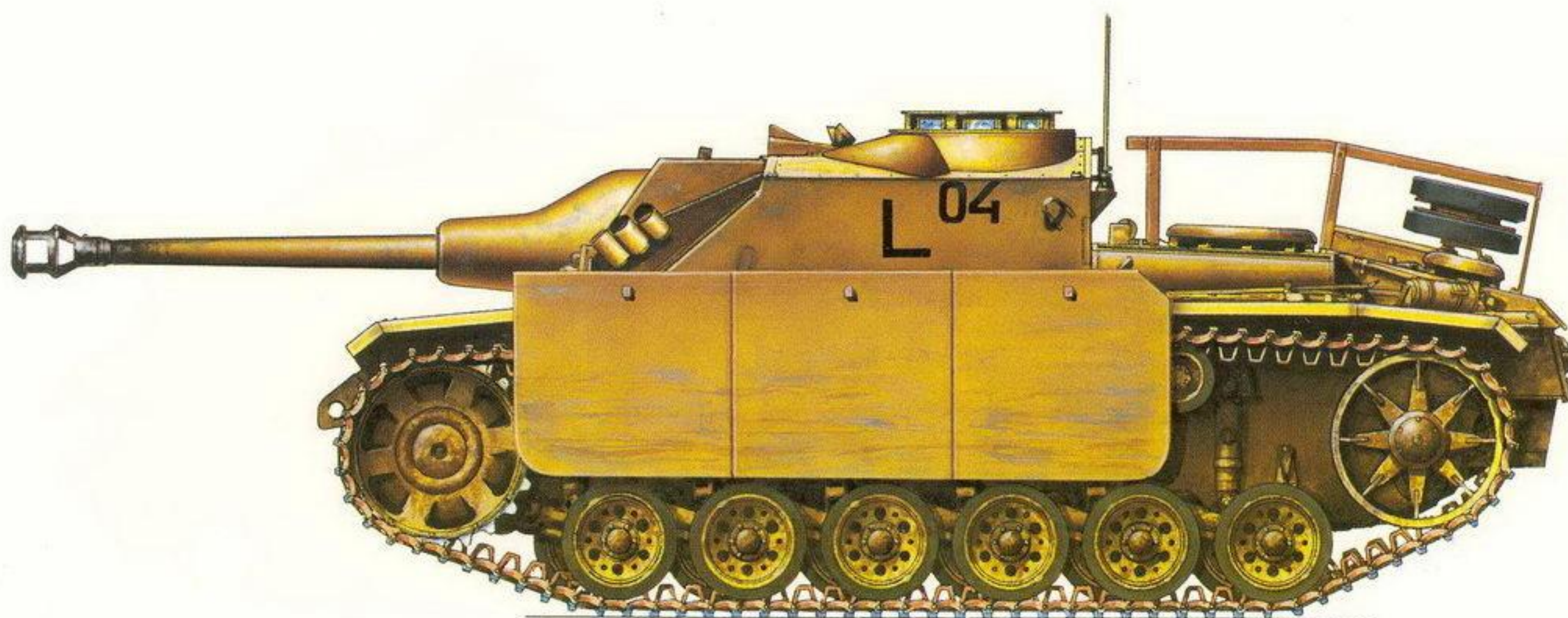
StuG 40 Sd Kfz 142/1 Ausf. G z 904. Brygady Dział Szturmowych, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku.
StuG 40 Sd Kfz 142/1 Ausf. G assault gun from the 904th Sturmgeschütz Brigade, East Prussia, January 1945.

PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H z 31. Pułku Pancernego, 5. Dywizji Pancерnej, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H tank from the 31st Panzer Regiment 5th Panzer Division, East Prussia, March 1945.

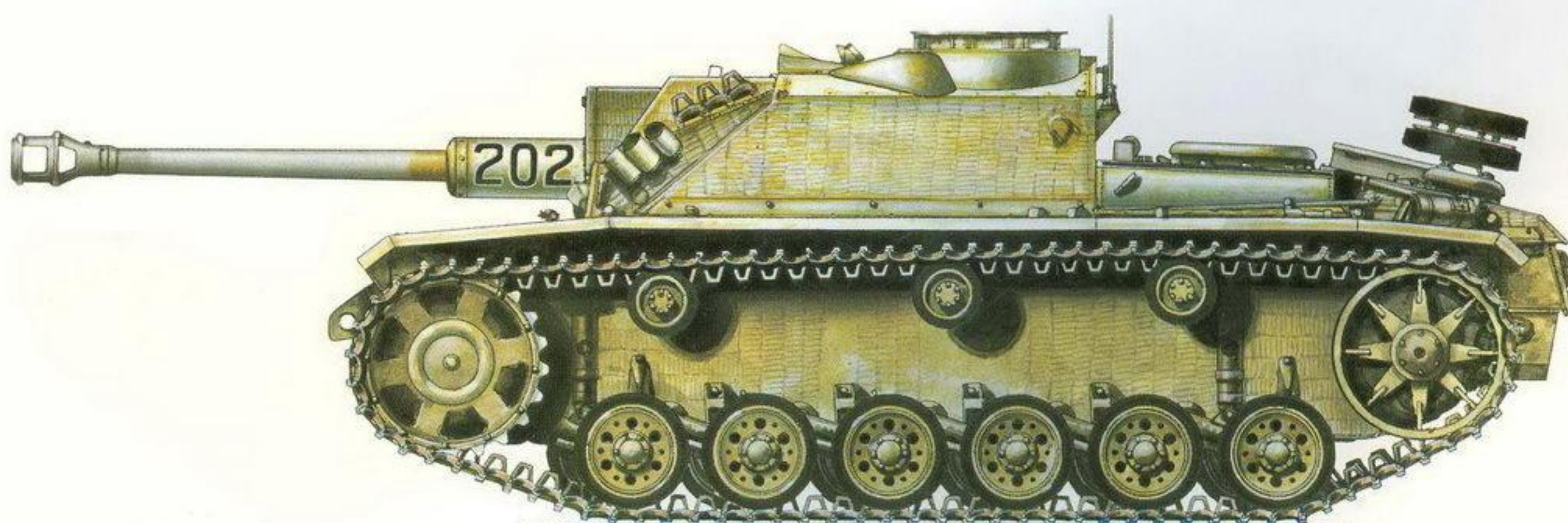
Sd Kfz 251/1 Ausf. D z dowództwa 4. Dywizji Pancерnej, Gdańsk, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 251/1 Ausf. D APC from the HQ of the 4th Panzer Division, Danzig, March 1945.

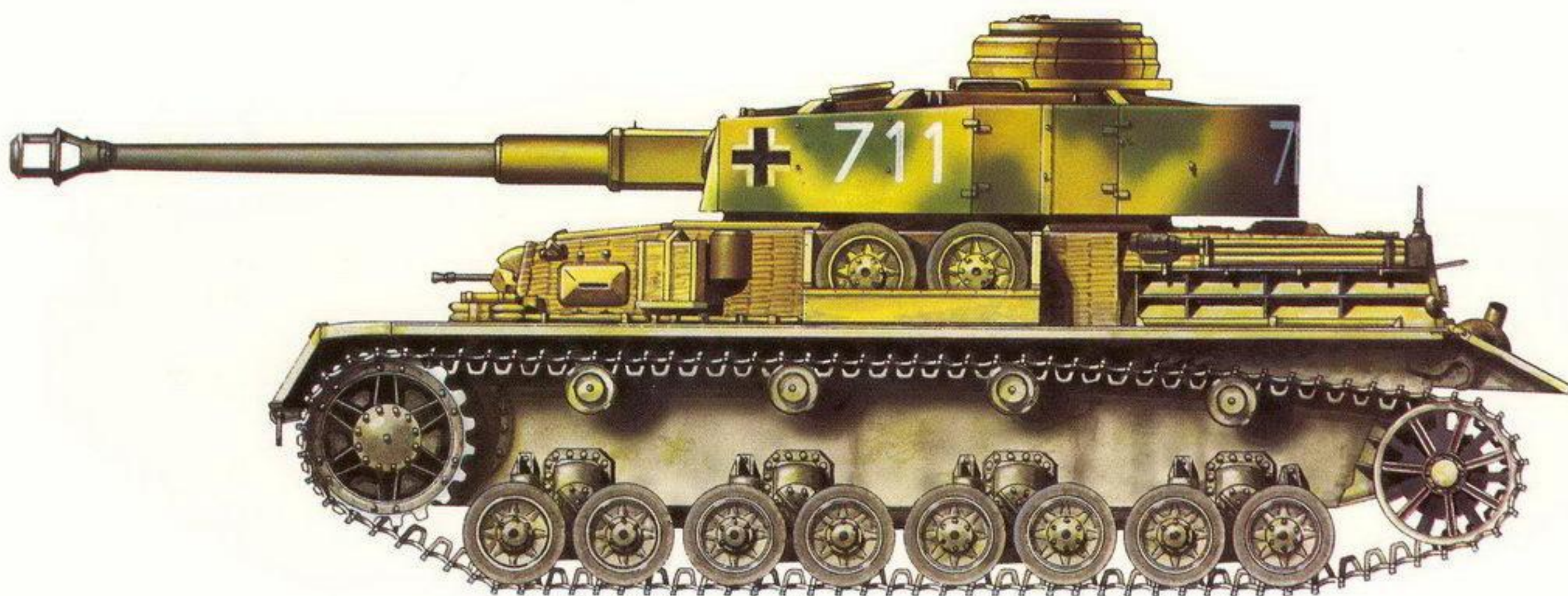
StuG 40 Sd Kfz 142/1 Ausf. G z 185. Brygady Dział Szturmowych, Heiligenbeil, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
StuG 40 Sd Kfz 142/1 Ausf. G assault gun from the 185th Heeres Sturmgeschütz Brigade, Heiligenbeil, East Prussia, March 1945.

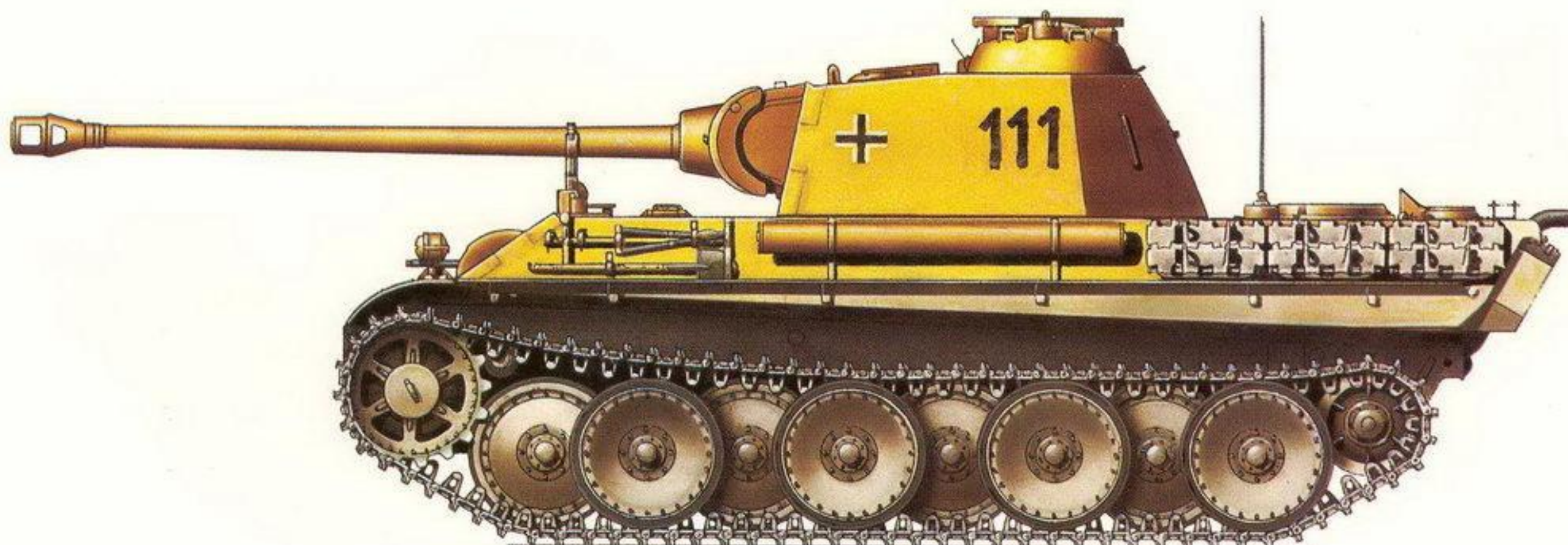
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ z 6. Pułku Pancernego 3. Dywizji Pancerniej, Węgry, marzec 1945 roku.
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ from the 6th Panzer Regiment 3rd Panzer Division, Hungary, March 1945.

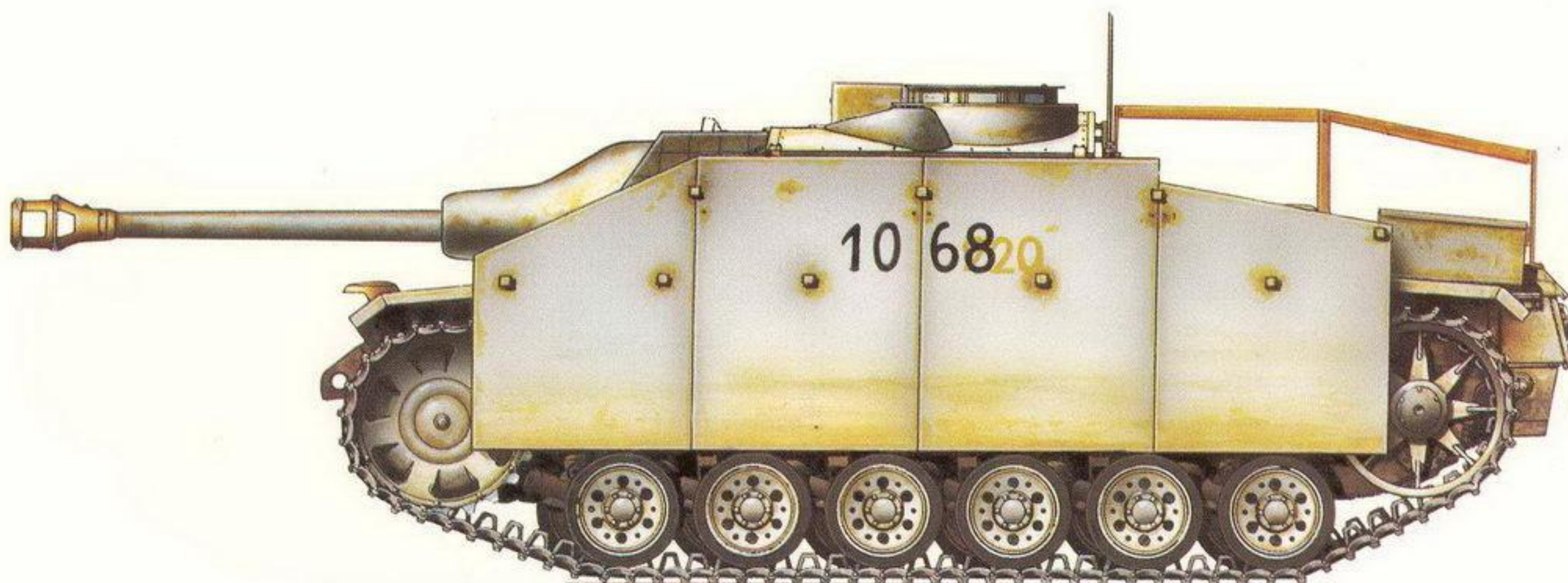
StuG 40 Ausf. G Sd Kfz 142/1 z 202. Brygady Dział Szturmowych, Kurlandia, marzec 1945 roku.
StuG 40 Ausf. G Sd Kfz 142/1 assault gun from the 202nd Sturmgeschütz Brigade, Courland, March 1945.

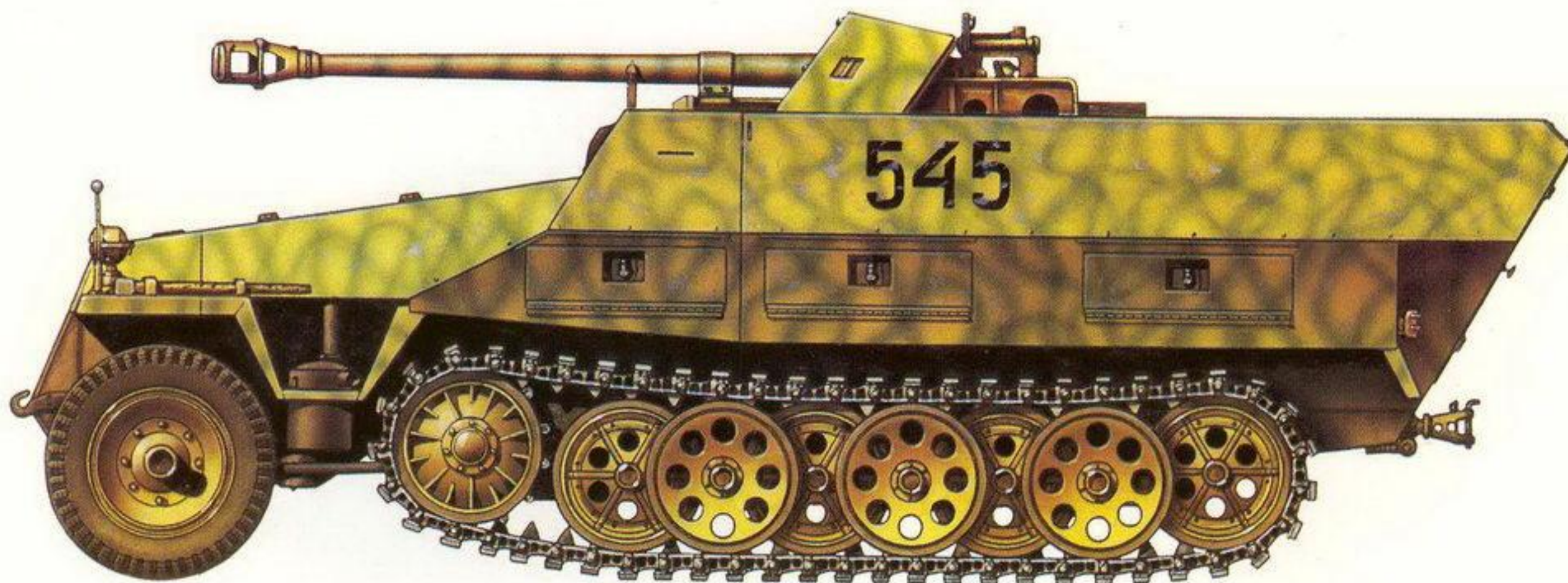
PzKpfw IV Sd Kfz 161/2 Ausf. J z 35. Pułku Pancernego, 4. Dywizji Pancerniej, Gdańsk, marzec 1945 roku.
PzKpfw IV Sd Kfz 161/1 Ausf. H tank from the 35th Panzer Regiment 4th Panzer Division, Danzig, March 1945.

PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ z I. Batalionu 24. Pułku Pancernego, Węgry, styczeń 1945 roku.
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ from the Ist Abteilung 24th Panzer Regiment, Hungary, January 1945.

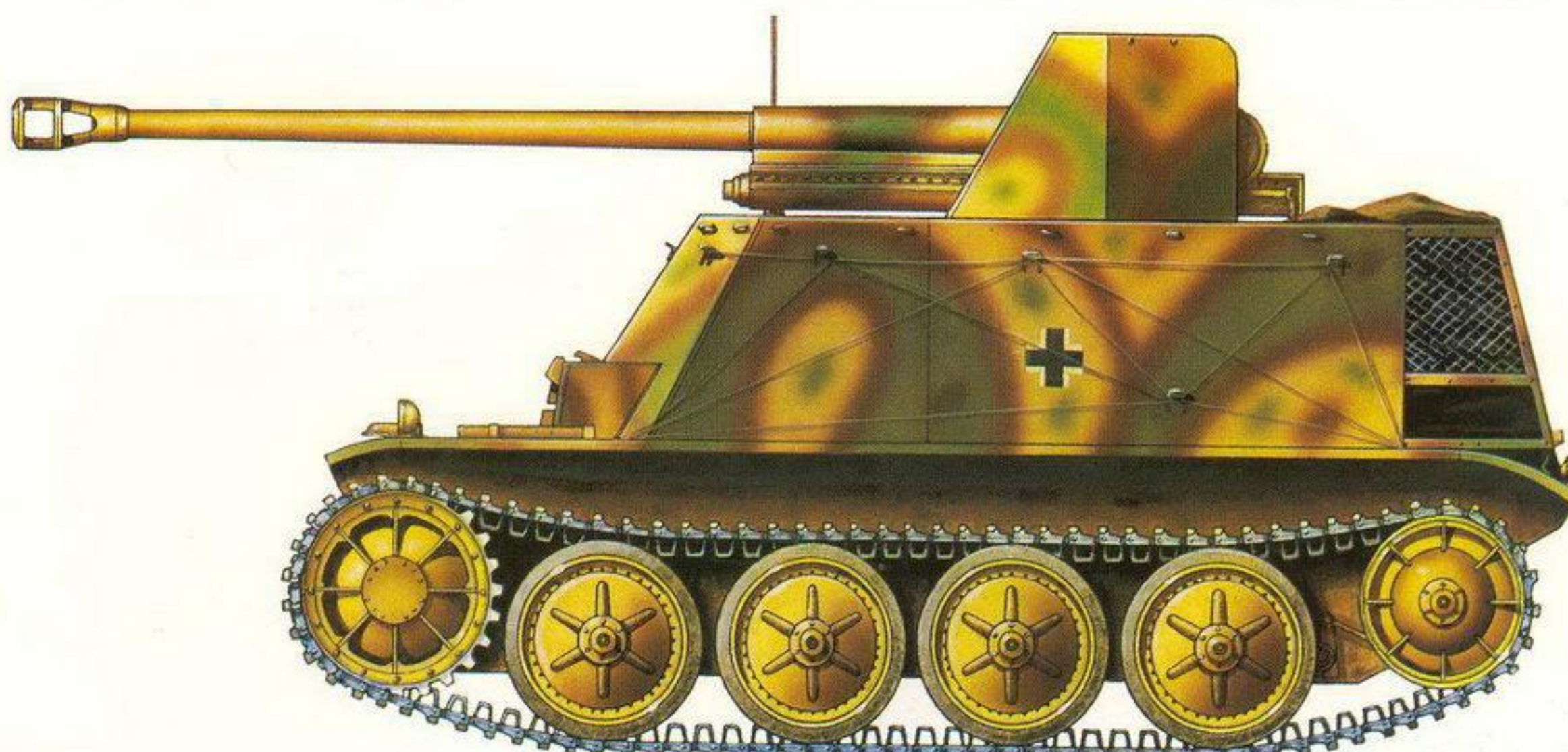
StuG 40 Ausf. G Sd Kfz 142/1 z 226. Brygady Dział Szturmowych, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
StuG 40 Ausf. G Sd Kfz 142/1 assault gun from the 226th Sturmgeschütz Brigade, East Prussia, March 1945.

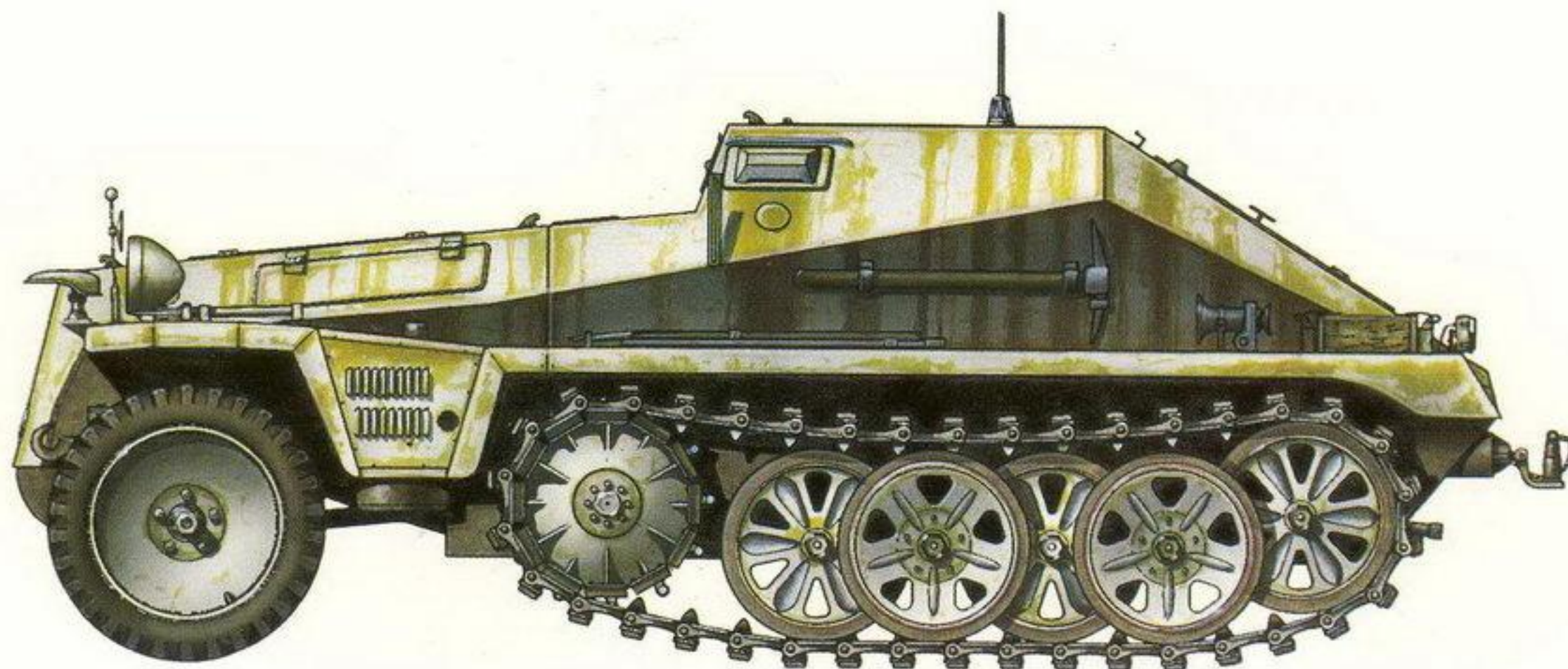
Sd Kfz 251/22 Ausf. D z 79. Pułku Artylerii Pancерnej 7. Dywizji Pancерnej, Gdynia, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 251/22 Ausf. D SP gun from the 79th Panzer Artillery Regiment 7th Panzer Division, Gdynia, March 1945.

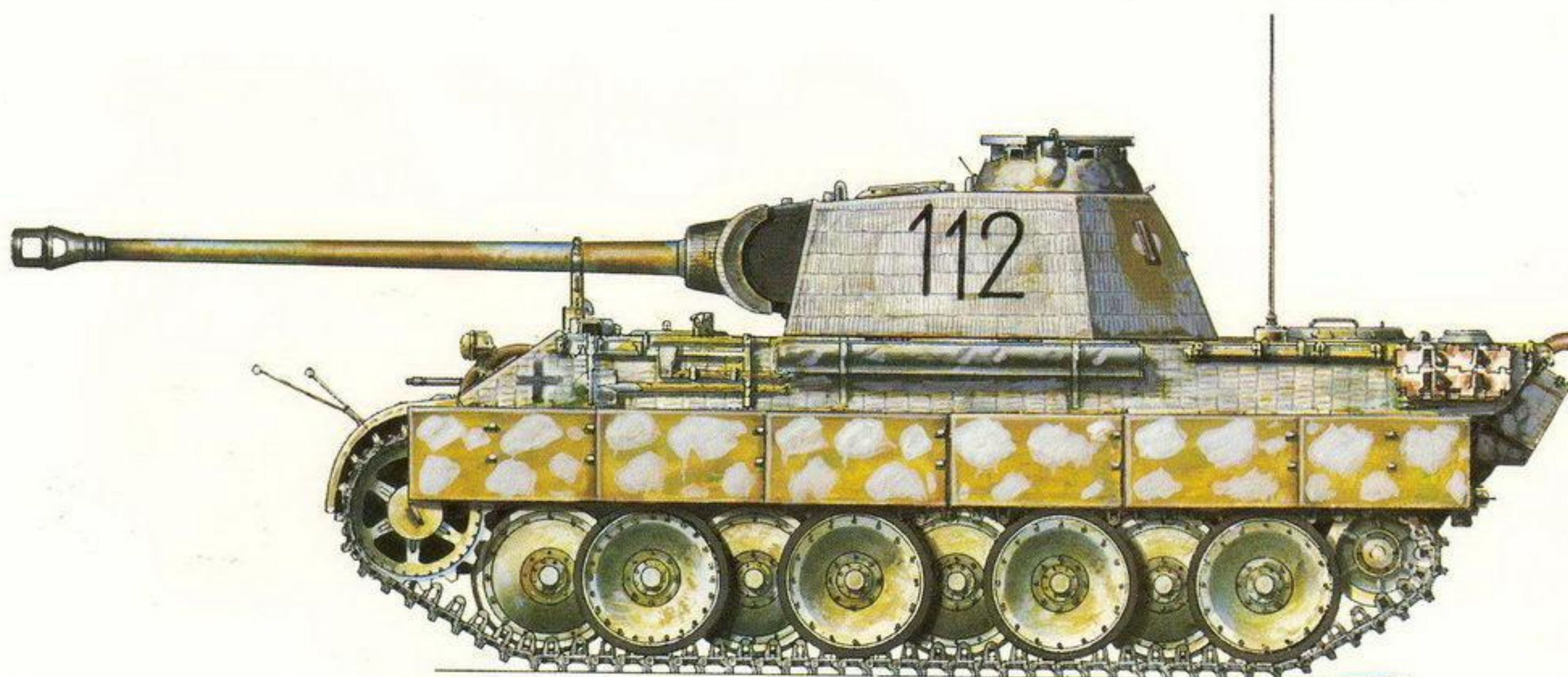
Opel Blitz 3,6-3000S (4x2) Sd Kfz 305 z 7. Dywizji Pancерnej, Gdynia, marzec 1945 roku.
Opel Blitz 3.6-3000S (4x2) Sd Kfz 305 radio vehicle from the 7th Panzer Division, Gdynia, March 1945.

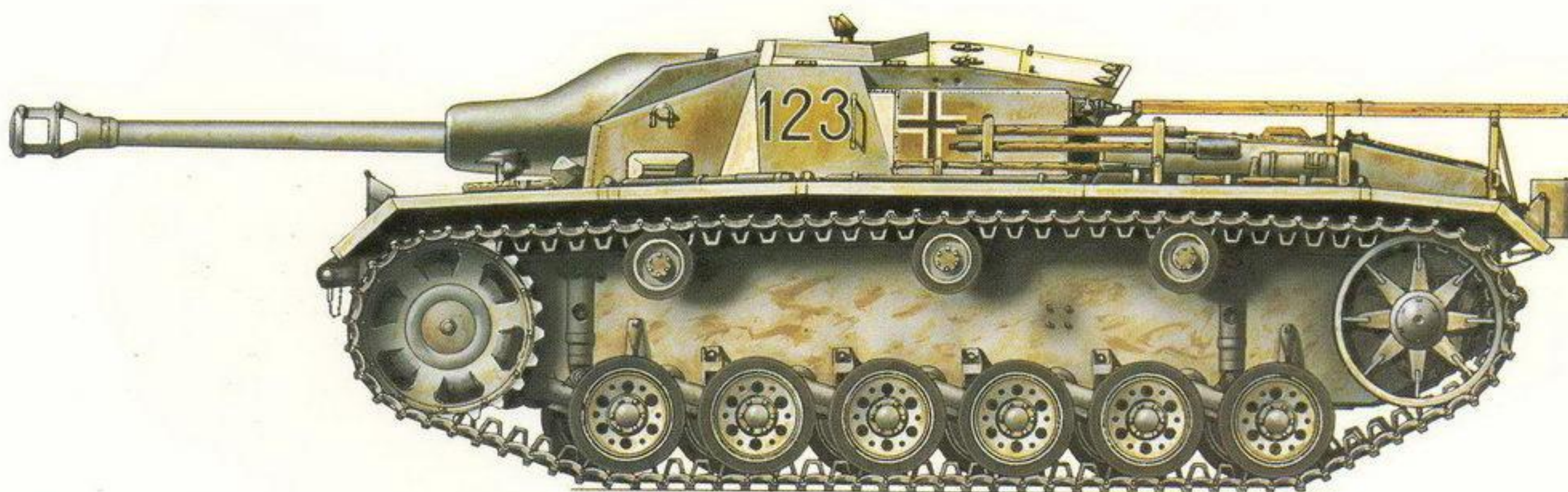
7,62 cm Pak 36(r) (Sf) auf PzKpfw II Ausf. D Sd Kfz 132 „Marder II“ z Dywizji Grenadierów Pancерnych „Hermann Göring 2“, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku.
7.62cm Pak 36(r) (Sf) auf PzKpfw II Ausf. D Sd Kfz 132 "Marder II" from the Panzergrenadiere Division "Hermann Göring 2", East Prussia, February 1945.

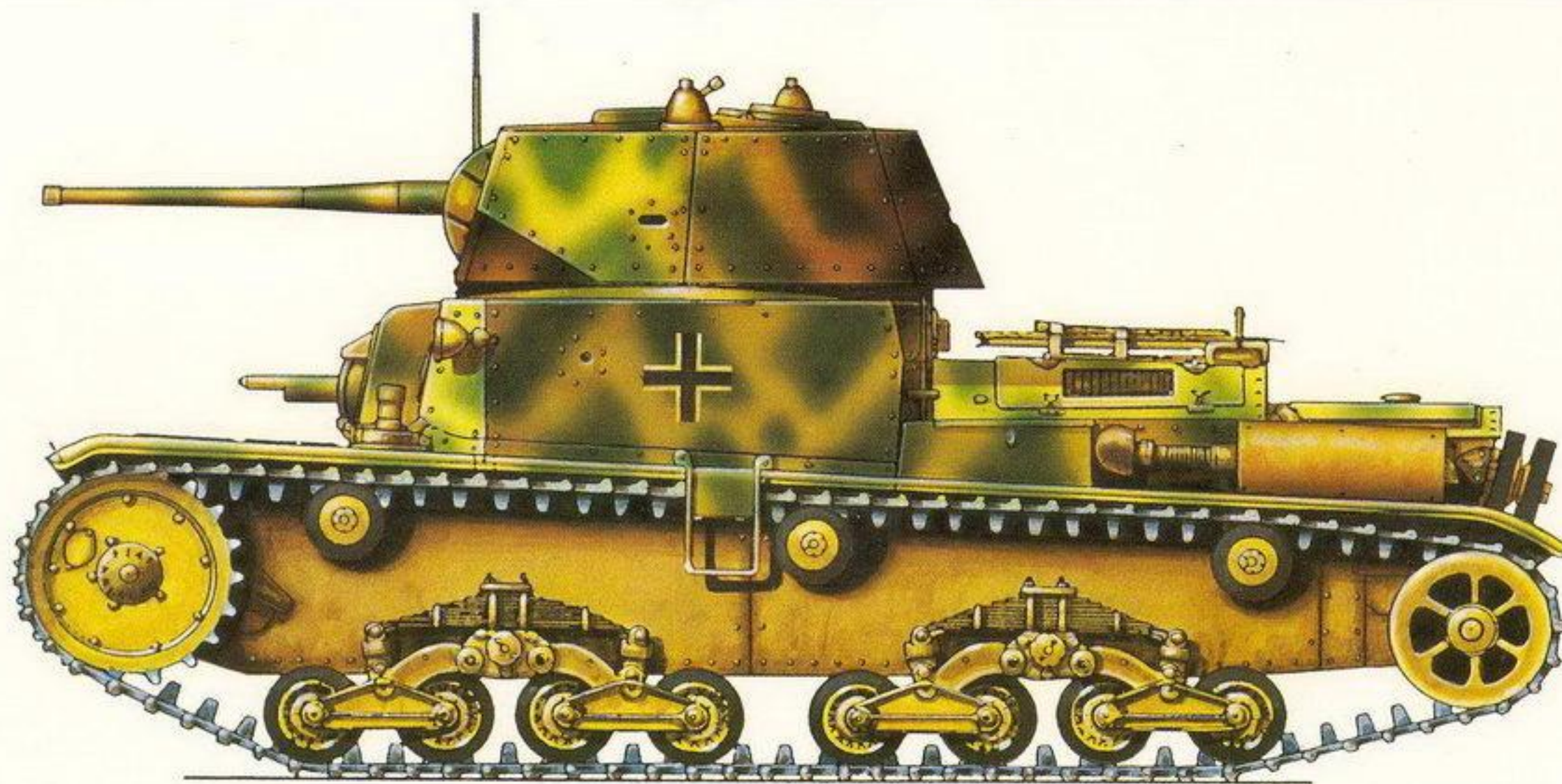
Sd Kfz 252 z 53. Dywizjonu Niszczycieli Czołgów 5. Dywizji Pancerniej, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 252 ammo carrier from the 53rd Panzerjäger Abteilung 5. Panzer Division, East Prussia, March 1945.

PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G „Panther“ z Dywizji Spadochronowo-Pancerniej „Hermann Göring“, Prusy Wschodnie, styczeń 1945 roku.
PzKpfw V Sd Kfz 171 Ausf. G “Panther” from the Fallschirm-Panzer Division “Hermann Göring”, East Prussia, January 1945.

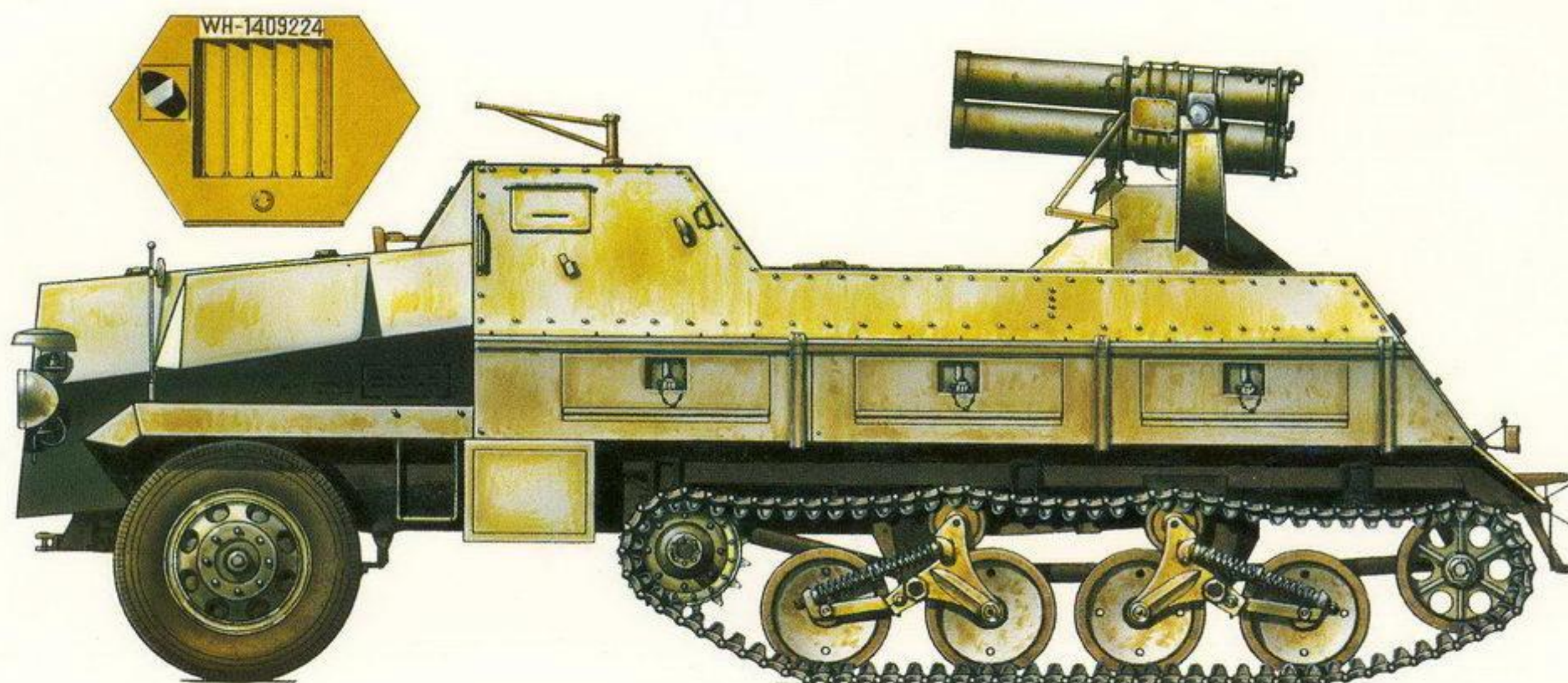
StuG III Sd Kfz 142 Ausf. D (StuK 40 L/48) z 232. Brygady Dział Szturmowych, Sambia, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
StuG III Ausf. D Sd Kfz 142 (StuK 40 L/48) assault gun from the 232nd Sturmgeschütz Brigade, Samland, East Prussia, March 1945.

M15/42 PzKpfw 738(i) z nieustalonej jednostki, Budapeszt, styczeń 1945 roku.
M15/42 PzKpfw 738(i) from unidentified unit, Budapest, January 1945.

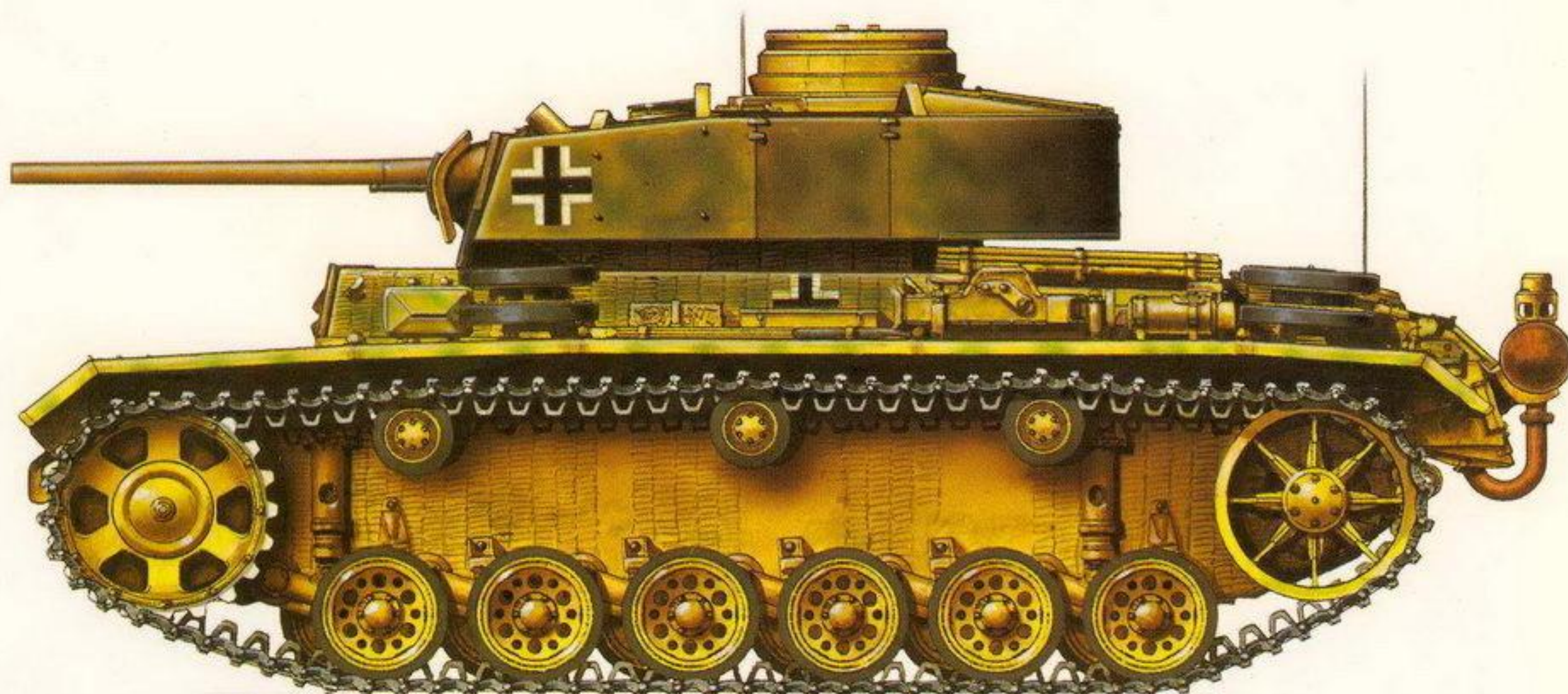
PzKpfw VI Sd Kfz 182 Ausf. B „Tiger“ II z 2. kompanii schwere Heeres Panzer Abteilung „Feldherrnhalle“, Hungary, marzec 1945 roku.
PzKpfw VI Sd Kfz 182 Ausf. B „Tiger“ II of the 2nd Company schwere Heeres Panzer Abteilung „Feldherrnhalle“, Hungary, March 1945

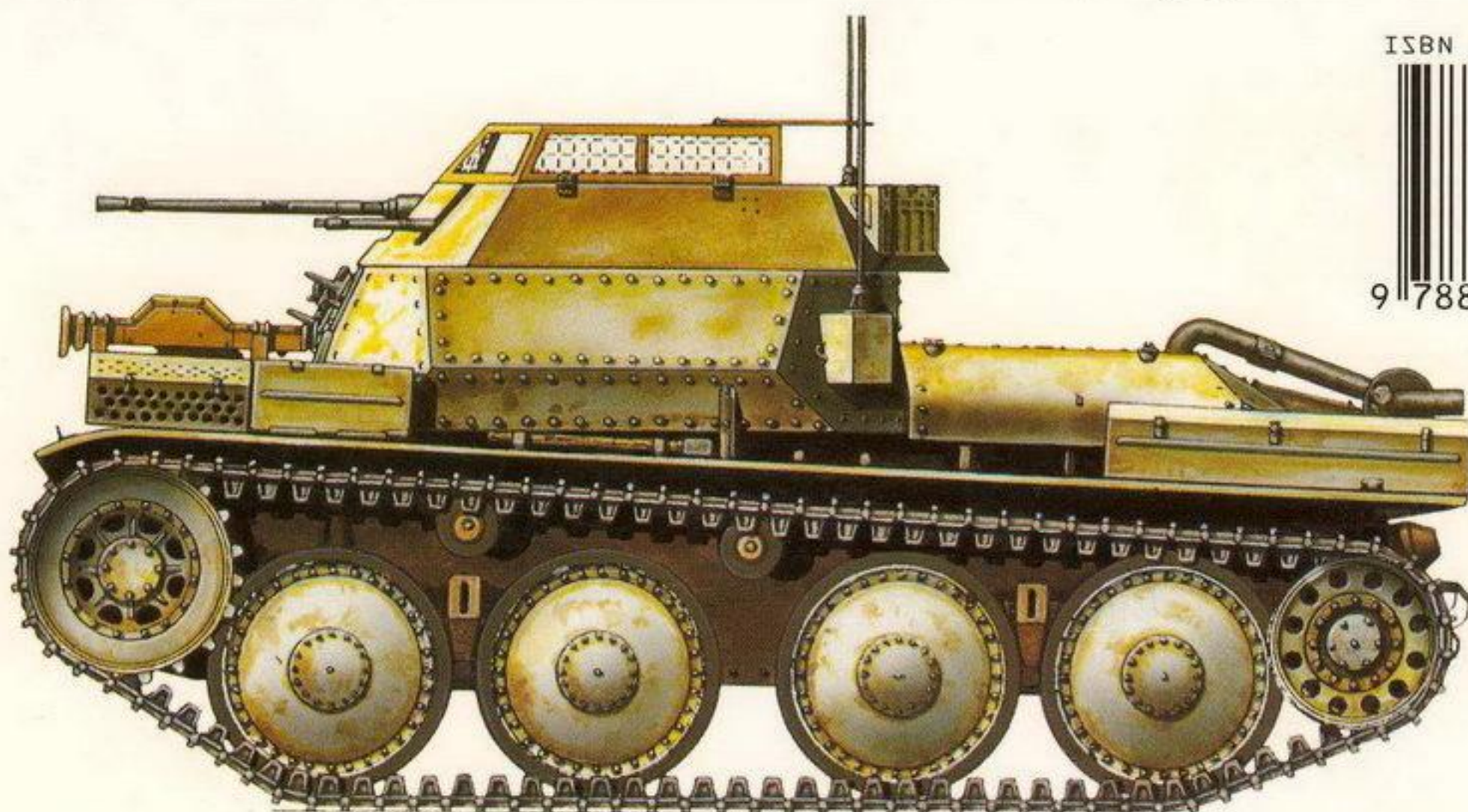
Panzerwerfer 42 Sd Kfz 4/1 z 11. Brygady Rakietowej, Sambia, marzec 1945 roku.
Panzerwerfer 42 Sd Kfz 4/1 vehicle from the 11th Nebelwerfer Brigade, Samland Peninsula, East Prussia, March 1945.

Sd Kfz 251/1 Ausf. D z 13. Pułku Grenadierów Pancernych 5. Dywizji Pancерnej, Prusy Wschodnie, marzec 1945 roku.
Sd Kfz 251/1 Ausf. D APC from the 13th Panzergrenadiere Regiment 5th Panzer Division, East Prussia, March 1945.

PzKpfw III Sd Kfz 141/1 Ausf. M z 23. Dywizji Pancерnej, Węgry, marzec 1945 roku.
PzKpfw III Sd Kfz 141/1 Ausf. M tank from the 23rd Panzer Division, Hungary, March 1945.

Aufklärungspanzer 38(t) Sd Kfz 140/1 z 60. Pułku Grenadierów Pancernych DPanc „Feldherrnhalle”, Budapeszt, styczeń 1945 roku.
Aufklärungspanzer 38(t) Sd Kfz 140/1 from the 60th Panzergrenadiere Regiment Panzer Division “Feldherrnhalle”, Budapest, January 1945.

ISBN 83-7219-199-9

9 788372 191991